

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ім. О.М. БЕКЕТОВА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПИСАРЕВСЬКИЙ МИКОЛА ІЛЛІЧ

УДК 621:658.114:331.443

ДИСЕРТАЦІЯ
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ
РЕЙДЕРСТВУ

Спеціальність 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської
діяльності

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. І. Писаревський

Науковий керівник – Момот Тетяна Валеріївна, доктор економічних наук,
професор

Харків – 2018

АНОТАЦІЯ

Писаревський М. І. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. – Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харків, 2018.

Дисертацію присвячено вирішенню важливої наукової проблеми формуванню механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству. Поглиблено понятійний апарат забезпечення економічної безпеки підприємств щодо протидії рейдерству. Удосконалено організаційні та економічні засади механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству. Узагальнено теоретико-методичні підходи до оцінювання загроз рейдерського захоплення підприємств. Визначено параметри оцінювання загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування. Розроблено методичний підхід до оцінювання впливу загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування на показник q -Тобіна. Запропоновано аналітико-прикладне забезпечення оцінки, прогнозування й впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування. Розроблено науково-практичний підхід до оцінювання ефективності управлінських рішень забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству. Удосконалено концептуальний підхід до організації підрозділів функціональної структури служби безпеки щодо протидії рейдерству в системі економічної безпеки підприємств машинобудування.

Ключові слова: механізм, економічна безпека підприємства, загрози, рейдерство, показник q -Тобіна, прогнозування, імітаційне моделювання,

ефективність, підрозділ щодо протидії рейдерству, підприємства машинобудування.

ABSTRACT

Pysarevskyi M. I. Providing economic security mechanism of the mechanical engineering enterprises for countering raiding. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 21.04.02 – economic security business entities. – O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, 2018.

The thesis is devoted to the important scientific problem solution for the economic security mechanism formation of the mechanical engineering enterprises in counteracting raiding. It is developed a conceptual apparatus of the providing economic safety of enterprises in counteraction to raiding. It is updated the organizational and economic foundations of the mechanism for the providing economic security of the mechanical engineering enterprises for countering raiding. It is improved the theoretical and methodical approaches to the threats assessing of the enterprises raider capture. The parameters for threats assessing of the mechanical engineering enterprises raider capture are determined. The methodical approach to the influence estimation of threats of raider capture of the mechanical engineering enterprises on the q-Tobin coefficient is developed. The analytical and applied support of estimation, forecasting and influence of the factors of external and internal environment on the risk of raider capture of the mechanical engineering enterprises is offered. It is established that the implementation of the proposed approach will provide an opportunity to justify management measures to determine the vector of preventive measures to maintain an appropriate level of economic security of engineering enterprises and to develop an effective regulatory impact on the counteraction to raiding, which will take into account the full range of factors, causes and conditions of these processes.

The scientific-practical approach to the effectiveness assessing of the managerial decisions for providing economic safety of the enterprise in counteraction to raiding is developed. The conceptual approach for the organization of the functional structure subdivisions of the security service in counteraction to raiding in the system of economic security of the mechanical engineering enterprises is improved. It is established that the proposed structure is characterized by the continuity of the process of making managerial decisions regarding the leveling of threats of raider seizure on the basis of the generated analytical and information support and the process-structured basis for their assessment, the parallel implementation of the various stages integrated into one integrated complex that will help to identify and prevent the risks of external and internal character, ensuring the stability of the operation of enterprises.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати
дисертації*

1. Писаревський, М. І. Оцінка параметрів ризику рейдерських захоптів корпоративного підприємства // Причорноморські економічні студії: Науковий журнал. Одеса: Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2016. Вип. 8. С. 249-254.

2. Писаревський, М. І. Аналітичний аспект оцінки ризику рейдерського захопту підприємств машинобудування // Східна Європа: економіка, бізнес та управління, 2016. Вип. 2. С. 313-317. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/2_2016/60.pdf

3. Писаревський, М. І. Формування механізму економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). Збірник наукових праць. Х.: НТУ «ХПІ». 2017. № 46 (1267). С. 158-165.

Наукові праці у виданнях іноземних держав або у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних

4. Момот, Т. В., Писаревський М. І. Оцінка впливу параметрів загроз рейдерського захоплення на показник ринкової вартості підприємства машинобудування // Проблеми економіки: наук. журн. Харків: ХНЕУ, 2015. № 4. С. 309-319. *(Особистий внесок: розроблено підхід до оцінки впливу параметрів загроз рейдерського захоплення на показник ринкової вартості підприємства машинобудування)*

5. Писаревський, М. І. Теоретичні основи формування сутності поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах рейдерства» // Науковий журнал Бізнес-Інформ. Харків: ХНЕУ, 2017. № 5. С. 20-25.

6. Писаревський, М. І. Пріоритети зміцнення економічної безпеки підприємств машинобудування в напрямку протидії рейдерству // Вісник економіки транспорту і промисловості. Харків: УкрДУЗТ, 2017. № 59. С. 149-157.

7. Писаревський, М. І. Забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування у напрямку протидії рейдерству: організаційно-економічний аспект // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія Економіка. Полтава: ПУЕТ, 2017. № 3. С. 154-159.

8. Писаревський, М. І. Підходи до побудови функціональної структури забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування // Вісник економіки транспорту і промисловості. Харків: УкрДУЗТ, 2017. № 60. С. 191-199.

9. Момот, Т. В., Писаревський М. І. Сценарний підхід до розробки стратегії попередження рейдерського захоплення підприємства машинобудування // Науковий журнал Бізнес-Інформ. Харків: ХНЕУ, 2017. № 12. С. 20-25. *(Особистий внесок: розроблено підхід до вибору та обґрунтування ефективності управлінських рішень забезпечення економічної безпеки щодо протидії рейдерству на основі інтелектуального інструментального аналізу)*

10. Писаревський, М. І. Комплексні когнітивні імітаційні технології як засіб дослідження та попередження ризику рейдерського захоплення підприємства // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Одеса: ФОП Головка О.А., 2017. Т. 22. Вип. 12 (65). С. 100-105.

Праці апробаційного характеру

11. Писаревський, М. І. Протиправне поглинання та рейдерство як загроза фінансово-економічній безпеці в Україні в умовах євроінтеграції // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою в умовах європейської інтеграції», 26-27 листопада 2015 року // Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; [ред. кол.: В. Момот, Н. Є. Лелюк, І. А. Крайвська]. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. С. 108-111.

12. Litvinenko, V., Kadnychanskyu M., Grynchenko O., Pysarevskiyi M. Corporate Governance in Information Age: Actual Trends / // NEW TRENDS 2016 – 11th international scientific conference The collection of articles, 24-25.11.2016, Znojmo. P. 250-258. *(Особистий внесок: окреслено особливості корпоративного управління в умовах інформаційної економіки)*

13. Писаревський, М. І. Поняття «рейдерство» в системі економічної безпеки підприємства // Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної е-конференції, 27 березня 2017 року, м. Київ. Київ, КНЛУ, 2017. С. 208-212.

14. Писаревський, М. І. Практичний підхід до оцінки зовнішнього середовища економічної безпеки підприємства // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Регіональна, галузева та суб'єктна економіка України на шляху до євроінтеграції», 19-20 квітня 2017 року // Харківський національний університет будівництва та архітектури. Харків: ХНУБА, 2017. Ч. 2. С. 208-211.

15. Писаревський, М. І. Економічна безпека та рейдерство в системі наукових категорій // Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та

суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції 16-17 травня 2017 року. Одеса: Бондаренко М.О., 2017. С. 41-42.

16. Писаревський, М. І. До проблем розвитку рейдерства в Україні: аналітичний аспект // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи», 29-30 вересня 2017 року. У 2-х частинах. Дніпро: ПДАБА, 2017. Ч. 1. С. 101-105.

17. Писаревський, М. І. Складові механізми забезпечення економічної безпеки підприємства у напрямку протидії рейдерству // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств», 25-26 жовтня 2017 року // Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків: НТУ «ХПІ», 2017. С. 187-189.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ	
1.1. Стан, проблеми та перспективи розвитку підприємств машинобудування у контексті забезпечення їх економічної безпеки щодо протидії рейдерству	20
1.2. Критичний аналіз теоретичних підходів до сутності поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству»	43
1.3. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству: організаційний та економічний аспект	66
Висновки до розділу 1	82
Список використаних джерел	84
РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА ТА ОЦІНКА ЗАГРОЗ РЕЙДЕРСЬКОГО ЗАХОПЛЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ	
2.1. Визначення та оцінка стану загроз рейдерського захоплення підприємства машинобудування: аналітичне забезпечення	104
2.2. Методичний підхід до оцінювання впливу параметрів загроз на ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування	120
2.3. Моделювання можливості рейдерського захоплення в умовах дії загроз як передумова формування управлінських рішень для забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування	141

Висновки до розділу 2	165
Список використаних джерел	167
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ	
3.1. Формування сценаріїв прийняття управлінських рішень із забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству	175
3.2. Науково-практичний підхід до оцінки ефективності управлінських рішень із забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству	194
3.3. Концептуальні підходи до організації підрозділів функціональної структури служби безпеки щодо протидії рейдерству в системі економічної безпеки підприємств машинобудування	218
Висновки до розділу 3	242
Список використаних джерел	244
ВИСНОВКИ	249
ДОДАТКИ	254

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Посилення інтеграційних тенденцій, глобалізація ринків та інтернаціоналізація діяльності вітчизняних підприємств машинобудування зумовлює їх функціонування в умовах кризових тенденцій дестабілізуючого характеру, невизначеності, непередбаченості дій партнерів і високого ризику рейдерських захоплень через погіршення фінансового стану та недосконалість чинного законодавства у сфері корпоративного управління. За даними представників Антирейдерської асоціації України за період 2012-2016 рр. від рейдерства постраждало близько 5 тис. підприємств. Застосування сучасного аналітико-прикладного інструментарію забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування перетворюється на головний чинник генерування ринкової вартості підприємства, яка є індикатором ризику рейдерського захоплення та вимагає комплексного дослідження. Об'єктивна оцінка впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на стан економічної безпеки, своєчасна реакція на агресивні дії рейдерів, використання всіх можливостей для нейтралізації загроз дозволяє сформувати ефективний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування та розробити універсальні й специфічні управлінські рішення щодо протидії рейдерському захопленню.

Проблеми економічної безпеки підприємств стали предметом системних та ґрунтовних досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних учених-економістів, зокрема загальнотеоретичним питанням вивчення економічної безпеки, діагностиці й механізму її забезпечення присвячено роботи В. Бабаєва, П. Бубенка, З. Варналія, Н. Гавловської, В. Гапоненко, В. Геєця, Р. Дацків, В. Забродського, О. Ілляшенко, С. Ілляшенка, Г. Козаченко, О. Ляшенко, І. Мігус, Т. Момот, Є. Овчаренка, С. Плотницької, Є. Рудниченка, Л. Шутенка, Н. Чебанової, Ю. Щеглова та ін. Вивченню різних аспектів ризику рейдерських захоплень (загроз, недружніх поглинань) як соціально-економічного феномена та

розробці ефективної системи захисту й протидії присвятили праці такі вчені, як О. Бурбело, І. Вінокур, В. Вітлінський, Б. Грек, І. Дмитрієв, Є. Івченко, Н. Кричевський, А. Кіреєв, К. Мамонов, С. Молодецький, Є. Савуляк, Н. Согрейна, В. Філімонова та ін. Відмічаючи фундаментальний характер теоретико-методологічних розробок, розв'язання нетривіального завдання попередження та нейтралізації загроз економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству остаточно не завершено й потребує застосування сучасного інструментарію діагностики для реалізації обґрунтованих універсальних заходів цілеспрямованого впливу. Таким чином, теоретико-методичне та прикладне значення вирішення окреслених проблем зумовило актуальність обраної теми, визначило мету, завдання й напрям дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст і напрямки досліджень, що виконані в дисертаційній роботі, відповідають окремим завданням реформ, визначених Концепцією Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 р. № 603-р).

Дисертаційна робота є ініціативною й одночасно складовою частиною науково-дослідних робіт Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова в межах державної бюджетної тематики: «Інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування системи управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України в сучасних умовах: теорія, методологія, практика» (2016 р., номер державної реєстрації 0116U005339) – автором удосконалено концептуальний підхід до організації підрозділів функціональної структури служби безпеки щодо протидії рейдерству в системі економічної безпеки підприємства; Української академії друкарства (м. Львів) у межах тематики: «Розроблення теоретико-методологічних підходів здійснення обліково-аналітичного забезпечення процесу гарантування економічної безпеки промислових

підприємств» (2016-2017 рр., номер державної реєстрації 0116U004759) – автором розроблено механізм забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству, «Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства» (2017 р., номер державної реєстрації 0116U008317) – удосконалено структурно-змістовне дослідження понятійної бази забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування в напрямку протидії рейдерству. Для досягнення поставленої мети в дослідженні поставлено та вирішено такі завдання:

- досліджено та систематизовано понятійний апарат забезпечення економічної безпеки підприємств щодо протидії рейдерству;
- обґрунтовано організаційні та економічні засади механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству;
- узагальнено теоретичні положення та методичні підходи оцінювання загроз рейдерського захоплення підприємств та на цій основі визначено параметри оцінювання загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування;
- розроблено методичний підхід до оцінювання впливу загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування за показником q-Тобіна й обґрунтовано шляхи його практичної реалізації;
- запропоновано аналітико-прикладне забезпечення оцінки, прогнозування й впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування;

– обґрунтовано та розроблено науково-практичний підхід до оцінювання ефективності управлінських рішень забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству;

– удосконалено концептуальний підхід до організації підрозділів функціональної структури служби безпеки щодо протидії рейдерству в системі економічної безпеки підприємств машинобудування.

Об'єктом дослідження є процес формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству в умовах нестабільності внутрішнього та мінливості зовнішнього середовища.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження стали наукові праці провідних вітчизняних учених і зарубіжних учених-економістів, законодавчі й нормативні акти України у сфері удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству. У ході дослідження використано такі методи: *абстрактно-логічний аналіз* – для теоретичного узагальнення й обґрунтування напрямів та результатів дисертаційної роботи; *діалектичний, теоретичного узагальнення* – для виявлення закономірностей у тлумаченні основних понять при формуванні теоретичних аспектів забезпечення економічної безпеки підприємств щодо протидії рейдерству; *системного та статистичного аналізу* – для аналізу та оцінювання діяльності підприємств машинобудування; *метод економетричного моделювання на панельних даних* – для побудови кореляційно-регресійних економетричних моделей оцінки та прогнозування динаміки розвитку досліджуваних процесів; *метод експертного аналізу* – для встановлення коефіцієнтів значущості параметрів у моделі; *метод імітаційного моделювання сценаріїв із застосуванням нечітких множин* – для аналізу можливих варіантів розвитку результуючого показника – ризику рейдерського

захоплення й визначення кращих сценаріїв; *методи теорії корисності* – для вибору і кількісного обґрунтування найбільш ефективних управлінських рішень; *метод кластеризації* – з метою виділення функціональних блоків на підставі групування завдань підрозділів служби безпеки підприємства; *графічний метод* – для наочного зображення і схематичного представлення теоретичних і практичних результатів дослідження.

Інформаційно-правовою базою дисертаційної роботи є законодавчі й нормативно-правові акти України, матеріали Державної служби статистики України, фінансова звітність підприємств машинобудування, інформаційно-аналітичні матеріали й науково-методичні розробки вчених, монографії та публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів. Основним науковим результатом дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству. Основні результати проведеного наукового дослідження, що визначають його наукову новизну, полягають у наступному:

удосконалено:

– визначення сутності та предметної площини поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству» на основі дослідження й систематизації наявних підходів, відмінною рисою якого є врахування багатоаспектності змістовних характеристик дефініцій «економічна безпека підприємства» та «рейдерство», що сприяє розвитку теоретичних засад забезпечення економічної безпеки в напрямку зміцнення фінансового становища підприємства в часі та просторі, захисту майнових інтересів від рейдерських захоплень;

– організаційні та економічні засади механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству, що, на відміну від існуючих, базуються на коригуванні організаційної структури забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування, яку

доповнено відділеннями та групами в напрямку протидії рейдерству, гармонійному поєднанні теоретико-методичного інструментарію, аналітико-прикладного забезпечення оцінки, прогнозування й впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування шляхом координації прийняття й реалізації управлінських рішень, що є підґрунтям цілеспрямованої, систематичної й адекватної протидії рейдерству;

– теоретико-методичні положення щодо оцінювання загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування, які, на відміну від існуючих, передбачають реалізацію багаторівневої системи завдань (теоретичний, методичний та інструментальний рівні), обґрунтування застосування економічного інструментарію (аналізу та оцінювання загроз (економічних та ринкових) за встановленими параметрами й коефіцієнтами, розрахунку показника q -Тобіна) для її забезпечення на основі узагальнення та систематизації наукових підходів, що дозволило з більшим ступенем достовірності оцінити стан підприємств машинобудування з точки зору можливості їх рейдерського захоплення, що дозволяє створити інформаційну базу для прийняття ефективних управлінських рішень;

– концептуальний підхід до організації підрозділів функціональної структури служби безпеки щодо протидії рейдерству в системі економічної безпеки підприємств машинобудування, який, на відміну від існуючих, дозволив вирішити завдання синтезу функціональної структури для реалізації механізму забезпечення економічної безпеки в рамках захисту від рейдерства та встановити, що запропонована структура характеризується безперервністю процесу прийняття управлінських рішень щодо нівелювання загроз рейдерського захоплення на основі сформованого аналітико-інформаційного забезпечення та процесно-структурованого підґрунтя їх оцінки, паралельністю виконання різних його етапів, об'єднанням в один інтегрований комплекс, що дозволяє виявляти й попереджувати ризики зовнішнього та внутрішнього характеру, забезпечуючи стійкість

функціонування підприємств виходячи із економічних інтересів та наявних ресурсів;

набуло подальшого розвитку:

– методичний підхід до комплексного оцінювання впливу параметрів загроз на ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування, який, на відміну від існуючих, базується на застосуванні економіко-математичного інструментарію (кореляційно-регресійного аналізу, економетричного моделювання на панельних даних і прийняття рішень) та шляхом побудови моделі залежності загального рівня показника q -Тобіна (за значенням коефіцієнта еластичності) від множини коефіцієнтів, які характеризують параметри загроз рейдерського захвату, що дозволяє створити більш аргументоване аналітико-практичне підґрунтя забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству;

– запропоновано аналітико-прикладне забезпечення оцінки, прогнозування й впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування, яке, на відміну від існуючих, надає змогу обґрунтовувати управлінські заходи для визначення вектора превентивних заходів для підтримки належного рівня економічної безпеки підприємств машинобудування та розробити ефективні регулюючі впливи на процеси протидії рейдерству, які будуть урахувати повний спектр факторів, причин та умов протікання даних процесів. Реалізація даного підходу базується на послідовному виконанні взаємопов'язаних етапів: застосовано системно-динамічний сценарний підхід, що передбачає визначення діагностичного показника-ознаки ймовірного рейдерського захоплення, діапазон його зміни в прогнозному періоді з урахуванням ступеня впливу загроз у напрямку забезпечення економічної безпеки; сформовано множину факторів впливу за рівнями зовнішнього середовища на ризик рейдерського захоплення та досліджено силу їх впливу для кожного з досліджуваних підприємств машинобудування; побудовано

структурну схему причинно-наслідкових зв'язків елементів досліджуваного процесу на основі методу аналізу ієрархій для розробки управлінських впливів на ситуацію та створення системи протидії рейдерству;

– науково-практичний підхід до оцінювання ефективності управлінських рішень забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству, в основу якого, на відміну від існуючих, покладено метод багатокритеріального вибору стратегічних альтернатив на основі нечітких множин, теорію корисності та динамічну імітаційну модель розробки сценаріїв протидії рейдерському захопленню, що є адекватними поточній ситуації та враховують прогностичні стани для здійснення своєчасних коригуючих впливів з метою обмеження загроз внутрішнього та зовнішнього середовища щодо забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретичні висновки дисертаційної роботи доведені до рівня конкретних положень і рекомендацій, придатних для практичного застосування в напрямку вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству. Теоретичний базис формування ефективного механізму забезпечення економічної безпеки впроваджено ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» шляхом послідовної реалізації стратегічних управлінських впливів, спрямованих на протидію рейдерству, зокрема запропоновано автором методичний підхід до оцінки зовнішніх факторів економічної безпеки за складовими міжнародного впливу, впливу держави та регіонального впливу, реалізація якого уособлює створення ефективної системи протидії дестабілізуючим факторам (довідка № 035/2278 від 23.10.2017 р.). Науково-практичний інтерес викликає методичне забезпечення оцінки ефективності управлінських рішень із забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству, яке дозволило керівництву Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка

№ 05-26/161 від 12.01.2018 р.) оцінити можливий потенційний ступінь інтенсивності й спрямованості розвитку підприємств за умови розробки та реалізації управлінських рішень щодо протидії рейдерству; удосконалений підхід до побудови автором підрозділів функціональної структури служби безпеки для протидії рейдерству надав можливість контролювати й забезпечувати стійкі позиції підприємств у довгостроковій перспективі. Використання комплексу методичного забезпечення щодо формування та реалізації механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству дозволило ТОВ «Міжнародна консалтингова компанія «Фенікс» удосконалити процес прийняття та адаптації управлінських рішень із забезпечення економічної безпеки підприємства у напрямку протидії рейдерству (довідка № 273 від 10.04.2018 р.). Результати дослідження використовуються в навчальному процесі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на факультеті міжнародних відносин та туристичного бізнесу при формуванні навчально-методичного забезпечення та викладанні таких дисциплін як «Стратегічний маркетинг та менеджмент», «Економіка підприємства», «Бізнес-планування готельно-ресторанної справи» (довідка № 4002/24 від 11.01.2018 р.).

Особистий внесок дисертанта. Усі наукові результати, що викладені в дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача, про що вказано в переліку наукових праць, наведеному в авторефераті.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях: «Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою в умовах європейської інтеграції» (м. Харків, 2015 р.); «New trends 2016» (м. Зноймо, Чехія, 2016 р.), «Регіональна, галузева та суб'єктна економіка України на шляху до євроінтеграції»

(м. Харків, 2017 р.); «Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки» (м. Київ, 2017 р.); «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (м. Одеса, 2017 р.); «Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи», (м. Дніпро, 2017 р.); «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств» (м. Харків, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані в 17 наукових працях, з яких 3 – статті в наукових фахових виданнях України, 7 – статті у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 7 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій – 6,15 д. а., з них особисто автору належить 5,71 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списків використаних джерел до розділів (усього 267 найменувань), 10 додатків на 60 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 313 сторінок, з них основний текст – 176 сторінок. Робота містить 54 таблиці (з них 18 займають 20 повних сторінок) та 60 рисунків (з них 18 займають 16 повних сторінок).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА
ЩОДО ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ

1.1. Стан, проблеми та перспективи розвитку підприємств машинобудування у контексті забезпечення їх економічної безпеки щодо протидії рейдерству

Вітчизняні підприємства машинобудування на сучасному етапі розвитку національної економіки функціонують в умовах високого ризику рейдерських захоплень через погіршення фінансового стану та недосконалість чинного законодавства в сфері корпоративного управління, що вимагає розробки відповідного механізму захисту, який є ефективним інструментом підвищення рівня економічної безпеки підприємства у довгостроковій перспективі. Об'єктивна оцінка впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на стан економічної безпеки, своєчасна реакція на агресивні дії рейдерів, використання всіх можливостей для нейтралізації недружньому поглинанню та злиттю дозволяють сформувати ефективний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування та обґрунтувати управлінські рішення щодо протидії рейдерському захопленню.

Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств досліджувалися в роботах вітчизняних економістів: З. Варналія [1], О. Жихор [2], О. Барановського [2], Н. Гавловської [3], Ю. Погорелова [4], Є. Івченко [4], О. Ілляшенко [5], Є. Овчаренко [6] та ін. Дослідженням функціонування підприємства в умовах недружнього злиття та поглинання і оцінкою рейдерських загроз займалися І. Дмитрієв [7], Н. Согріна [8], С. Фостер Рид [9], Э. Фрэнк Ч. [10] та ін. Теоретико-методичні основи

формування механізму протидії недружньому поглинанню та злиттю підприємств розглянуто у роботах О. Бурбело [11], С. Молодецького [12], Б. Сребніка [13], Ю. Щеглова [14], В. Бабаєва [15]. Разом з тим, актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств машинобудування в складних умовах ведення господарської діяльності, негативного впливу факторів як внутрішнього так і зовнішнього середовища, рейдерських загроз полягає в необхідності створення відповідного механізму забезпечення економічної безпеки в контексті протидії недружньому поглинанню та захопленню. Об'єктами рейдерських атак в Україні дедалі частіше стають не лише підприємства, які самостійно не можуть вирішити економічні проблеми і знаходяться на грані банкрутства, а й фінансово привабливі і найбільш прибуткові, що володіють високоліквідними активами та стабільно працюють. Рейдерські захоплення на сучасному етапі економічного розвитку здійснюються фінансово-промисловими групами та олігархічними об'єднаннями з метою посилення власних позицій на ринку, подальшого розвитку або диверсифікації власного бізнесу, створення більш потужних корпорацій. Насамперед це стосується машинобудівної галузі як провідного сектора вітчизняної промисловості, що відіграє значну роль у стимулюванні економічного зростання та підвищенні конкурентоспроможності економіки України [16]. Проектом стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року [17] машинобудування визнано важливою складовою потенціалу розвитку вітчизняного промислового комплексу, здатного в умовах інтеграції та глобалізації розв'язувати основні завдання соціально-економічного розвитку та утвердження України як високотехнологічної держави. Традиційно машинобудування відносять до виробництв, що здатні забезпечити високий рівень конкурентоспроможності економіки, сприяти впровадженню сучасних технологій і швидкому нарощуванню обсягів виробництва. З метою створення сприятливих умов для активізації ділової активності та забезпечення економічної безпеки підприємств галузі сформовано

законодавчу базу, що спрямована на розвиток підприємств машинобудування (табл. 1.1). Машинобудування охоплює двадцять спеціалізованих галузей, у тому числі 58 підгалузей, створених відповідно до потреб економіки.

Таблиця 1.1

Законодавча база забезпечення розвитку галузі машинобудування

Назва нормативного акту	Мета документу, відповідно обраної галузі	Підгалузі машинобудування
1	2	3
Проект Державної програми розвитку вітчизняних промислових підприємств з урахуванням потреб внутрішнього споживання [18]	Розвиток внутрішнього ринку замовлень для промислових індустріальних підприємств, в тому числі, які знаходяться в Східній Україні, через замовлення державних компаній (ПАТ «Укрзалізниця», ДК «Укроборонпром», енергетика) і українського приватного сектору, зокрема, на оновлення і модернізацію інфраструктури в цілому в країні та розвиток експорту промислової продукції на зовнішні ринки.	Вагонобудування, автомобілебудування, промисловий комплекс, інноваційна сільськогосподарська техніка, обладнання для харчової і переробної промисловості та сільськогосподарських підприємств.
Державна програма розвитку внутрішнього виробництва [19]	Створення умов для підвищення економічної стійкості держави за рахунок розвитку внутрішнього виробництва і на цій основі піднесення добробуту її громадян.	Машини, механізми та обладнання для потреб енергетичного, важкого, металургійного, транспортного та електротехнічного машинобудування, транспортного машинобудування, легкового автомобілебудування.
Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» [20]	Створює сприятливі економічні умови для збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання для харчової і переробної промисловості, визначає шляхи формування ринку та вдосконалення системи забезпечення агропромислового комплексу вітчизняною технікою і обладнанням.	Машинобудування для агропромислового комплексу.
Стратегія розвитку вітчизняної авіаційної промисловості на період до 2020 року [21]	Створення умов для подальшого розвитку авіаційної промисловості шляхом утворення на базі підприємств авіаційної промисловості разом з іноземними стратегічними партнерами конкурентоспроможного комплексу українського авіабудування.	Машинобудування для авіаційної галузі.

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості України на період до 2020 року [22]	Забезпечення структурно-технологічної модернізації вітчизняної промисловості у напрямі збільшення частки високотехнологічних видів діяльності в обсягах виробництва та експорту, задоволення потреб внутрішнього ринку у продукції власного виробництва, зростання зайнятості та підвищення завдяки цьому добробуту населення	Машинобудування для агропромислового комплексу, оборонно-промислового комплексу, ракетно-космічної та авіаційної галузі.
Концепція Державної цільової економічної програми розвитку легкового автомобілебудування на період до 2020 року [23]	Забезпечення розвитку та конкурентоспроможності вітчизняного легкового автомобілебудування, що базується на інноваційно-інвестиційній моделі розвитку, з рівнем локалізації понад 55 відсотків, покриттям внутрішнього попиту автомобілями вітчизняного виробництва на 70 відсотків, збільшенням до 2020 року випуску легкових автомобілів до 734,4 тис. одиниць та нарощуванням експортного потенціалу до 220,3 тис. автомобілів.	Легкове автомобілебудування.
Стратегія розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року [24]	Забезпечення умов для модернізації економіки України та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції шляхом поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, подолання технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС та зміцнення її позицій на світовому ринку в результаті визнання системи технічного регулювання України на європейському та міжнародному рівні.	Приладобудування, електричне обладнання.
Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2013-2017 роки [25]	Підвищення ефективності використання космічного потенціалу для вирішення актуальних завдань соціально-економічного, екологічного, культурного, інформаційного і науково-освітнього розвитку суспільства, забезпечення національної безпеки та оборони, захисту геополітичних інтересів держави.	Машинобудування для космічної та авіаційної галузей.

До машинобудівного комплексу України віднесено виробництво комп'ютерної техніки, електричної та оптичної продукції, електричного устаткування, машин та устаткування для сільського, лісового господарства, металургії, добувної і харчової промисловості, автотранспортних засобів [27].

Стабільний розвиток вітчизняного машинобудівного комплексу забезпечує рентабельність та конкурентоспроможність більшості товарів та послуг, зростання матеріального та інтелектуального рівня населення, розвиток економіки та соціальний захист як окремих регіонів, так і держави в цілому [26, с. 395]. За даними Державної служби статистики України станом на 01.01.2016 р. машинобудівний комплекс є одним з найбільш значущих в промисловості України та охоплює 4483 підприємства, з яких 721 – середнє, 23 – великих, 3937 – малих; понад 23 % зайнятого промислово-виробничого персоналу, 13,5 % загального обсягу промислової продукції та понад 15,6 % вартості основних виробничих фондів. До складу вітчизняного машинобудівного комплексу входять такі групи підприємств: машинобудування – 16 комплексних інтегрованих галузей і 90 інших різновидів; промисловість металевих конструкцій та виробів, яка охоплює 14 напрямків; ремонт машин і устаткування – 16 [27]. Протягом 2013-2016 рр. структура української промисловості змінилася на краще в частині збільшення частки переробної галузі, що пояснюється зростанням попиту в ЄС на вітчизняну продукцію у вигляді готових товарів з високою доданою вартістю. Результати аналізу статистичної інформації (табл. 1.2) підтвердили позитивну тенденцію в частині зростання частки переробної галузі в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в 2016 р. порівняно з 2013 р., однак, питома вага продукції машинобудівної галузі скоротилася з 8,7 % у 2013 р. до 6,5 % у 2016 р., що свідчить про недостатньо високий рівень конкурентоспроможності вітчизняної машинобудівної продукції.

Про скорочення обсягів виробництва продукції машинобудування внаслідок кризових явищ свідчать і зміни обсягу індексу промислової продукції.

Таблиця 1.2

Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг)

Галузь економіки	2013		2014		2015		2016	
	Сума, млн. грн.	у% до підсумку	Сума, млн. грн.	у% до підсумку	Сума, млн. грн.	у% до підсумку	Сума, млн. грн.	у% до підсумку
Промисловість	1354130,1	100	1428839,1	100	1776603,7	100	1776421,2	100
Добувна промисловість	154615,9	11,4	154700,8	10,8	191599,3	10,8	190421,2	10,7
Переробна промисловість	836571,7	61,8	903735,3	63,2	1139213,2	64,1	1140157,2	64,2
з неї								
Машинобудування	117301,9	8,7	101924,7	7,1	115261,7	6,5	115414,8	6,5
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	7637,3	0,6	8133,4	0,6	8772,9	0,5	8781,2	0,5
виробництво електричного устаткування	22353,9	1,7	21005,7	1,5	24038,5	1,4	23987,5	1,4
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	36130,3	2,7	33524,8	2,3	41998	2,4	42651,8	2,4
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	51180,4	3,8	39260,8	2,7	40452,3	2,3	40128,7	2,3

Джерело: складено автором на основі [27]

Протягом 2013-2016 рр. індекс промислової продукції вітчизняного машинобудування поступово скорочувався з 86,8 % у 2013 р. до 74,6 % у 2016 р. Зменшення обсягів виробництва машинобудівної галузі за досліджуваний період відбулося найвищими темпами порівняно з іншими галузями промисловості і досягло 12,2% (табл. 1.3). Динаміка показників табл. 1.2-1.3 свідчить, що незважаючи на зростаючий попит з боку європейських споживачів на продукцію агрохарчової галузі, металургії, легкої та хімічної промисловості кризові тенденції в машинобудівному секторі критично поглибилися внаслідок продовження збройного конфлікту на сході, руйнування на окупованих територіях виробничих потужностей та транспортної інфраструктури, втрати

традиційних ринків збуту, девальвації національної грошової одиниці, недостатнього забезпеченням сировиною та матеріалами, висококваліфікованим кадрами провідних підприємств машинобудування.

Таблиця 1.3

**Динаміка індексу промислової продукції
(відсотків до попереднього року), %**

Галузь економіки	2013	2014	2015	2016
Промисловість	95,7	89,9	87,0	85,1
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	100,6	86,3	85,8	84,2
Переробна промисловість	92,9	90,7	87,4	86,1
Машинобудування	86,8	79,4	85,9	74,6
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	86,4	77,9	71,3	68,4
виробництво електричного устаткування	91,1	100,9	89,8	84,5
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	95,0	88,7	87,5	83,4
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	79,6	64,3	85,0	79,8

Джерело: складено автором на основі [27]

Найбільших втрат через негативний вплив факторів внутрішнього і зовнішнього середовища зазнали практично всі галузі машинобудування, зокрема, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, виробництво електричного устаткування, що пояснюється скороченням попиту через зниження рівня життя населення, інфляційним зростанням цін, згортанням програм інвестиційного та інноваційного розвитку підприємств машинобудування, зниженням рівня конкурентоспроможності продукції машинобудівної галузі. Аналіз фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування та рентабельності операційної діяльності підприємств машинобудування (табл. 1.4-1.5) свідчить, що починаючи з 2014 р. підприємства машинобудування отримували збитки у розмірі 20501,5 млн. грн. у 2014 р., 12651,6 млн. грн. у 2015 р., 13322,8 млн. грн. у 2016 р., хоча при цьому питома вага підприємств, які одержали збиток у загальній кількості підприємств, залишається значущою хоч і має тенденцію до зниження 34,8 % у 2013 р. до 33,0 % у 2016 р.

Таблиця 1.4

**Динаміка фінансових результатів підприємств машинобудування до
оподаткування**

Рік	Галузь економіки	Фінансовий результат, млн. грн.	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
			у % до загальної кількості підприємств	Фінансовий результат, млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств	Фінансовий результат, млн. грн.
1	2	3	4	5	6	7
2013	Промисловість	13698,3	63,3	81336,9	36,7	67638,6
	Добувна промисловість	15838,1	53,7	28035,5	46,3	12197,4
	Переробна промисловість	-1897,2	65,2	27668,5	34,8	40114,8
	Машинобудування	5526,9	65,2	38217,6	34,8	4070,9
2014	Промисловість	-166414,0	63,3	76253,3	36,7	242667,3
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	-4764,7	52,2	26713,8	47,8	31478,5
	Переробна промисловість	-135282,9	65,2	44108,8	34,8	179391,7
	Машинобудування	-20501,5	60,2	9771,5	39,8	2912,5
2015	Промисловість	-181360,9	72,9	90315,9	27,1	271676,8
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	-21973,8	61,1	16422,8	38,9	38396,6
	Переробна промисловість	-121774,3	75,1	64517,1	24,9	186291,4
	Машинобудування	-12651,6	74,1	15950,6	25,9	28602,2
2016	Промисловість	-223253,4	62,4	86504,1	37,6	65150,7
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	-22698,3	49,3	25672,4	50,7	9974,1
	Переробна промисловість	-128442,4	64,1	45808,2	35,9	47650,6
	Машинобудування	-13322,8	67,0	16515,8	33,0	3193,0

Джерело: складено автором на основі [27]

Аналізуючи динаміку рентабельності операційної діяльності підприємств машинобудування (табл. 1.5) можна констатувати той факт, що рівень рентабельності підприємств добувної промисловості збільшився на 2,2

в.п. протягом досліджуваного періоду і досяг 14,7 %, на відміну від підприємств машинобудування, де скорочення досягло 4,2 в.п. (до 3,6 %).

Таблиця 1.5

**Динаміка рентабельності операційної діяльності підприємств
машинобудування**

Рік	Галузь економіки	Рівень рентабельності, %
2013	Промисловість	3
	Добувна промисловість	12,5
	Переробна промисловість	2,1
	Машинобудування	6,6
2014	Промисловість	1,6
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	21,4
	Переробна промисловість	-0,6
	Машинобудування	-2,4
2015	Промисловість	0,9
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	6,4
	Переробна промисловість	0,7
	Машинобудування	3,4
2016	Промисловість	0,9
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	14,7
	Переробна промисловість	0,6
	Машинобудування	3,6

Джерело: складено автором на основі [27]

При цьому слід відзначити, що зниження промислового виробництва в Донецькій та Луганській областях було найбільшим та негативно вплинуло на економічні показники в цілому, оскільки підприємства машинобудування функціонують не в повному обсязі. В 2016 р. прибутковість операційної діяльності промислових підприємств критично скоротилася до 0,9 %, у той же час підприємства машинобудування продемонстрували збільшення прибутків до рівня рентабельності 3,6 %.

І хоча, рівень рентабельності залишається досить низьким, що свідчить про малоефективне управління витратами операційної діяльності, притаманні промисловості матеріалоемність та енергоємність виробництва, критично низький рівень кредитної підтримки реального сектору економіки, гальмування виробничої та інвестиційної діяльності, рейдери виявляють

високий рівень зацікавленості промисловим сектором економіки, зокрема підприємствами машинобудування.

За даними представників Антирейдерської асоціації України за період 2010-2014 рр. від рейдерських захоплень постраждали близько 5 тис. підприємств, зокрема, рейдерські атаки були спрямовані на цілі галузі вітчизняною економіки, а щорічна сума операцій з незаконного перерозподілу майна становила близько 7 млрд. дол. [28]. Протягом 2014 р. відбулося декілька гучних рейдерських захоплень з використання рішень господарських судів для надання максимальної легальності недружньому поглинанню та злиттю підприємств. Зокрема, випадок рейдерської атаки на підприємство «Чумаки» міжнародної інвестиційної групи «Юнісон» у грудні 2014 р. призвів до відмови від вже прийнятого рішення про інвестиції у розмірі 30 млн. євро на 2015 р. [28]. В результаті, внаслідок розповсюдженої в ЄС інформації щодо небезпечності інвестування в економіку України, країна в черговий раз зазнала репутаційного удару і втратила міжнародних інвесторів.

За результатами проведеного Українським інститутом дослідження екстремізму моніторингу рейдерських атак в Україні за січень-лютий 2015 р. зафіксовано 68 об'єктів власності, що піддалися рейдерським атакам [29]. За регіональною ознакою найменше об'єктів нападу (7 випадків) зафіксовано в Західному регіоні, в Центральному регіоні зафіксовано 21 спробу незаконного перерозподілу власності. Найбільша кількість рейдерських атак зосереджена в Південно-східному регіоні (30 випадків), що пояснюється загрозами захоплення привабливих об'єктів внаслідок близькості до зони проведення АТО та використанням озброєних формувань добровольчих загонів для вирішення проблемних питань розподілу власності.

Відповідно до офіційних даних в 2015 р. в Україні зафіксовано вже близько 3 тис. рейдерських захоплень підприємств, які переважно працюють в сфері роздрібною торгівлі, нерухомості та аграрного бізнесу [12, с. 11]. Страждають не лише вітчизняні підприємства, але й представники

міжнародного бізнесу, такі як: американська компанія Bunge (власник ТМ «Олейна»), власник ТРЦ Sky Mall, громадянин Естонії Хіллар Тедер, італійська UniCredit Group (власник Укрсоцбанка), литовська компанія BT Invest (власник мережі супермаркетів Novus), авторизований дистриб'ютор виробника побутової техніки Redmond на території України ООО «Редмонд-Україна». Анонсована чинною владою ускладнена модель зміни керівництва та реєстру ніяким чином не перешкоджає діяльності рейдерів. Згідно до тверджень керівництва європейського відділення компанії «Редмонд», на одну з приватних квартир зареєстровано клон компанії зі схожою назвою, яка здійснює підписання договорів та перерахунок коштів офіційної компанії на рахунки підставних компаній. Протягом 2016 р. по країні прокотилася хвиля рейдерських захоплень підприємств аграрного сектору, а, за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі, в 2017 р. відкрито 44 карні справи щодо незаконного захоплення від 1 до 3 тис. гектарів землі [30].

Зважаючи на дані опитування Центру Разумкова, відповідно до яких 74,8 % громадян відчувають загрозу відчуження майна [31], проблема рейдерства стає все більш актуальною та потребує негайного вирішення, оскільки виступає значним бар'єром на шляху іноземного інвестора, перешкоджає припливу прямих іноземних інвестицій, негативно впливає на інвестиційний клімат та економічну безпеку суб'єктів господарювання. Наведені дані свідчать про значні масштаби проблеми в сфері дотримання корпоративних прав та захисту інституту власності як найважливішого елементу ринкової економіки. На сьогодні постає проблема забезпечення високого рівня економічної безпеки машинобудівних підприємств в умовах рейдерства, оскільки стабільний фінансово-економічний стан машинобудівного комплексу відіграє значну роль не лише для розвитку промисловості, але й для економіки в цілому. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених проблемі попередження загроз економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству, слід відзначити

відсутність єдиного підходу до досліджуваних проблем, як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

На законодавчому рівні [32] визначено основні шляхи створення акціонерних товариств, до яких віднесено наступні: заснування, злиття, поділ, виділ чи перетворення. Злиття, в свою чергу, визначається як процес виникнення нового акціонерного товариства- правонаступника з передачею йому всього майна, всіх прав та обов'язків двох або більше акціонерних товариств одночасно з їх припиненням [32]. Жодним чином не висвітлюється проблематика недружнього поглинання та злиття з огляду на необхідність зміцнення економічної безпеки підприємства та протидії рейдерським захопленням. Стосовно сутності процесу «злиття» існують різноманітні підходи. Зарубіжні дослідники під процесом злиття розуміють об'єднання підприємств, в наслідок якого одне з них повністю переходить під контроль іншого. Окремі автори під «злиттям» розуміють всю сукупність можливих варіантів злиття та поглинань, починаючи з дружнього поглинання аж до скупівлі абсолютно всіх активів підприємства з наступним їх перепродажем [33, с. 381].

Інколи відповідні операції об'єднуються поняттям «поглинання», що передбачає наступні способи злиття підприємств:

злиття за взаємною згодою на основі рішення власників та керівництва через процес купівлі акцій;

захоплення, які носять ворожий характер, і відбуваються шляхом купівлі акцій безпосередньо у акціонерів за завищеними цінами;

встановлення контролю над радою директорів через голосування за дорученням без викупу контрольного пакету акцій.

Як зазначається науковцями у роботах [1, 11, 13, 34, 35] угоди по злиттю та поглинанню можуть носити як дружній, так і недружній (ворожий) характер. У випадку дружніх угод злиття та поглинань об'єднання компаній відбувається за взаємною згодою їх керівників з метою досягнення наступних переваг: підвищення якості управління компанією; отримання

синергетичного ефекту від об'єднання активів; диверсифікації бізнесу та його подальшого розвитку і зростання та ін. [14, с. 172]. Недружні угоди злиття та поглинань передбачають проведення відповідної процедури без згоди керівництва компанії-цілі. Недружні поглинання, проведені в рамках правового поля, не несуть негативних наслідків для господарської діяльності товариства, оскільки спрямовані на подальше співробітництво та розвиток в рамках об'єднаної компанії. Однак, в Україні процедура недружного злиття та поглинання починається із конфіденційного збору інформації щодо діяльності підприємства-цілі, керівники якого здогадуються про наміри рейдерів лише тоді, коли починаються ворожі дії зі сторони потенційних покупців.

Найчастіше, вороже поглинання відбувається шляхом напівлегального привласнення активів або через процедуру банкрутства, не зважаючи на реальний стан справ підприємства-цілі, виробничі зв'язки та фінансові результати господарської діяльності. В цьому випадку мова йде саме про рейдерство, як елемент інституційної деформації економічної безпеки підприємства та інструмент перерозподілу власності. На думку авторів дослідження [29] головною відмінністю між «недружнім поглинанням» та «рейдерством» є законність дій компанії, що намагається встановити контроль над активами підприємства-цілі. Слід погодитись з автором роботи [36, с. 62], що «навіть цілком законна операція стосовно поглинання активів підприємства стає рейдерським актом, якщо хоча б на одному з її етапів застосовуються незаконні методи».

Саме тому в свої роботах багато фахівців використовують таке поняття як «кримінальне рейдерство», що безпосередньо пов'язане із захопленням виробничих приміщень, обладнання, іншого майна підприємства з використанням лише незаконних методів [2, 37]. Економічне рейдерство автори роботи [29] тісно пов'язують із хвилею насильства та ескалації агресії у суспільстві, що створює загрози інвестиційному клімату країни, знищує підприємницьку активність, негативно впливає на економічний розвиток

держави з огляду на необхідність дотримання умов Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу. Відповідно до оприлюдненого в 2017 р. Всесвітнім банком рейтингу країн, у яких легше всього вести бізнес, Україна піднялася на три пункти порівняно з минулим роком і зайняла 80-е місце серед 190 країн. Проте іноземні інвестори визнають, що без «зв'язків» вести справи в Україні не вигідно та складно [38].

Аналіз наукової літератури дозволив зробити висновки про відсутність системного підходу до вивчення причин та процесів розвитку рейдерства в Україні. Водночас найбільш прийнятною та обґрунтованою, на думку автора, є систематизація передумов розвитку рейдерства, що запропонована відомим українським економістом З. С. Варналієм [1]. Учений виділяє такі основні причини поширення рейдерства в Україні: слабкість правової системи та судової влади; корумпованість органів влади; відсутність державних інститутів, що ефективно захищали б права власника; низький рівень правової культури; правовий нігілізм – як у суб'єктів господарювання, так і в представників органів влади; сумнівна передісторія приватизації певних об'єктів тощо. Деякі автори звертають увагу не тільки на зовнішні, але й на внутрішньогосподарські передумови поширення рейдерства в Україні.

Наприклад, І. Паславський аналізуючи причини виникнення рейдерства звертає увагу на «... велику кількість помилок і порушень в управлінні підприємствами, тобто наявність значного резерву формальних приводів для рейдерських атак» [39, с. 159]. Лазуренко В. І. у роботі [40] вказує на об'єктивний характер передумов виникнення рейдерства, оскільки дане явище проявляється як форма перерозподілу засобів виробництва та, фактично, стає боротьбою за виробничі ресурси.

Причинами рейдерства за думкою даного вченого є: виникнення корпоративних конфліктів; недосконалість законодавства; бажання інвесторів контролювати юридичну особу; невміле використання законодавчих положень та нормативно-правових актів в боротьбі з рейдерами; наявність легальних та нелегальних методів, що дозволяють

позбавити власників корпоративних прав або значно їх обмежують; відсутність чітких критеріїв визначення недійсних корпоративних рішень, механізмів відповідальності менеджерів та контролюючих акціонерів; недостатня регламентація дій в системі ринку цінних паперів та процедури реєстрації юридичних осіб, наявність міжвідомчих суперечностей; недосконалість корпоративного права та процесуального законодавства; сумнівна історія приватизації об'єкта, відсутність реальних важелів забезпечення гарантій прав власності за наявності рішення суду; відсутність захисту інформації господарюючим суб'єктом; безкарність дій рейдерів та слабкість контролю зі сторони держави; неефективність судового контролю, корупція та ін. [40, с. 44].

В роботі [41] виокремлюються такі передумови розвитку рейдерства: нечітка, непрозора система реєстрації прав власності; високий рівень чиновницької корумпованості; високий ступінь недосконалості ринку корпоративного контролю на фоні зростання його сумарних значень у ВВП; недооцінка активів середніх і малих відкритих акційних товариств (ВАТ), чії акції не є інструментом ринку корпоративного контролю, що призводить до зростання конкуренції при оцінці альтернатив та рівня витрат угод активів в секторі середніх і малих ВАТ.

Узагальнюючи погляди вчених, до основних передумов розвитку рейдерства в Україні віднесено: низький рівень правової культури та правовий нігілізм на всіх рівнях (серед суб'єктів господарювання, представників органів влади та в суспільстві загалом) зниження рівня ступеню відкритості суспільства і економіки; зростання рівня корумпованості правоохоронних, судових і дозвільних структур; недосконалість ринкових інструментів перерозподілу власності та велика кількість управлінських внутрішньогосподарських помилок («резерв формальних приводів рейдерства»); відсутність регулярної ринкової оцінки ліквідних активів підприємств; ефемерність української моделі фондового ринку, а отже, і відсутність чіткої реалізації вільного обігу акцій; нечітка і

непрозора система реєстрації прав власності; низька інформаційна прозорість підприємств; зростання корпоративних конфліктів, пов'язаних з недосконалістю законодавства у сфері корпоративних відносин; недосконалість правової системи й відсутність державних інституцій ефективного захисту прав власності в Україні тощо [42].

Зазначимо, що в науковій літературі, зокрема у працях вітчизняних вчених, проведено ретроспективний аналіз та систематизацію етапів розвитку рейдерства в Україні. Досліджуючи історичні передумови розвитку рейдерства в Україні Б. М. Грек і Т. Б. Грек умовно поділяють історію вітчизняного рейдерства на два періоди [43, с. 29].

Перший період – від початку 1990-х рр. до початку 2000-х – поетапне впровадження ринкових відносин в економічне життя країни, виникнення нових політичних центрів на фоні створення злочинних угруповань. Для другого періоду – початок 2000-х рр. і до сьогодні – характерні процеси напівзаконного захоплення підприємств під формальними приводами, застосування легальних інструментів боротьби з незаконним захопленням, активна протидія рейдерським атакам та зміцнення економічної безпеки підприємств. В роботі [41] виокремлено три основні етапи рейдерського «перерозподілу» приватної власності, викликані трансформаційними змінами ринкового середовища: перший етап – силовий «кримінальний» або «бандитський» перерозподіл власності, що мав місце на початку 1990 рр.; другий етап – «олігархічний» переділ власності – середина 1990-х – 2002 рр.; третій етап класичного «рейдерського» перерозподілу власності (активізувався з 2002-2005 рр.).

Експерти Українського інституту дослідження екстремізму [29] вважають, що рейдерство як явище, що свідчить про відсутність системи захисту власності в Україні, в своєму розвитку пройшло три основні етапи:

рейдерство під час приватизації державної власності (1991-1999 рр.), характерною особливістю якого було поширення російського досвіду силового захоплення та перерозподілу власності;

рейдерство за часів кланової економіки (2000-2004 рр.). В цей період спостерігається широке застосування підкупу суддів, представників місцевої та центральної влади для легалізації процесу поглинання підприємств;

рейдерство як системний бізнес (2005-2016 рр.), характеризується активними діями рейдерів, що включають і силове захоплення власності, активізацією постмайданного поживавлення в сфері перерозподілу власності з використанням незаконних бойових угруповувань для нападів.

У роботі [44, с. 34-35] виокремлено такі етапи розвитку вітчизняної моделі рейдерської діяльності:

перший етап – стадія зародження рейдерства (кінець 1980-х – початок 1990-х років): «бандитський» перерозподіл позитивного фінансового потоку у формі рекету «... примусового стягування з підприємця постійної плати за послуги з охорони (іноді дійсно наданої)». Зазначений період можна охарактеризувати як класичний період початкового нагромадження капіталу на кримінальній основі, досить часто із застосуванням фізичного насильства, що було характерним для вітчизняної економіки саме на початку 1990-х років. В результаті, крім типового кримінального «чорного» в дослідженнях з даної проблематики почали виділяти «біле» і «сіре» рейдерство. Прагнучі захопити ліквідні активи, «білі» рейдери йдуть на всі можливі кроки, аби підірвати економічне становище підприємства і потім за безцінь заволодіти ним, але в рамках правового поля. «Сірі» рейдери використовують напівзаконні методи, що дозволяють їм досягати поставлених цілей;

другий етап (початок 1992-1996 рр.): рейдерські захоплення майнових комплексів державних підприємств в рамках процесів приватизації;

третій етап (1996 – середина 2000-х рр.): епоха резонансних банкрутств з їх подальшим оскарженням і застосування «методик» доведення до банкрутства з метою наступного викупу дочірньої інфраструктури підприємства (земельні ділянки, будинки, споруди). Починаючи з 2004 р. з'являються прецеденти зміни власника приватизованих підприємств задля подальшого захоплення майнових комплексів приватизованих об'єктів;

четвертий етап – стадія розквіту рейдерства (2004-2009 рр.): розповсюдження технологій злиття та поглинань серед приватних (раніше приватизованих) підприємств в наслідок негативного впливу глобальної фінансової кризи, що призвело до банкрутства майже 20 % малих підприємств. Характерною рисою зазначеного періоду стало послаблення підприємств, пов'язане з девальвацією національної валюти, та блокування отримання кредитних ресурсів з подальшим поглинанням таких підприємств більш великими конкурентами. У більшості випадків рейдерські атаки супроводжувалися конфронтацією з колишніми власниками. Для здійснення впливу на опонентів рейдери все частіше залучали сторонніх осіб: колишніх партнерів, кредиторів, представників державних регулюючих органів та інших учасників. Самі рейдери стали займати позицію зовнішніх гравців-координаторів, керуючих проектами шляхом спрямування необхідних директив особам, які діють в їх інтересах. Відбулося значне розширення числа учасників рейдерських проектів;

п'ятий етап (2010 рік – до сьогодні): нова хвиля перерозподілу власності під час корінних політичних змін і пошуків новітніх напрямів і форм рейдерських атак.

Аналіз наукових досліджень [29, 41, 43-44] дозволив виділити наступні етапи розвитку рейдерства в Україні, характеристики яких наведено на рис. 1.1.

Експертами Українського інституту дослідження екстремізму на основі аналізу етапів становлення рейдерства в Україні за період 1991-2016 рр. оприлюднено рейтинг «ТОП-10 рейдерських атак за часи Незалежності України» з урахуванням наступних критеріїв: наявність ознак застосування нелегітимного насильства, наявність постраждалих, соціально-економічні збитки, інформаційний та негативний міжнародний резонанс, фінансова привабливість об'єктів рейдерства [45]. Експерти Інституту виділяють такі резонансні приклади рейдерських атак за досліджуваний період, що подано у табл. 1.6.

Рис. 1.1. Етапи розвитку рейдерства в Україні (узагальнено автором з джерел [29, 41, 43-44])

Приклади резонансних рейдерських атак в Україні за роки незалежності

Об'єкт захоплення	Рік	Застосовувані методи та схеми
Морський торговельний порт «Південний» Одеська обл.	2007 2008	Залякування, застосування фізичної сили до працівників, руйнування огорожувальних споруд, адміністративних будівель порту та інші протиправні дії з метою зміни власника на основі рішення суду.
ДМК «Таврія» Херсонська обл.	2009	Штурм, в ході якого поранено 39 чоловік, 2 співробітника правоохоронців. Нападники використали вогнепальну зброю.
Кондитерська фабрика «Житомирські ласощі» м. Житомир	2010 2016	Зіткнення між представниками двох претендентів на підприємство. Правоохоронці стримують повноцінні бойові дії, сотні учасників бійки заарештовані, вилучаються зброя, гранати, коктейлі Молотова.
Деревообробні підприємства «Ванесса» Чернігівська обл.	2012	Озброєні вогнепальною зброєю громадяни, в тому числі співробітники найнятої приватної охоронної фірми, захопили власність турецького інвестора. Тримали охоронців підприємства в заручниках.
ТОВ «Агрофірма Корнацьких» Миколаївська обл.	2013 2015	Озброєні бойовики вчинили декілька спроб атак на адміністративні будівлі. Були поранені. Сотні людей брали участь у збройному протистоянні.
Агрофірма «Чумаки» Дніпропетровська обл.	2014	Група озброєних осіб захопила об'єкти агрофірми у трьох селах області. Представники правоохоронних органів не були допущені на об'єкти. Іноземні інвестори звернулися до Президента та структур Євросоюзу з претензіями на бездіяльність правоохоронних органів.
Торгова мережа «Амстор» м. Київ, м. Запоріжжя, м. Маріуполь	2015	Одночасне захоплення і блокування роботи понад 30 магазинів мережі. Залякування, відбирання власного майна співробітників.
Тростянецький елеватор ДП «Сантрейд» (Bunge-Україна) Вінницька обл.	2015	Збройний напад на працівників підприємства з використанням рушниць, набоїв, петард з прикріпленими цвяхами. Нападники у ході сутички травмували працівника підприємства.
Промисловий ринок «7-ий кілометр» Одеська обл.	2014 2016	Невідомі в «масках» в 2014 р. захопили адміністративну будівлю, правоохоронні органи блокували приміщення, не допустили подальших силових дій, незважаючи на відсутність підстав та документів нападників довго проявляли нерішучість. В 2016 р. відбувається силове протистояння двох угруповань – представників претендентів на контроль над ринком, яких стримували правоохоронці та Національна Гвардія.
Завод «Електроважмаш» м. Харків	2016	Звільнений керівник на чолі з озброєними людьми за допомогою «силового штурму» захоплює адміністративні приміщення одного з найбільших державних підприємств України. Державні органи нічого вдіяти не змогли.

Наведені дані свідчать про масштабність рейдерської діяльності та зростання загроз економічній безпеці підприємств вітчизняного промислового сектору [46]. З метою вирішення актуальних проблем рейдерських захоплень в Україні створено ряд організаційних структур, що покликані створити ефективну систему протидії протиправному злиттю та поглинанню підприємств, зокрема: Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, що діє при Кабінеті Міністрів України; Бюро протидії комерційним злочинам та рейдерству та робочі групи з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств при облдержадміністраціях; Антирейдерська комісія Міністерства Юстиції та громадська організація «Антирейдерський союз підприємців». Однак, діяльність створених організацій в напрямку реалізації системи ефективних заходів протидії рейдерству та підтримки підприємств, зокрема машинобудування, що стали об'єктом рейдерських захоплень, залишається недостатньо ефективною та потребує вирішення, перш за все, на рівні самих підприємств, що докладно розглянуто автором у третьому розділі дисертаційної роботи.

Отже, в умовах ринкової економіки функціонування і розвиток підприємств машинобудування обумовлені стабільною роботою механізму забезпечення економічної безпеки, а також ефективністю реалізованих підприємством заходів щодо захисту від рейдерських атак. Аналіз рейдерської діяльності у вітчизняній економіці показав, що для підприємств машинобудівної галузі спостерігається високий рівень загрози рейдерських захоплень, що є наслідком дії цілої низки факторів [42]. На деяких з них вже акцентувалася увага в дослідженні, на інших наголошується у працях таких відомих науковців, як: З. С. Варналія [1], О. А. Бурбело [11, 44], С. С. Молодецького [12], В. І. Лазуренка [40], Є. М. Рудніченка [47], Н. В. Чебанової [48] та ін. На цій основі автором узагальнено загрози економічній безпеці вітчизняних підприємств машинобудування щодо

протидії рейдерству, а також подано шляхи їх вирішення (табл. 1.7) (складено автором на основі систематизації джерел [1-2, 8, 11-14, 37]).

Позитивним є той факт, що науковці у роботах [2, 8, 11-12, 37, 41] зазначили, що незважаючи на загрозу рейдерства, труднощі, пов'язані із забезпеченням економічної безпеки, вітчизняний машинобудівний комплекс зберігає суттєвий базовий потенціал для подальшого розвитку, зокрема: значні виробничі потужності, високий рівень забезпечення кваліфікованими кадрами, сучасний науково-виробничий потенціал з таких наукоємних галузей машинобудування як аерокосмічна, електронна, виробництво засобів зв'язку, обчислювальної техніки, приладобудування, суднобудування та ін., привабливі природно-кліматичні умови та наявність різноманітних природничих ресурсів, які мають вирішальне значення для розвитку промисловості. Забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству є важливим орієнтиром стратегії та тактики їх діяльності, створює підґрунтя для їх стійкого розвитку у довгостроковій перспективі.

Таблиця 1.7

Загрози економічній безпеці підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству та шляхи їх усунення

Загрози економічній безпеці підприємств машинобудування	Можливі шляхи усунення загроз економічній безпеці
1	2
На державному рівні	
Недосконале нормативно-правове забезпечення єдиної державної політики у сфері протидії рейдерству.	Розробка нормативно-правових актів, спрямованих на посилення захисту прав власності та визначення дій щодо протидії рейдерству; розробка єдиних підходів до визначення рейдерства, його ознак, встановлення чітких принципів та механізмів захисту.
Високий рівень корупції в державних, правоохоронних, контролюючих та судових органах влади, що покликані протидіяти рейдерським схемам захоплення підприємств.	Протидія корупції з метою виключення можливостей використання рейдерських схем перерозподілу власності, активізація роботи спеціальних державних органів протидії рейдерству, забезпечення належного виконання чинних нормативно-правових актів в сфері корпоративного права та антирейдерського законодавства.

Продовження таблиці 1.7

1	2
Погіршення інвестиційного клімату в країні, зниження обсягів іноземних інвестицій, зниження підприємницької активності на негативний вплив на економічний розвиток держави.	Впровадження системи моніторингу рейдерських атак, аналіз і оцінка характеру реальних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємств на державному рівні, адекватна реакція з боку правоохоронних органів на звернення постраждалих; зміцнення інституту власності.
Відсутність на рівні держави єдиної системної методології оцінювання загроз рейдерських захоплень підприємств за галузями.	Вибір та обґрунтування методик оцінки рейдерських захоплень вітчизняних підприємств та, зокрема, промислових, з метою прийняття ефективних управлінських рішень щодо їх захисту.
На рівні підприємств	
Зниження рівня конкурентоспроможності продукції підприємства та погіршення умов її реалізації, відтік висококваліфікованого персоналу.	Удосконалення внутрішньогосподарської системи розподілу функцій та повноважень з метою посилення захисту комерційної таємниці, налагодження ефективної взаємодії між підрозділами підприємства, що здійснюють моніторинг рейдерських загроз, створення сприятливих умов для роботи персоналу підприємства, активізація роботи служби безпеки підприємства.
Втрата господарської самостійності та зниження ступеня ефективності функціонування підприємства, скорочення прибутків, зниження інвестиційної та інноваційної активності підприємства.	Реалізація заходів, спрямованих на нейтралізацію або відшкодування понесених збитків шляхом формування ефективного механізму зміцнення економічної безпеки та системи протидії недружнім поглинанням на основі впровадження методики оцінки ризику рейдерства.
Припинення діяльності через навмисне доведення до банкрутства, відсторонення від управління керівництва та перерозподіл активів.	Постійний моніторинг укладених угод щодо розірвання завідомо збиткових, економічно необґрунтованих зобов'язань; відмова від сумнівним партнерів у випадках надання гарантій, поруки, надання в заставу майна, що серед іншого потребує впровадження системи превентивних методів захисту від рейдерства.

Розв'язання найвагоміших проблем діяльності вітчизняних підприємств машинобудування з урахуванням можливих загроз рейдерського захоплення вимагає розробки та реалізації ефективного механізму забезпечення економічної безпеки, теоретичні основи якого розкрито автором у наступному підрозділі дисертаційної роботи. Вирішення окреслених питань сприятиме формуванню ефективного механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо

протидії рейдерству, реалізація якого дозволить підвищити рівень їх конкурентоспроможності та економічної безпеки.

1.2. Критичний аналіз теоретичних підходів до сутності поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству»

Підвищення рівня економічної безпеки підприємства та дотримання його інтересів в економічній та юридичній сфері є пріоритетним завданням, яке має вирішуватися керівництвом і власниками в контексті загострення проблеми рейдерських захоплень бізнесу та високого рівня впливу зовнішніх чинників. В сучасних економічних умовах абсолютно всі суб'єкти господарської діяльності не захищені від протиправного захоплення, особливо в умовах негативної дії як зовнішніх, так і внутрішніх факторів та загроз встановлення контролю над виробничими приміщеннями, промисловим обладнанням, землею та іншими ліквідними активами. З урахуванням євроінтеграційного спрямування вітчизняних реформ процеси кардинальних змін національної економіки мають бути спрямовані на розробку ефективних заходів підвищення рівня економічної безпеки в умовах протиправного захоплення підприємств, зокрема машинобудування, нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз.

Проблеми забезпечення економічної безпеки всебічно досліджено в працях зарубіжних і вітчизняних дослідників, а саме: Гейця В. М. [49], Забродського В. А. [50], Ілляшенка С. М. [51] та ін. Теоретико-методичні основи формування ефективного механізму забезпечення економічної безпеки підприємства розглянуто в роботах: Барановського О. І. [2], Гапоненко В. Ф. [52], Медведєвої І. Б. [53]. Аналізу рейдерства як соціально-економічного феномена та розробці ефективної системи захисту та протидії рейдерству присвячено велику кількість робіт таких вчених, як Варналія З. С. [1], Дмитрієва І. А. [7], Бурбело О. А. [11]. Науковими

розробками основних напрямів оцінки існуючих загроз економічній безпеці підприємства займалися такі вчені, як Щеглов Ю. А. [14], Медведєва І. Б. [53] тощо. Разом з тим, окремі питання забезпечення економічної безпеки підприємства у напрямку протидії рейдерству, що дозволить створити систему превентивних заходів попередження недружнього поглинання з урахуванням зовнішніх і внутрішніх загроз, потребують подальших досліджень та уточнення понятійного апарату проблеми, що окреслена. Віддаючи належне надбанням вчених, визначено напрями наукового обґрунтування теоретичних аспектів формування ефективного механізму забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству.

Забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємств щодо протидії рейдерству потребує вивчення наукових підходів щодо сутнісної характеристики окремих елементів понятійного апарату, а саме понять «економічна безпека підприємства» та «рейдерство», що, в свою чергу, передбачає уточнення таких дефініцій, як «підприємство», «безпека», «економічна безпека», «забезпечення». Структурну схему формування поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству» представлено на рис. 1.2.

Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству передбачає необхідність конкретизації його структурних елементів та відтворення їх можливого взаємозв'язку із загрозами зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання підприємств. Під загрозою розуміємо сукупність умов, факторів, дій, що викликають небезпеку в процесі реалізації економічних інтересів підприємства або перешкоджають досягненню поставлених цілей. Таким чином, основна загроза економічній безпеці підприємства у напрямку протидії рейдерству полягає у втраті юридичного та економічного контролю над власними ресурсами та відстороненні від участі в управлінні підприємством. Так, наприклад, у економічному словнику [54] підприємство

розглядається як самостійний господарюючий суб'єкт з правами юридичної особи, що здійснює різноманітні види економічної діяльності.

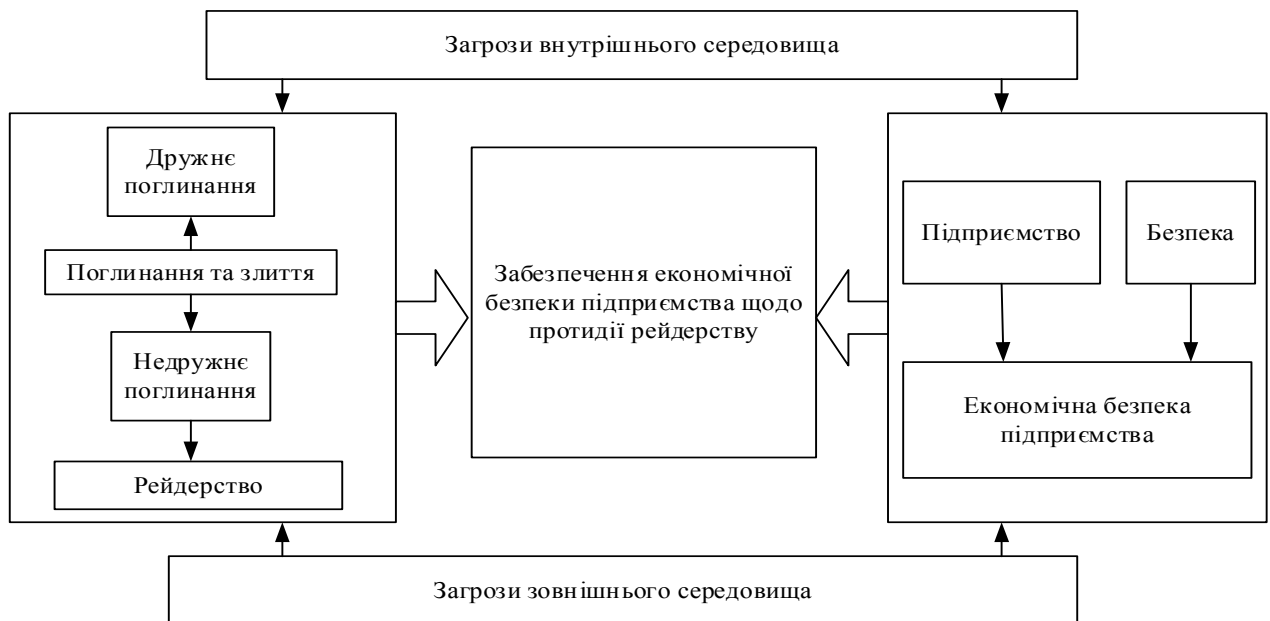

Рис. 1.2. Структурно-логічна схема формування поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству»

Автори роботи [55, с. 25] під підприємством розуміють виробничо-економічний та майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. В загальному вигляді підприємство трактується як одна з форм організації з усіма властивими їй характеристиками і особливостями, що є відкритою економічною системою, кінцевою метою діяльності якої є випуск продукції у вигляді товарів, робіт, послуг [56]. Дослідник Кібік О. М. [57] визначає підприємство як самостійний суб'єкт господарської діяльності, що розглядається в двох аспектах: в економічному та технічному. В економічному відношенні, підприємство є виробничою системою, що включає матеріально-технічну базу виробництва, персонал на різних рівнях управління та сфер діяльності, фінансові та інші ресурси, необхідні для досягнення поставлених цілей та завдань в рамках діючого правового поля та внутрішніх регламентів. В технічному сенсі, підприємство – це комплекс споруд, будинків та обладнання задля реалізації техніко-технологічного процесу його функціонування. З

урахуванням того, що будь-яке підприємство має дотримуватися встановлених на законодавчому рівні норм та правил, в подальшому дослідженні під «підприємством» розуміємо самостійний суб'єкт господарювання, створений для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом та іншими законами України [58]. Незважаючи на велику кількість існуючих досліджень щодо проблематики забезпечення безпеки функціонування підприємства на сьогоднішній день не існує єдиного наукового підходу до трактування поняття «безпека». Порівняльний аналіз визначень поняття «безпека» наведено в табл. 1.8. В рамках стаціонарного підходу безпека розглядається як стан захищеності життєвоважливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [60]. Варналій З. С. трактує безпеку як стан, ситуацію спокою, коли немає реальної небезпеки, а також як матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації [1].

Подальші методологічні розробки у сфері безпеки продовжено в роботах Козаченко Г. В., яка безпеку розглядає як захищеність природно-фізіологічних, соціально-економічних, ідеально-духовних та інтуїтивних потреб в ресурсах, технологіях, інформації та моральних ідеалах, необхідних для життєдіяльності та розвитку населення [63]. Теоретичні основи вивчення механізму забезпечення безпеки започатковано в роботах вітчизняних авторів на основі результатів адаптації зарубіжного досвіду та досліджень західних науковців [77-81]. Баланда А. Л. у науковій роботі [62] зазначає, що безпека – це надійність та захищеність від будь-яких посягань. В рамках іншого підходу за сутнісною ознакою безпека розглядається як відсутність загроз, небезпек або стан, при якому нічого не загрожує [62, 71]. Альтернативний підхід до визначення поняття «безпека» заснований на тому, що безпека виступає якісною визначеністю, характеристикою та властивістю об'єкта, що дозволяє забезпечити прогресивний розвиток та нормальне функціонування [74-76].

Морфологічний аналіз визначень поняття «безпека» як економічної категорії

Автор, джерело	Сутність поняття «безпека»
1	2
Стан захищеності життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення оптимальних умов життєдіяльності, розвитку, самореалізації	
Закон України «Про основи національної безпеки України» [59]	Захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у всіх сферах життєдіяльності суспільства, або при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам у всіх сферах життєдіяльності.
Мунтіян В. І. [60, с. 54]	Стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.
Садеков А. А. [61, с. 126]	Стан захищеності від певних загроз.
Баланда А. Л. [62, с. 26]	Функція суспільства, людини, держави з виявлення, попередження, та усунення небезпек і загроз, здатних знищити їх чи позбавити фундаментальних чи матеріальних цінностей, або ж унеможливити їхній стабільний розвиток, захищеність від будь-яких посягань.
Козаченко Г. В. [63]	Захищеність інформації з метою забезпечення стабільного стану і розвитку в теперішньому та майбутньому періоді.
Пасічник В. [64]	Стан захищеності буття, цінностей, та інтересів суб'єкта (об'єкта) безпеки від загроз та небезпек, за якого забезпечуються оптимальні умови його життєдіяльності, розвитку.
Желібо Є. П. [65, с. 18]	Стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека.
Варналій З. С. [66, с. 16]	Стан, ситуація спокою, коли немає реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації.
Забезпечення прав, можливостей задоволення потреб та умов для самореалізації	
Аннан К. [67]	Права людини, управління, спрямовано на підвищення добробуту, доступ до освіти та захисту здоров'я та забезпечення того, щоб кожна людина мала можливість реалізувати власний потенціал.
Дацків Р. М. [68, с. 145]	Можливість задоволення як індивідуальних потреб окремого індивідуума, так і соціальних груп щодо існування, затишку та впевненості у майбутньому.
Ситник Г. П. [69]	Забезпечення всім громадянам держави належних умов для їх самореалізації, захист їх життя, свободи, власності від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави.
Шевченко Л. С. [70, с. 73]	Сукупність заходів і пов'язаних з ними відносин, за допомогою яких досягається збалансованість і необхідний рівень задоволеності життєво важливих потреб та інтересів суб'єктів, захищеність від внутрішніх та зовнішніх небезпек та загроз.

Продовження таблиці 1.8

1	2
Відсутність загроз, небезпек	
Омелянвич Л. О. [71, с. 108]	Відсутність небезпеки, збереження, надійність.
Великий тлумачний словник сучасної української мови [72]	Стан, коли будь кому/ будь чому нічого не загрожує.
Тлумачний словник російської мови [73, с. 47]	Стан, при якому відсутня небезпека, або захист від неї.
Баланда А. [62, с. 25]	Безпека у об'єктивному плані передбачає відсутність загроз набути цінностям, у суб'єктивному – відсутність страху відносно того, що цим цінностям буде завдано шкоди.
Якісна визначеність, характеристика та властивість об'єкта	
Вечканов Г. С. [74, с. 32]	Якісна визначеність конкретного історичного комплексу (соціуму), що функціонує на конкретних територіях, у визначених періодах часу, географічних умовах, складовими компонентами якого є суспільство, держава, людина.
Ляшенко О. М. [75, с. 19]	Властивість об'єкта, що дозволяє йому не допускати ситуацій, небезпечних для людей і навколишнього середовища.
Горбулін В. [76, с. 91]	Своєрідна характеристика і необхідна передумова життєдіяльності, прогресивного розвитку й нормального функціонування об'єктів реального світу.

У роботах [67-70] запропоновано розглядати «безпеку» як забезпечення прав, можливості задоволення потреб та умов для самореалізації. Одним із представників даної теорії є Дацків Р. М., який вважає, що безпека – це можливість задоволення як індивідуальних потреб окремого індивідуума, так і соціальних груп щодо існування, затишку та впевненості у майбутньому [68, с. 145]. Подібну точку зору поділяє Ситник Г. П., на думку якого, безпека – це забезпечення всім громадянам держави належних умов для їх самореалізації, захист їх життя, свободи, власності від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави [69].

Як зазначено авторами роботи [52, с. 23], в науковій літературі існує два підходи до забезпечення безпеки підприємства. В рамках першого процес забезпечення безпеки представляє собою захист від загроз, які виникають в зовнішньому та внутрішньому середовищі й негативно впливають на діяльність підприємства і перешкоджають досягненню ним стратегічних цілей в умовах високої конкуренції та господарського ризику. Таким чином,

науковцями акцентується увага на існуванні загроз тим чи іншим параметрам, що характеризують існуючий об'єкт, до яких віднесено: життєво важливі інтереси, потреби, нормальне функціонування, прогресивний розвиток та ін. Обмеженість даного підходу проявляється в тому, що загрози та небажані зміни є первинними по відношенню до поняття «безпека», про забезпечення якої замислюються лише після визначення негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Насправді ж, дослідники зауважують, що основним критерієм успішного забезпечення безпеки об'єкта є досягнення ним поставлених цілей, що визначає шляхи та способи досягнення безпеки, а саме, забезпечення нормального функціонування підприємства в умовах постійних змін, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Відповідно до другого підходу забезпечення безпеки – це підтримка нормального режиму функціонування, створення сприятливих умов, постійний моніторинг внутрішньої структури та зовнішнього оточення, що передбачає надання об'єкту таких властивостей, які дозволять досягти поставлених цілей. Виходячи з цих міркувань, під безпекою розуміємо створення сприятливих умов діяльності, задоволення і захист інтересів суб'єктів від внутрішніх і зовнішніх загроз, за яких забезпечується стійкий розвиток, оптимальні умови життєдіяльності та самореалізації.

З розвитком суспільних відносин забезпечення необхідного рівня безпеки стає актуальним завданням на всіх ієрархічних рівнях управління: національному, регіональному, галузевому та рівні окремого суб'єкта господарювання. Так, під національною безпекою України розуміється захищеність інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, що є складним багаторівневим процесом забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам у всіх сферах життєдіяльності суспільства, що включає, в тому числі, економічну безпеку як окрему підсистему [59].

В роботі [82] науковці розглядають безпеку в якості специфічної характеристики економічної системи і визначають її як стан національної економіки, що дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави. Близьким за сутністю є поняття, наведене у монографії [83], де економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців. М. Єрмошенко в роботі [84] основною характеристикою економічної безпеки визнає збалансованість і стійкість до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери. Більш повне визначення поняттю економічна безпека держави надають Л. Шевченко, О. Гриценко та С. Макуха у роботі [85, с. 11], де під економічною безпекою держави розуміють стан захищеності усіх рівнів економіки країни від небезпечних дій; здатність підтримувати послідовну реалізацію національних інтересів, стійку дієздатність господарюючих суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення; сукупність відносин і пов'язаних з ними заходів, що забезпечує економічний суверенітет, економічне зростання, підвищення добробуту в умовах наявної системи міжнародних економічних взаємозалежностей. На рівні окремих економічних суб'єктів економічна безпека визначається як стан суб'єктів господарювання, при якому реально існують та суб'єктивно відчуються можливості щодо реалізації їх життєво важливих інтересів відповідно до обраної місії [86, с. 24].

Таким чином, більшість вчених схиляються до думки, що економічна безпека – це основа сталого розвитку економіки країни, захищеність інтересів економічних суб'єктів на всіх рівнях від внутрішніх та зовнішніх загроз та можливих збитків, забезпеченість всіма необхідними засобами існування й важлива характеристика тактики і стратегії діяльності

підприємства. При цьому наголосимо, що з урахуванням тенденцій економічного розвитку вітчизняної економіки, які характеризуються не лише кардинальними змінами нормативно-правових основ функціонування підприємств, зокрема машинобудування, з урахуванням вимог європейського законодавства, а й виникненням загроз у зовнішній політиці держави, воєнною агресією, підвищенням рівня криміналізації економіки, збільшенням кількості рейдерських захоплень підприємств в різних сферах, негативним впливом дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності суб'єктів господарювання, що вимагає від них удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки в напрямку збереження стійкого функціонування та розвитку, захисту майнових інтересів, зміцнення фінансового становища у часі та просторі.

Спираючись на етимологію понять «економічна безпека» та «підприємство» автором узагальнено підходи до визначення економічної безпеки підприємства (табл. 1.9).

В загальному розумінні «економічна безпека підприємства» визначається науковцями як стан та здатність економічної системи протидіяти загрозам та забезпечувати реалізацію економічних інтересів, що, як правило, визначається через відповідні критерії та показники, які знаходяться або в зоні безпеки, або свідчать про розвиток небезпеки внаслідок зовнішніх і внутрішніх загроз. Економічна безпека як властивість соціально-економічної системи (функція) передбачає виконання суб'єктами господарської діяльності конкретних дій, спрямованих на протидію, тобто на запобігання загрозам і припинення їх негативного впливу [2, с. 119]. Враховуючи специфіку даного дослідження та спираючись на висновки дослідників, сформульовано наступне визначення поняття «економічна безпека підприємства»: стан захищеності інтересів підприємства в умовах негативного впливу, як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, що визначає стабільне функціонування і динамізм розвитку в поточному та перспективному періодах [101-102].

**Аналіз літературних джерел щодо визначення сутності поняття
«економічна безпека підприємства»**

Автор, джерело	Зміст поняття «економічна безпека підприємства»
1	2
Стан захищеності інтересів підприємства, здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам	
Забродський В. [50, с. 60]	Кількісна та якісна характеристика властивостей фірми, що відображує здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої загрози.
Шликов В. [87]	Стан захищеності життєвоважливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз.
Ковалев Д. [88]	Захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, здатність швидко усувати загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не впливають на його діяльність негативно.
Червяков І. [89]	Захищеність життєвоважливих для підприємства інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, зберігати стабільність при функціонуванні та розвитку підприємства відповідно до його статутних цілей.
Рациональне, ефективне використання наявних ресурсів підприємства, забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку	
Геєць В. [49, 127 с.]	Складана динамічна система, що забезпечує стійке функціонування і розвиток підприємства за допомогою своєчасної мобілізації і найбільш раціонального використання трудових, фінансових, техніко-технологічних та інших ресурсів підприємства в умовах дії зовнішніх і внутрішніх загроз.
Олейников Е. [90]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства уданий час і майбутньому.
Фоміна М. [91]	Стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах.
Білоусова І. [92]	Збалансований, безупинний і сталий розвиток, що досягається за використання всіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне використання їх для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні й у майбутньому.
Шкарлет С. [93]	Забезпечення збалансованого та безупинного розвитку, що досягається, якими гарантується найбільш ефективне використання їх для стабільного функціонування й динамічного науково-технічного та соціального розвитку.
Ілляшенко С. [541], Кузенко Т. [94]	Стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

Продовження таблиці 1.9

1	2
Покропивний С. [95]	Не тільки стан використання корпоративних ресурсів, а й підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам).
Гапоненко В. [52]	Стан підприємства, що характеризується його властивістю нормально функціонувати для досягнення своїх цілей при існуючих зовнішніх умовах та їх зміни у відповідних границях.
Узгодженість економічних інтересів підприємства з інтересами інших суб'єктів господарювання	
Козаченко Г. [63]	Міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства.
Зайцева І. [96, с. 19]	Ступінь гармонізації у часі і просторі економічних інтересів керівництва підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів господарювання в умовах ситуаційного підходу до управління.
Забезпечення фінансової стійкості та прибутковості підприємства, фінансової рівноваги, мінімізація впливу загроз на економічний результат	
Раздіна Є. [97]	Комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів.
Бандурка О. [98]	Безперервний процес забезпечення на підприємстві, яке знаходиться в визначеному зовнішньому середовищі, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги та регулярного отримання прибутку, а також можливості виконання поставлених цілей та задач, можливості до подальшого розвитку та вдосконалення на різноманітних стадіях життєвого циклу підприємства і в процесі визначення конкурентних ринкових стратегій.
Реалізація стратегічних економічних інтересів (потенціалу) підприємства	
Шалагін Д. [99]	Характеристика підприємства, яка відображає його здатність реалізувати власні стратегічні економічні інтереси при певних зовнішніх умовах завдяки захисту від існуючих і потенційних загроз та використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище.
Руденський Р. [100]	Стан, при якому стратегічний потенціал підприємства знаходиться поблизу адаптивності, а погроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони.

Аналіз теорії і практики господарювання свідчить, що загроза недружнього поглинання та рейдерських захоплень охопила всі сфери економічної діяльності, що суттєво збільшує втрати підприємств, ризики економічній безпеці та актуалізує проблему її забезпечення. Кожне підприємство, яке отримує прибуток та має привабливі активи може стати об'єктом прискіпливої уваги з боку зацікавлених осіб. Пояснюється це тим,

що рівень захисту економічних інтересів господарюючих суб'єктів в Україні знаходиться на низькому рівні з наступних причин: недосконалість законодавства та судової влади, корупція, корпоративні конфлікти, наявність легальних та нелегальних методів, що дають можливість усунути власника від управління підприємством, відсутність захисту інформації щодо діяльності підприємства, слабкість державного контролю за корпоративною сферою та ін. [7, 11].

Тому необхідно більш детально вивчити проблеми, пов'язані з рейдерськими захопленнями. Що стосується визначення поняття «рейдерство», то в науковій літературі існує велика кількість підходів до його трактування, що відображає неоднозначність та суперечливість даного явища. Рейдерство як поняття вперше з'явилося у Великій Британії в середньовіччі і означало захоплення британськими морськими судами торговельних кораблів інших держав. В ділових колах термін «рейдерство» почали використовувати для характеристики процесу скупівлі акцій компанії з метою поглинання проти волі її власника в кінці XIX на початку XX ст. Вперше подібну модель поведінки реалізував на практиці Джон Рокфеллер, засновник компанії Standart Oil, який скуповував акції конкурентів для зміцнення ринкового становища власного бізнесу.

В сучасному розумінні рейдерство – недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності і корпоративних прав з метою заволодіння цінними активами або усунення конкурентів та досягнення домінуючого положення на ринку. Процеси незаконного привласнення чужих активів притаманні певним етапам розвитку економіки майже всіх країн світу, однак в нашій країні вони набули загрозливих масштабів. Як справедливо зазначено в роботі [103, с. 130], в українській економіці недружні поглинання найчастіше зводяться до силових захоплень підприємств під прикриттям законних або псевдозаконних підстав. Вітчизняна нормативна-правова база протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств не сформована, оскільки діючими законодавчими документами не визначено саме поняття

«рейдерство». Проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» [104] передбачено внесення змін до діючого законодавства з метою недопущення використання схем і методів протиправного поглинання та захоплення підприємств, що створює загрозу економічним інтересам як окремих економічних суб'єктів, так і держави в цілому. Даним документом рейдерство тлумачиться як замовлення і (або) організація нападу на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, яке спричинило порушення його нормальної роботи, а також здійснення такого нападу організованою групою. З метою формування ефективної системи протидії негативним проявам рейдерства, що має бути спрямована на вирішення окремих питань, пов'язаних з врегулюванням корпоративних відносин, удосконалення діяльності фондового ринку та механізмів їх державного регулювання, проектом закону передбачено внесення змін та доповнень до низки законів України, що регулюють порядок підсудності та розгляду корпоративних спорів, особливості використання заходів забезпечення позову, порядок реєстрації змін до установчих документів юридичних осіб та інших даних, які потребують обліку в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, а також запровадження механізму захисту майна юридичної особи під час судового провадження, забезпечення публічності та прозорості діяльності господарських товариств на території України. Однак, даний закон досі не прийнято, що створює значні труднощі в процесі створення механізму запобігання протиправного захоплення майна підприємств та відсторонення власників від управління, що в свою чергу не сприяє підвищенню довіри потенційних вітчизняних та іноземних інвесторів і порушує принципи недоторканості прав власності. Єдиним офіційним документом, в якому наведено визначення «рейдерства» є Бюджетна декларація на 2008 рік [105]. Одним із шляхів досягнення поставлених цілей цим документом обґрунтовано необхідність створення надійної системи

протидії відчуженню державного майна та корпоративних прав поза процесами приватизації, усунення прогалін у законодавстві, що використовуються під час протиправних захоплень підприємств (рейдерства). Отже, рейдерство асоціюється з нападом на підприємство та процесом силового захоплення майна та корпоративних прав, хоча дане явище охоплює набагато більший спектр дій, що можуть носити недружній характер та становити загрозу нормальному функціонуванню та досягненню стратегічних цілей.

Таким чином, в загальному вигляді, під «рейдерством» (англ. Reider – набіг), прийнято розуміти вороже поглинання, перехоплення оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту з метою перерозподілу чужої нерухомості [106, с. 37]. Додержуючись традиційного підходу, Абакуменко О. В. у роботі [107] пропонує визначати рейдерство як один із видів злиттів і поглинань, відмінною рисою якого є встановлення контролю над підприємством проти волі його власників або менеджменту. Варналій З. С. також розглядає рейдерство як недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника, захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному й фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та (або) із застосуванням сили [1, с. 205-206]. Окремі дослідники вказують на те, що кінцевою метою рейдерського захоплення є розпродаж привабливих активів. У роботі [11, с. 37] під рейдерством розуміються дії, спрямовані на заволодіння чужим майном, що відбувається всупереч волі власника, на що витрачається менше коштів, ніж майно оцінюється за ринковою вартістю, з подальшою легалізацією даного майна.

Аналіз літературних джерел показав, що найчастіше рейдерство пов'язують з діями, спрямованими на захоплення підприємств проти волі їх власників з метою одержання вигоди у майбутньому періоді. Невід'ємними атрибутами рейдерства є: спрямованість; недружній характер; агресивність

дій. Необхідно окреслити, що рейдерство окремі науковці [7, с. 11; 44] розглядають як професійну діяльність, що важливо з точки зору загального впливу держави на негативні процеси в корпоративній сфері щодо створення механізмів захисту інтересів власників відповідно до встановлених пріоритетів та цілей розвитку суспільства. Так, наприклад, в [11, с. 48] рейдерство визначається як професійна діяльність, метою якої є отримання юридичного і (або) фізичного контролю над майном, бізнесом (організацією, активом), всупереч волі його власників та менеджменту з використанням псевдолегітимних методів та технологій, з витрачанням коштів, які менше за ринкову вартість таких активів, для подальшої їхньої легалізації.

Окремі дослідники фокусують увагу на технологічних аспектах реалізації процесу недружніх поглинань. Зокрема, в роботі [108] рейдерство розуміється як протиправне захоплення акціонерних товариств (зокрема, з державною часткою власності) сторонніми комерційними структурами через міноритарних акціонерів. У якості технології здійснення рейдерської атаки в рамках даного підходу розглядається один із можливих способів встановлення юридичного контролю над компанією через скупку акцій у дрібних акціонерів за завищеними цінами, що може бути реалізовано без узгодження з іншими власниками та керівниками компанії. Касьяненко Н. С., в свою чергу, рейдерство визначає як процес недружного поглинання організації будь-якої форми власності за допомогою спеціально ініційованої корпоративної суперечки з використанням адміністративних та корупційних ресурсів, технологій розкрадання акцій та різноманітних шахрайських схем, а також трактуванням на свою користь неоднозначних положень [109, с. 123].

А. Кіреєв [37] зазначає, що рейдерство – це систематична проектна діяльність на ринку корпоративного контролю, що спрямована на протиправне отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності із завданням їм економічних та інших видів збитків. Таким чином, недружній характер рейдерських захоплень проявляється в застосуванні протиправних та псевдолегітимних методів та технологій; користуючись

прогалинами в чинному законодавстві рейдерам вдається встановлювати повний контроль над підприємством та отримувати значний прибуток від реалізації майна та інших ліквідних активів. При цьому більшість дослідників наголошує на недоцільності автоматичного перенесення сутності даного поняття, яким його розуміють іноземні дослідники, в практику господарювання вітчизняних підприємств через значні розбіжності в системі регулювання корпоративних відносин, рівні розвитку фондового ринку, правовій та фінансовій грамотності власників [2, 12-13]. Поряд з цим, окремі науковці розрізняють «кримінальне рейдерство» як незаконне захоплення підприємства з метою заволодіння його активами з використанням незаконних методів і засобів, так і недружнє або вороже поглинання підприємства з використанням законних (правових) засобів із тією самою метою [110, с. 210].

Поєднання наведених факторів створює основу для виділення наступних видів рейдерства [111]. Основною передумовою виникнення класичного «білого рейдерства» є значне розпилення акцій публічних акціонерних товариств серед акціонерів, що несе постійну загрозу для власника контрольного пакету акцій. В будь-яку мить може з'явитися інвестор, який купує акції, що знаходяться на руках у інших акціонерів, в наслідок чого отримає можливість здійснювати управління товариством. Таким чином, «біла» технологія недружніх поглинань представляє собою процес скупки акцій товариства на ринку у міноритарних акціонерів з метою отримати пакету, достатнього для зміни керівництва акціонерного товариства, встановлення як юридичного так і економічного контролю та участі в управлінні компанією. Позитивними наслідками проведеної рейдерської атаки в рамках білої технології є усунення від керівництва підприємством неефективних менеджерів, упорядкування та підвищення результативності діяльності компанії, сприяння працевлаштуванню висококваліфікованих фахівців в сфері управління. «Білі» рейдери також використовують законні способи та інструменти захоплення підприємства:

скуповування акцій, придбання кредиторської заборгованості, перегляд результатів приватизації, якщо були порушення процедури. В Україні фондовий ринок досі знаходиться в стадії формування, що не дозволяє вільно здійснювати угоди щодо купівлі-продажу акцій товариств. Саме тому в корпоративній сфері на сучасному етапі розвитку економіки розповсюджені методики витіснення мажоритарних акціонерів проти їх бажання, що можна охарактеризувати як «сіре» та «чорне» рейдерство, яке відбувається у вигляді корпоративних захоплень. «Сіре» рейдерство передбачає дії в межах закону, але з використанням псевдозаконних методів, до яких можна віднести: часткову фальсифікацію документів, скуповування акцій проти волі більшості акціонерів, підкуп суддів, корпоративний шантаж, ведення подвійного реєстру власників та проведення незаконних зборів акціонерів, ініціювання справи про банкрутство, операції з податковою та кредиторською заборгованістю [112]. При «чорному» рейдерстві на перший план виступають корумповані методи впливу на рішення всіх зацікавлених осіб. Таким чином, головна відмінність між основними видами рейдерства полягає у методах, за допомогою яких досягається кінцева мета діяльності компанії-агресора [111].

Таким чином, відсутність єдності в трактуванні поняття «рейдерство» пояснюється недостатньою увагою можновладців до проблеми рейдерства, через що досі не сформовано та не закріплено на законодавчому рівні відповідний термін, що породжує велику кількість суперечностей щодо характеристики інституту рейдерства та створення механізмів захисту від нього в сучасних економічних умовах. Підсумовуючи наукові нароби викладені вище та враховуючи специфіку власного дослідження автором окреслено наступні підходи до визначення поняття «рейдерство» (табл. 1.10).

Більшість дослідників схиляються до думки, що в основі рейдерства лежить процес встановлення над активами підприємства повного (як фізичного, так і юридичного) контролю без згоди власника. В роботах [1, 11] авторами наголошується на такій характеристиці рейдерства як використання

незаконних або формально законних дій, спрямованих на заволодіння підприємством та його активами.

Таблиця 1.10

**Аналіз наукових підходів до визначення сутності поняття
«рейдерство»**

Автор, джерело	Зміст поняття «рейдерство»	Ознака «рейдерства»
1	2	3
Сметанкіна Ю. [112, с. 37]	Вороже поглинання, перехоплення оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту з метою перерозподілу чужої нерухомості.	Вороже поглинання.
Варналій З. С. [1, с. 205-206], Живко З. Б. [114, с. 12]	Недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника, захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному й фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та (або) із застосуванням сили.	Поза межами дії цивільного законодавства, встановлення над майном повного контролю нового власника.
Український інститут дослідження екстремізму [29]	Економічне рейдерство як комплекс дій, спрямованих на відчуження майна шляхом зміни права власності із використанням нелегітимних методів у правовій системі держави та наступним захопленням власності через застосування або загрозу застосування насилля.	Відчуження майна із використанням нелегітимних методів та наступним захопленням власності.
Бурбело О. А. [44, с. 19]	Реалізація заходів, спрямованих на заволодіння підприємством (його активами) без згоди власника або шляхом його примусу до згоди, з використанням незаконних або формально законних дій.	Використання незаконних дій.
Бурбело О. А. [11, с. 48]	Професійна діяльність, метою якої є отримання юридичного і (або) фізичного контролю над майном, бізнесом (організацією, активом), всупереч волі його власників з використанням псевдолегітимних методів та технологій, з витрачанням коштів, які менше за ринкову вартість таких активів, для подальшої їхньої легалізації.	Юридичний і (або) фізичний контроль над майном, бізнесом (організацією, активом) всупереч волі його власників та менеджменту.
Шляхи подолання рейдерства [108]	Силowe захоплення спірних підприємств, у тому числі на виконання відповідних судових рішень на користь тих чи інших власників.	Силowe захоплення підприємств.

Продовження таблиці 1.10

1	2	3
Постанова Кабінету міністрів «Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік [105]	Відчуження державного майна та корпоративних прав поза процесами приватизації, протиправне захоплення підприємств.	Протиправне захоплення підприємств.
Молодецький С. С. [115, с. 5]	Процес, спрямований на заволодіння активами підприємства через використання законних та незаконних заходів, що негативно впливає на його фінансовий стан та економічну безпеку та вчинений відповідними суб'єктами.	Використання законних та незаконних заходів, спрямованих на заволодіння активами.
Шапіро В. С. [112, с. 182]	Процес, що складається із сукупності як законних, так і незаконних дій особи або кількох осіб (фізичних або юридичних), спрямованих на захоплення або поглинання суб'єктів господарювання будь-якої форми власності метою встановлення повного контролю над останнім.	Законні і незаконні дії, спрямовані на захоплення або поглинання.
Дмитрієв І. А. [7, с. 11]	Діяльність, метою якої є поглинання іншої компанії з використанням псевдолегітимних методів та технологій, що створюють враження уявної законності дій.	Псевдолегітимні методи та технології.
Абакуменко О. В. [107]	Один із видів злиттів і поглинань, відмінною рисою якого є встановлення контролю над підприємством проти волі його власників або менеджменту.	Встановлення контролю над підприємством проти волі його власників.
Лазуренко В. І. [40, с. 118]	Скуповування контрольного пакету акцій компанії без будь-якого узгодження з акціонерами та менеджментом компанії.	Відсутність узгодження з менеджментом.
Касьяненко Н. С. [109, с. 123]	Процес недружнього поглинання організації будь-якої форми власності за допомогою спеціально ініційованої корпоративної суперечки з використанням адміністративних та корупційних ресурсів, технологій розкрадання акцій та різноманітних шахрайських схем.	Процес недружнього поглинання компанії.
Мігус І. П. [116]	Незаконне захоплення підприємства з метою заволодіння його активами та з використанням незаконних методів і засобів (кримінальне рейдерство) або недружнє чи вороже поглинання підприємства з використанням законних (правових) засобів з тією самою метою.	Незаконне захоплення підприємства з використанням незаконних методів і засобів.
Кіреєв А. Ю. [117, с. 8]	Систематична проектна діяльність на ринку корпоративного контролю, що спрямована на протиправне отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності із завданням їм економічних та інших видів збитків.	Протиправне отримання контролю над активами.

Таким чином, рейдерство – протиправне захоплення підприємств всупереч волі його власників і менеджменту з використанням псевдолегітимних (незаконних) методів (схем, технологій) та витрачанням коштів, які менше за ринкову вартість активів, що створює необхідність застосування превентивних заходів усунення загроз економічній безпеці в поточному та перспективному періодах [101, 102]. Рейдерами виступають ті, хто намагається придбати компанію проти волі її господарів [118, с. 3].

Рейдерами можуть бути, як фізичні, так і юридичні особи, що зацікавлені в перерозподілі власності і корпоративних прав підприємств, які володіють тими чи іншими активами. За результатами дослідження [103, 119] до рейдерів віднесено: фізичні особи, що прагнуть заволодіти чужою власністю, користуючись корумпованістю певних структур влади та управління; спеціальні фірми або групи людей, що об'єдналися з метою професійної діяльності в сфері недружнього поглинання компаній та захоплення іншого рухомого та нерухомого майна; галузеві холдинги, що зацікавлені в усуненні конкурентів шляхом їхнього поглинання та встановлення контролю над діяльністю; холдинги та фінансово-промислові групи, що володіють великими ресурсами і скуповують нерухомість, землю та бізнес у різних сферах з метою збільшення своїх активів, подальшого розвитку власного бізнесу, диверсифікації діяльності або створення нових галузевих холдингів; керівники компанії, які використовують конфіденційну інформацію та документи для реалізації власних інтересів щодо майна та бізнесу; партнери по бізнесу або дрібні акціонери, що невдоволені діями керівництва компанії, а саме: несплатою дивідендів, приховуванням прибутків, заниженням зарплати та ін.

Головною особливістю вітчизняних рейдерів є їх зв'язок з вищими ешелонами влади або приналежність до фінансово-промислових груп, що пояснює їх деструктивний вплив на економіку. За даними експертного опитування, проведеного Центром дослідження корпоративних відносин, найбільшими рейдерами в Україні визнано групу «Приват» (100% голосів

експертів), «Фінанси і кредит» (54,6 %), «Альфа-Груп» (45,5%), СКМ (36,4 %), ІСД (27,3 %), «ТАСС» (18,6 %), «Інтерпайп» (18,2 %) [120]. Вітчизняне рейдерство є, насамперед, інструментом корупційного переділу власності, а не елементом економічної оптимізації, що проявляється у відстороненні від управління компанією неефективних управлінців, попередженні зловживань з боку великих акціонерів, реструктуризації неефективно діючих підприємств. У контексті здійснюваного дослідження правомірно виникає необхідність у визначенні сутності поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству». Для цього узагальнено структурний склад поняття «забезпечення», навколо якого дискутують представники різних точок зору. Як зазначено у словнику [54, с. 207] «забезпечення» передбачає реалізацію заходів, наявність коштів, створення умов, що сприяють нормальному здійсненню економічних процесів, реалізації запланованих програм, проектів, підтримці стабільного фінансування економічної системи та її об'єктів, усуненню порушень нормативних актів. У табл. 1.11 подано підходи різних авторів до розуміння сутності процесу забезпечення.

Таблиця 1.11

Наукові підходи до розуміння сутності поняття «забезпечення»

Автор, джерело	Зміст поняття «забезпечення»	Ознака «забезпечення»
Райзберг Б. [54, с. 207]	Сукупність заходів і коштів, створення умов, що сприяють нормальному здійсненню економічних процесів, реалізації запланованих програм, проектів, підтримці стабільного фінансування економічної системи та її об'єктів, усуненню порушень нормативних актів.	Сукупність заходів і коштів.
Мочерний С. [121, с. 272]	Сукупність методів, заходів та засобів.	Сукупність методів, заходів та засобів.
Азріліян А. [122, с. 371]	1. Процес постачання, надання будь-чого. 2. Те, чим забезпечують.	-

Спираючись на результати наукового узагальнення теоретичних підходів щодо визначення сутності поняття «економічна безпека

підприємства», а також уточнення змістовного наповнення її структурних елементів («безпека», «підприємство») в контексті рейдерських загроз визначимо поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству» як сукупність процесів і дій організаційно-економічного характеру за допомогою методів, засобів та коштів, що в умовах протиправного захоплення підприємств (рейдерства), дії зовнішніх і внутрішніх загроз, створюють можливість протистояти їм, зберігати стійке функціонування та розвиток підприємства у часі і просторі (рис. 1.3) [101].

Удосконалення понятійного апарату щодо теми дослідження дозволило сформулювати якісний науково обґрунтований теоретичний інструментарій забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству. За результатами проведеного дослідження та узагальнення наукових підходів до визначення понять «економічна безпека підприємства» та «рейдерство» сформовано авторське визначення забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству, що дає можливість обрати комплекс заходів організаційно-економічного характеру, спрямованих на збереження стійкого функціонування та розвиток підприємства у поточному та майбутньому періодах. Отже, наступним етапом є критичний аналіз існуючих науково-практичних підходів до оцінки загроз економічній безпеці підприємства в контексті рейдерства (подано у другому розділі дисертаційної роботи), що дозволило розширити теоретичні основи формування ефективного механізму забезпечення економічної безпеки підприємств щодо протидії рейдерству (розглянуто у підр. 1.3 дисертаційної роботи) та створило якісне методичне підґрунтя дослідження (другий розділ дисертаційної роботи). Застосування нових науково-методичних підходів до комплексної оцінки рівня економічної безпеки в умовах протидії рейдерству забезпечило розробку та реалізацію ефективних управлінських рішень, спрямованих на створення системи превентивних заходів усунення загроз економічній безпеці підприємства, що запропоновано автором у третьому розділі дисертаційної роботи.

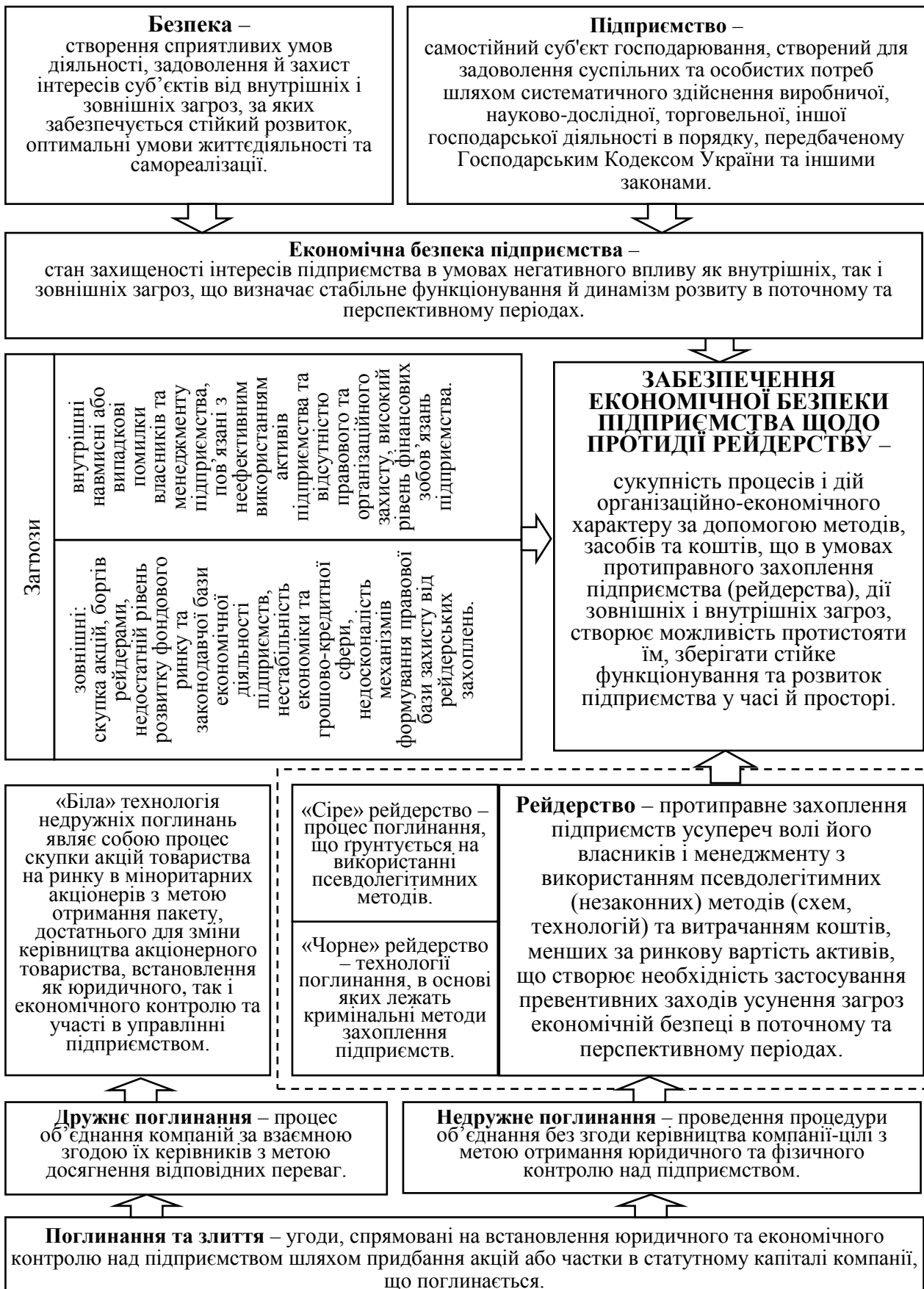

Рис. 1.3. Теоретичний базис формування поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству»

Таким чином, вирішення окреслених питань сприятиме формуванню ефективного механізму забезпечення економічної безпеки підприємств щодо протидії рейдерству, реалізація якого дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності та економічної безпеки вітчизняних підприємств (розроблено автором у другому та третьому розділі дисертаційної роботи).

1.3. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству: організаційний та економічний аспект

Об'єктивна оцінка стану загрози рейдерства, як з огляду внутрішнього, так і зовнішнього середовища, своєчасна реакція на загрози, що виникають, та використання можливостей (ресурсів) для попередження потенційних ризиків дозволять обґрунтувати управлінські рішення щодо забезпечення економічної безпеки на основі організаційно-економічного забезпечення формування механізму економічної безпеки підприємств машинобудування.

Організаційно-економічне забезпечення у загальному вигляді представляє собою синтез двох компонентів: організаційного та економічного. Організаційний – прикм. до організація [123]. У науковій літературі з теорії управління [124] «організація» (від фр. *organization*, від лат. *organizo* – злагоджений, гармонічний стан, надаю стрункий вид) розглядається як: характеристика системи, й у цьому розумінні означає внутрішню упорядкованість, узгодженість її частин (організація як структура); одна з основних функцій управління (організація); процес створення, формування діяльності.

Основні трактування терміну «організація» в енциклопедичних словниках наступне:

1) складова частина управління, суть якої в координації дій окремих елементів системи, досягненні взаємної відповідності функціонування її частин [54, 125];

2) форма об'єднання людей для їхньої спільної діяльності в рамках визначеної структури [54];

3) сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення й удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого для досягнення поставленої мети [126]. Економічний – прикм. до економіка [123].

У науковій літературі економіка розглядається у таких аспектах:

1. Економіка (от др.-греч. οἶκος – дім, господарство, господарювання та νόμος – ном, територія управління господарюванням і правило, закон, буквально «правила ведення домашнього господарства») – господарська діяльність суспільства, а також сукупність стосунків, що складаються в системі виробництва, розподілу, обміну і споживання [127].

2. Економіка або економічні науки – комплекс суспільних наукових дисциплін про господарство, а саме – про організацію та управління матеріальним виробництвом, ефективне використання ресурсів, розподіл, обмін, збут і споживання товарів та послуг [128].

3. Економіка – це наука про ефективне використання матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, про шляхи й методи одержання підприємством максимально можливого прибутку за найменших витрат [129].

4. Економіка вивчає раціональний вибір, тобто вибір на підставі систематичного та ретельного розрахунку максимального досягнення мети за допомогою обмежених ресурсів [130].

В основі взаємозв'язку організаційних та економічних засад лежить поняття «забезпечення». Трактуювання даного поняття розглядається у декількох аспектах: процес постачання, надання будь-чого; те, чим забезпечують [122]; сукупність заходів та засобів, створення умов, що сприяють нормальному протіканню економічних процесів, реалізації намічених планів, програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи і її об'єктів, запобіганню збоїв, порушень законів,

нормативних документів, контрактів [54]; сукупність методів, засобів та заходів, спрямованих на автоматичне опрацювання даних [131].

На рис. 1.4 наведено структурний склад поняття «організаційно-економічне забезпечення» на основі встановлення функціональних ознак кожного з понять, що входять до його складу та з використанням методів логічного аналізу. Організаційно-економічне забезпечення визначено як сукупність процесів та дій за допомогою методів, засобів та заходів на основі утворення та удосконалення зв'язків між частинами цілого у рамках ведення господарської діяльності і за умови ефективного використання ресурсів для реалізації поставленої мети. Представлений підхід до розгляду організаційно-економічного забезпечення здійснено на основі наданих аналітичних аспектів та може бути використано у якості методичного забезпечення формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування, що подано автором у другому та третьому розділах дисертаційної роботи.

У науковій літературі обґрунтуванню теоретико-методологічних засад формування механізму забезпечення економічної безпеки присвячені праці Ляшенко О. М. [75, 110], Ладико Л. М. [133], Безуглової Ю. В. [134, 135], Гавловської Н. І. [136]. Теоретичні й методичні аспекти забезпечення механізму економічної безпеки підприємства відображені в працях таких вчених, як Гончаренко Л. П. [137], Козаченко Г. В. [63], Ладико Л. М. [133], Локтіонова Ю. А. [138], Боровицька М.В. [139], Плотницька С. І. [140], Козаченко Г. В. [141], Бубенко П. Т. [142]. Проте, слід відмітити, що відсутній цілісний підхід до проблематики розробки механізму формування економічної безпеки в аспекті протидії рейдерству підприємств машинобудування, тому доречно наголосити на необхідності подальшого дослідження визначеної проблематики. Розробка даного механізму є центральною і основною передумовою забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування в напрямку протидії загрозам рейдерського захоплення [143].

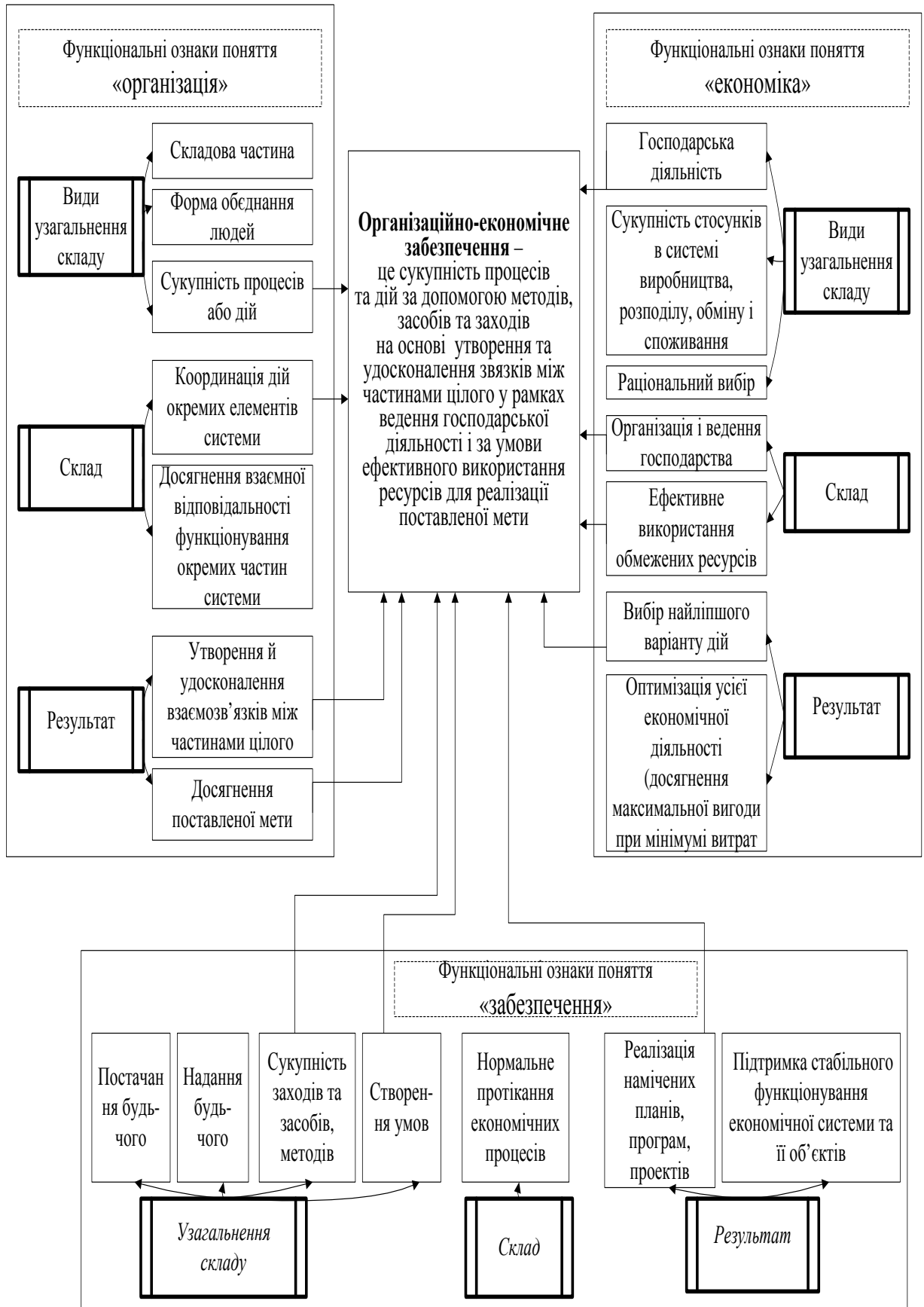

Рис. 1.4. Структурний склад визначення поняття «організаційно-економічне забезпечення»

Механізм (від грецького «chanе») означає «знаряддя», «машина» [52]. Відповідно до тлумачного словника, «механізм – це послідовність станів, процесів, що визначають собою будь-яку дію, явище» [122, с. 410]. В сучасній економічній літературі існує безліч трактувань поняття «механізм забезпечення економічної безпеки» (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Авторські підходи до трактування поняття «механізм забезпечення економічної безпеки»

Автор	Визначення	Коротка характеристика
1	2	3
Сахірова Н. П. [144]	Сукупність організаційно-економічних засобів, способів і методів по захисту національної промисловості як функціонуючої системи від загроз, що виникають під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників дестабілізації. Він включає основні елементи процесу регламентації, взаємодії і координації стосунків держави і підприємств (організацій) по здійсненню ними виробничо-господарської, організаційно-економічної, інвестиційно-інноваційної діяльності, а також міри по подоланню технічної відсталості і деградації виробничо-технологічного апарату в промисловості, нівеляції кризових явищ, ситуацій і інших негативних умов в економіці.	Організаційно-економічні засоби, способи і методи; захист від загроз; процес регламентації, взаємодії і координації стосунків держави і підприємств у різних напрямках.
Локтіонова Ю. А. [138, с. 95].	Цілісна система, що складається з окремих, відносно самостійних, але одночасно і взаємопов'язаних структурних елементів. До основних елементів механізму відносяться: форма організації виробництва, економічні або господарські зв'язки (відносини), система стимулів, управління, планування, фінансування, оподаткування, ціноутворення. Важливішим елементом господарського механізму є господарюючі суб'єкти та відносини, в які вони вступають.	Система взаємопов'язаних елементів.
Меркулова Є. Ю. [145]	Створення умов, що мотивують ефективну діяльність усіх елементів підприємства, високу ступінь узгодженості суспільних корпоративних та власних інтересів. Механізм повинен сприяти забезпеченню економічної безпеки на вході та виході з системи, створити надійні умови функціонування керуючої систем та системи, що керує.	Створення умов для ефективної діяльності, узгодження різних інтересів; створення умов функціонування керуючої систем та системи, що керує.

Продовження таблиці 1.12

1	2	3
Ладико Л. Н. [133]	Структурно взаємозв'язана сукупність заходів і способів, що посилюють дії на чинники, від стану яких залежить результативність економічної безпеки. Механізм забезпечення економічної безпеки функціонування підприємств представляє собою сукупність: філософії економічної безпеки підприємств; функцій, що реалізують процес управління економічною безпекою; ресурсне забезпечення механізму; цільова спрямованість, що містить основні організаційні форми та економічні інструменти.	Заходи і способи, що посилюють дії на чинники економічної безпеки; сукупність філософії, функцій управління економічною безпекою, а також ресурсне забезпечення та цільова спрямованість.
Козаченко Г. В. [63]	Сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних заходів і способів, що забезпечують досягнення найбільш високих значень економічної безпеки.	Управлінські, економічні, організаційні, правові і мотиваційні заходи і способи.

Дослідження та обґрунтування даного поняття в основному обмежується достатньо однозначними характерними ознаками. До них відносяться: організаційно-економічні, управлінські засоби і методи для протидії загрозам [63, 133, 144], створення умов для управління [145], сукупність філософії, функцій управління економічною безпекою, а також ресурсне забезпечення та цільова спрямованість [63, 133] та ін. В даній роботі при розробці механізму забезпечення економічної безпеки підприємства використано підхід, що базується на трьох основних положеннях: про адекватність механізму забезпечення реальному процесу протидії та захисту від рейдерства; про єдність задач планування і регулювання; про можливість оцінювання очікуваного ефекту/ефективності від проведених в процесі забезпечення економічної безпеки управлінських рішень (заходів).

Тому, метою наступного етапу дослідження, на основі аналізу відомих методів та підходів до формування механізму забезпечення економічної безпеки та існуючого досвіду управлінської діяльності, є виділення суттєвих

характеристик та елементів механізму, що дозволить ідентифікувати процес його реалізації у вигляді цілісного комплексу складових. Досліджуючи природу організаційного та економічного механізму управління підприємством, Локтіонова Ю. А. [138, с. 95] стверджує, що неможна не враховувати їх тісний зв'язок, який виникає оскільки ці механізми реалізуються в рамках однієї системи управління та формуються під впливом тих самих факторів, їх створення обмежене одним і тим самим ресурсним потенціалом, функціонують в одних і тих самих умовах господарювання. Так, доповнюючи вищенаведене, Безуглова Ю. В. [134] зауважує, що забезпечення економічної безпеки господарюючого суб'єкта становиться можливим при використанні усіх коштів, методів і способів, які доцільно об'єднати в єдиний, цілісний механізм, що представляє собою органічну систему управління економічною безпекою. «Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства (організації) відображає: суттєві елементи управління та зв'язки між ними, функцію та задачу кожного елемента, дозволяє врахувати майбутні трансформації у виникаючих загрозах у внутрішньому та зовнішньому середовищі та адаптувати до них господарську діяльність. Окрім цього, він залежить від структури, типу діяльності, продукції або послуг. Виходячи з цього, необхідно враховувати при його створенні специфічні технологічні, економічні, організаційно-управлінські фактори діяльності підприємства» [146-148]. Аналіз трактування поняття «механізм» з огляду управління дозволив зробити висновок, що основні відмінності в його розумінні визначаються підходом до управління (системним, ситуаційним чи процесним), який покладено в основу визначення цього поняття (табл. 1.13). Відповідно до цілей даного дослідження в роботі під механізмом забезпечення економічної безпеки розуміємо сукупність функцій обґрунтування інформаційного простору, оцінки та аналізу стану загроз рейдерського захоплення підприємства, а також формування і вибору управлінських рішень, що спрямовані на протидію рейдерству [149].

Авторські трактовки поняття «механізм управління»

Автор, джерело	Визначення поняття «механізм управління»
Волкова О. І. [150, с. 304]	Принципи управління й функціональні завдання, що постають перед об'єктом управління; економічні і юридичні закони й обмеження; функціональну структуру органів управління; інформацію, методи й технічні засоби її переробки.
Круглов М. І. [151, с. 113]	Сукупність умов і методів, виконання яких забезпечує його ефективне функціонування. У якості умов, на думку автора, виступають цілі, критерії, фактори й ресурси управління, які визначають не сутність (склад, внутрішню організацію й функціонування) механізму управління, а зовнішні обмеження, у рамках яких він функціонує.
Пономаренко В. С. [152, с. 558-574]	Сукупність форм, структур, методів і засобів управління, об'єднаних спільністю мети, за допомогою яких здійснюються ув'язування й узгодження суспільних, групових і приватних інтересів, забезпечуються функціонування й розвиток підприємства як соціально-економічної системи.
Раєвнева О. В. [153]	Найбільш активна частина системи управління, що забезпечує можливість цілеспрямованого розвитку підприємства і представляє собою сукупність засобів управління, які включають інструменти і важелі, що відповідають орієнтирам, передбачуваним наслідкам, критеріям вибору й оцінки, обмеженням і вимогам процесу розвитку підприємства з урахуванням певної стадії циклу його розвитку та організаційних і економічних методів управління, що представляють собою способи, прийоми і технології приведення в дію і використання засобів управління.

Реально функціонуючий механізм забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей шляхом впливу на конкретні об'єкти, і цей вплив здійснюється шляхом використання конкретних методів, ресурсів або потенціалів. Структуру механізму забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування можна розглянути як сукупність деяких змінних, ґрунтуючись на принциповому підході, запропонованому автором роботи [151] при дослідженні складових механізму управління (рис. 1.5). Виходячи з напрямку дослідження сформульована основна мета розробки та застосування представленого механізму, яка полягає у забезпечення економічної безпеки підприємства у довгостроковій перспективі шляхом розробки та реалізації ефективних управлінських рішень щодо цілеспрямованої, систематичної й адекватної протидії рейдерству [154].

Рис. 1.5. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству

Відповідно до поставленої мети, запропоновано критерії формування механізму, а саме: показники, що характеризують стан загроз рейдерського захоплення та показник-ознаку ймовірності рейдерського захоплення (коефіцієнт q -Тобіна). Виходячи із специфіки економічної безпеки підприємства у напрямку протидії рейдерству суб'єктами механізму можуть виступати функціональні підрозділи служби безпеки в межах своїх повноважень та зобов'язань [155], тобто як внутрішні кадрові ресурси, так і незалежні від підприємства зовнішні структури та інститути, що мають вплив на положення підприємства на ринку. До цієї групи відносимо, перш за все, державні органи, а також приватні охоронні служби, аналітичні центри, інформаційні служби та ін. Підприємство саме обирає суб'єкт, виходячи із своїх особливостей і можливостей. Зокрема, враховуються: розмір підприємства, галузь, форми власності та ін. Найчастіше малі підприємства вдаються до послуг зовнішніх організацій, а великі компанії та корпорації мають власну службу економічної безпеки, яка формується і розвивається роками. Середні підприємства, як правило, використовують комбіновану систему забезпечення економічної безпеки.

Об'єктом є рівень ризику рейдерського захоплення, який має бути скорочений шляхом усунення відповідних загроз для забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування. Вплив суб'єктів на об'єкти економічної безпеки здійснюється через механізми, які дозволяють досягти загальної ефективності діяльності підприємства, забезпечити своєчасне виявлення загроз та їх запобігання [156-157].

В основу механізму повинні бути покладені принципи формування економічної безпеки підприємства, чітке дотримання яких забезпечить успішність його реалізації. Оскільки механізм формування економічної безпеки реалізується в рамках управлінського процесу, доцільно спиратися на принципи формування економічної безпеки підприємства з врахуванням управлінського та організаційного аспектів.

Система забезпечення безпеки, на думку Бабанової Ю. В., повинна будуватися на наступних принципах [158]: комплексність і системність; своєчасність; законність; економічність; безперервність; плановість; взаємодія; компетентність; поєднання гласності та конфіденційності; адекватність зусиль; ефективний захист. Авторський колектив [159] пропонує наступні принципи: законність; комплексність; безперервність; системність побудови; інтегрованість з системою управління економічної (фінансової) безпеки підприємства; спрямованість на стратегічні цілі фінансово-економічного розвитку підприємства; своєчасність та адекватність; оперативність і динамічність управління; плановість; об'єктивність; комплексний характер управлінських рішень; варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень; безперервність моніторингу зовнішнього середовища підприємства; адекватність реагування на окремі загрози фінансовим інтересам; ефективність прийняття управлінських рішень.

На основі узагальнення вищенаведених принципів та їх адаптування до поняття економічної безпеки підприємств машинобудування у напрямку протидії рейдерству, визначено наступні принципи реалізації механізму: стратегічності, системності, обґрунтованості, адаптивності, своєчасності, адекватності, безперервності, економічності та принцип зворотного зв'язку [154].

Виходячи з цих принципів, можна виділити інструменти економічної безпеки, які кваліфікуються наступним чином [160]: управління ризиками (диверсифікованість, страхування, хеджування та інші; технічний захист (охорона, безпека інформації, кадрова політика); фінансова захист (фінансовий моніторинг, управлінський облік і контроль, бюджетування).

На основі запропонованих принципів та інструментів забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування можна проаналізувати відповідність вже існуючих інструментів теоретично обґрунтованим принципам. Виходячи з того, які загрози підприємство виділяє як найбільш

важливі, вибираються відповідні інструменти забезпечення економічної безпеки [161].

В основі реалізації представлених принципів лежить комплекс методів та сформоване інформаційно-аналітичне забезпечення. Так, для досягнення головної мети розробки механізму забезпечення економічної безпеки підприємства використовуються методи: економічні, організаційно-адміністративні, соціально-психологічні [138, с. 95]. Деталізація методів економічної безпеки у напрямку протидії рейдерству здійснена у подальшому дослідженні.

Суб'єкти механізму (підрозділи служби безпеки підприємства) повинні виконувати ряд функцій щодо проведення комплексної оцінки стану загроз рейдерського захоплення та прогнозування їх впливу на ризик рейдерського захоплення шляхом здійснення контрольно-моніторингової функції, своєчасно реагувати на зміни, а також формувати підґрунтя для прийняття управлінських рішень щодо скорочення рівня ризику рейдерського захоплення шляхом усунення відповідних загроз для забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування.

Виходячи з рис. 1.5, механізм забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування містить у собі такі узагальнюючі складові: діагностики, прийняття рішень, оцінки ефективності прийнятих рішень. Кожний з блоків реалізує відповідну функцію управління: облік, аналіз, планування, організація, координування, контроль, регулювання [149, 143].

Діагностика призначена для розв'язання задач збору і первинної обробки інформації про ситуацію, що склалася у сфері аналізу загроз рейдерського захоплення та є підґрунтям прийняття ефективних управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування. Вона включає декілька складових: збір даних, первинну обробку даних, перевірку адекватності інформації.

Збір даних передбачає підбір, систематизацію показників(ка), здатних забезпечити виявлення проблемних місць на підприємстві, що характеризує

можливість його рейдерського захоплення; виявлення та оцінку найважливіших параметрів загроз рейдерського захоплення.

Основні необхідні дані містяться в балансі підприємства, звіті про фінансові результати, реєстрі акціонерів, звіті про корпоративне управління. При необхідності можуть бути зібрані додаткові дані про підприємство-об'єкт рейдерського захоплення, умови його діяльності, що дозволять виробити найбільш прийнятне рішення.

Первинна обробка даних включає розрахунок множини показників, у відповідності з певними засобами і алгоритмами їхнього обчислення, пороговими значеннями, засобами групування і згортки показників. У ході реалізації діагностики на даному рівні аналізу підлягають: показники та параметри (оцінка найважливіших параметрів загроз рейдерського захоплення для підприємств потенційних об'єктів рейдерського захоплення); сформовані тактичні завдання та заплановані дії.

Перевірка адекватності інформації призначена для встановлення ступеня відповідності отриманої інформації реальній ситуації, що склалася на підприємстві машинобудування. Ця складова включає систему критеріїв адекватності інформації, засоби перевірки адекватності, зокрема статистичні, засоби виявлення викривленої інформації. Необхідність включення цієї складової до механізму моніторингу зумовлена можливістю навмисної фальсифікації в процесі ведення господарської діяльності. В рамках цих складових розв'язуються задачі виявлення ознак можливого рейдерського захоплення, що переходять, доведення до банкрутства, виявлення змови тощо. Механізм встановлення відповідальності покликаний також виключити зловживання в процесі ведення корпоративного управління з боку осіб, діючих як керуючі в загальній системі управління підприємством машинобудування. Прийняття рішень призначено для вироблення можливих керуючих впливів та здійснює вибір найкращого з точки зору ефективності забезпечення економічної безпеки в цілому. Він також включає ряд

складових, що реалізують різноманітні етапи процесу прийняття рішень: оцінку ситуації, продукування рішення та його реалізацію.

Оцінка ситуації призначена для розв'язання завдань класифікації ситуацій і вироблення альтернативних варіантів захисту від рейдерства. Вона включає розрахунок узагальнених оцінок діяльності підприємства машинобудування, в тому числі динамічних, алгоритми побудови узагальнених оцінок, засоби вироблення вихідної множини альтернатив управління тощо. В аспекті даного дослідження оцінка передбачає оцінку впливу параметрів загроз на показник-ознаку можливого рейдерського захоплення, що докладно подано у другому розділі дисертаційної роботи. Продукування управлінського рішення покликане вирішити важливу задачу забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування – визначити той набір керуючих впливів, що буде застосовуватися для даного об'єкта – підприємства потенційного об'єкта рейдерського захоплення.

Для вироблення найбільш прийняттого рішення в механізмі повинні надходити як складові для планування рішення, так і складові для оцінки наслідків реалізації рішення. Тому вироблення рішення, в свою чергу, складається з трьох додаткових етапів: розрахунку, імітації і аналізу. Складова імітації покликана розв'язати задачі моделювання ситуації для підприємства, яке є потенційним об'єктом рейдерського захоплення, в умовах виконання виробленого рішення. Вона включає засоби і моделі імітації діяльності підприємства (наприклад, модель реалізації можливості рейдерського захоплення в умовах дії загроз), засоби імітації випадкових впливів, засоби і методи побудови імітаційних моделей, засоби оцінки придатності імітаційних моделей, комп'ютерні системи побудови імітаційних моделей, економіко-математичні моделі, які складають основу побудови імітаційних й т. ін. Аналіз результатів імітації виконання плану покликаний дати оцінку придатності даного порядку дії з точки зору досягнення поставленої мети. Реалізація управлінського рішення повинна забезпечити проведення всіх заходів, розроблених в рамках вироблення рішення. До цієї

складової включаються незалежний порядок реалізації всіх можливих в рамках протидії рейдерству заходів в залежності від можливих етапів рейдерського захоплення, а саме: 1) попередження рейдерства; 2) скорочення негативних наслідків рейдерства; 3) передача; 4) активна протидія рейдерству. Оскільки не існує універсальних заходів протидії рейдерству запропонований механізм передбачає сукупність управлінських рішень як превентивного так і активного характеру в залежності від етапів рейдерського захоплення, що дозволяє адекватні рішення в залежності від ситуації, що склалася. Оцінка ефективності рішень, спрямованих на протидію рейдерству покликана розв'язати питання про ефективність проведених управлінських заходів, ефективності роботи всього комплексу заходів з точки зору можливих етапів рейдерського захоплення з урахуванням ступеня ризику рейдерського захоплення підприємства. Таким чином, в рамках даного механізму реалізується принцип зворотного зв'язку, покладений в основу побудови забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування. До оцінки ефективності заходів включаються засоби і алгоритми оцінювання стану підприємств машинобудування, які є об'єктом рейдерського захоплення, засоби прогнозування розвитку підприємства машинобудування, засоби побудови оцінок. Одним з центральних моментів при розв'язанні задач оцінювання є застосування засобів згортки критеріїв і отримання узагальненої оцінки ефективності, науково-методичне забезпечення якої подано у третьому розділі дисертаційної роботи.

Оцінювання ефективності рішень, що приймаються в рамках реалізації механізму забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування, надає можливість визначити ступінь адекватності захисту від рейдерства тим цілям, що ставляться перед цим механізмом і виявити існуючі недоліки. Складова ефективності застосовуваних рішень тісно пов'язана з і складовою, що забезпечує отримання вірогідної інформації для аналізу. Необхідно зауважити, що планування і регулювання – це дві основних складових частини процесу забезпечення економічної безпеки

підприємств машинобудування, як на етапі побудови планової траєкторії, так і на етапі пошуку керуючих впливів рішення (здійснює, наприклад, керівник служби безпеки) повинні підтримуватися спеціально сконструйованою системою підтримки прийняття і реалізації рішень. Таким чином, у даному підрозділі дисертаційної роботи обґрунтовано, що від ступеню узгодженості зазначених підсистем механізму, зокрема його організаційної та економічної складової, виходячи із мети, інформаційно-аналітичного забезпечення, а також комплексу принципів, функцій та методів, які знаходяться в безперервному взаємозв'язку, та адекватності сучасним ринковим вимогам залежить результативність побудованого механізму та ступінь досягнення мети. Економічна складова механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству включає в себе аналітико-прикладного забезпечення оцінки, прогнозування й впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування, а також комплекс методів, які дозволяють обґрунтувати економічну доцільність створення структур з протидії рейдерству та розробити найбільш ефективну стратегію забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства машинобудування на основі формування та реалізації управлінських рішень на етапі планування та регулювання діяльності. Організаційна складова, відповідно, передбачає проведення підприємством заходів з визначення потреб у захисту від рейдерського захоплення підприємств машинобудування та організації робіт з їх проведення через координацію прийняття і реалізацію управлінських рішень, що об'єктивно вимагає від підприємства коригування організаційної структури економічної безпеки підприємств машинобудування, яку у дисертаційній роботі запропоновано, зокрема доповнено групами у напрямку протидії рейдерству. Причому дані групи є частиною організаційного забезпечення економічної безпеки підприємства. Така взаємодія повинна здійснюватися на основі

регламентованих зв'язків між елементами організаційної системи підприємства.

Висновки до розділу 1

За підсумком дослідження теоретичних та методичних засад формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству можна зробити наступні висновки.

1. В результаті проведення аналізу статистичної інформації щодо функціонування підприємств машинобудування констатовано наявність складних умов ведення господарської діяльності, негативного впливу факторів, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, зростання ризику рейдерських захоплень. Встановлено, що рейдери виявляють високий рівень зацікавленості промисловим сектором економіки, зокрема підприємствами машинобудування, через погіршення фінансового стану, недосконалість чинного законодавства в сфері корпоративного управління, низький рівень захисту інституту власності. Відсутність системного підходу до вивчення причин та процесів розвитку рейдерства в Україні, неефективна діяльність створених з метою реалізації системи ефективних заходів протидії рейдерству та підтримки підприємств, що стали об'єктом рейдерських захоплень, призвели до значного поширення рейдерської діяльності та посилення загроз економічній безпеці підприємств машинобудування.

Обґрунтовано, що розвиток підприємств машинобудування можливий при стабільному функціонуванні механізму забезпечення економічної безпеки, а також ефективністю реалізованих підприємством заходів щодо захисту від рейдерських атак. Узагальнено підходи до виявлення загроз економічній безпеці вітчизняних підприємств машинобудування щодо

протидії рейдерству, а також подано шляхи їх вирішення, що є важливим орієнтиром стратегії та тактики їх діяльності, створює підґрунтя для стійкого розвитку у довгостроковій перспективі.

2. Проаналізовано та уточнено сутність понять «економічна безпека підприємства» та «рейдерство», що є передумовою уточнення характеристики інституту рейдерства для подальшої розробки механізмів захисту від нього підприємств машинобудування. Систематизовано та узагальнено наукові підходи до визначення сутності поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства щодо протидії рейдерству» як сукупності процесів і дій організаційно-економічного характеру за допомогою методів, засобів та коштів, що в умовах протиправного захоплення підприємства (рейдерства), дії зовнішніх і внутрішніх загроз, створює можливість протистояти їм, зберігати стійке функціонування та розвиток підприємства у часі й просторі.

3. Доведено необхідність розробки комплексу заходів організаційно-економічного характеру, спрямованих на збереження стійкого функціонування та розвиток підприємства у поточному та майбутньому періодах. Виходячи із дослідженого запропоновано організаційні та економічні засади механізму забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству, які заклали процесно-структуроване й діагностичне підґрунтя, що реалізується на основі взаємозв'язку локальних складових: діагностики та оцінки загроз економічній безпеці щодо протидії рейдерських захоплень, прийняття рішень щодо скорочення ймовірності рейдерського захоплення шляхом усунення відповідних загроз для забезпечення економічної безпеки, аналізу ефективності прийнятих рішень, та становлять науково-методичний базис практичних дій щодо реалізації стратегічних і тактичних заходів забезпечення ефективного функціонування підприємств машинобудування.

Основні результати дослідження, викладені в цьому розділі, відображено в працях [42, 46, 101-102, 111, 149, 154, 161].

Список використаних джерел до розділу 1

1. Варналій, З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
2. Жихор, О. Б. Економічна безпека: підручник / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О. І. Барановського. – К.: УБС НБУ, 2015. – 467 с.
3. Гавловська, Н. І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: оцінювання, моделювання, механізм забезпечення: монографія / Н. І. Гавловська. – Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2016. – 480 с.
4. Погорелов, Ю.С. Аналіз підходів до розуміння економічної безпеки підприємства / Ю.С. Погорелов, Є.А. Івченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – №6. – С. 100-104.
5. Ілляшенко, О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства: монографія / О. В. Ілляшенко. – Харків: Мачулін, 2016. – 504 с.
6. Овчаренко, Є. І. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання [монографія] / Є. І. Овчаренко. – Лисичанськ: «ПромЕнерго», 2015. – 483 с.
7. Дмитрієв, І. А. Управління ризиком рейдерського захоплення підприємства: монографія / І. А. Дмитрієв, В. Ю. Нестеренко. – Харків: ХНАДУ, 2011. – 164 с.
8. Согрина, Н. С. Методика оцінки ризику недружественного поглинання (рейдерства) в трансформуючій економіці / Н. С. Согрина // Вестник Челябинского государственного университета. Экономика. Вып. 25. – 2010. – № 5 (186). – С. 166-172.

9. Стэнли Фостер Рид Искусство слияний и поглощений / Стэнли Фостер Рид, Александра Рид Лажу. – М.: Альпина Паблишерз, 2009. – 957 с.
10. Эванс Фрэнк Ч. Оценка компаний при слияниях и поглощениях: создание стоимости в частных компаниях / Эванс Фрэнк Ч., Бишоп Дэвид М. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 332 с.
11. Бурбело, О. А. Рейдерство: витоки, процедури, способи запобігання: монографія / О. А. Бурбело, Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, С. О. Бурбело; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – 184 с.
12. Молодецький, С. С. Виникнення та сучасний стан рейдерства в Україні / С. С. Молодецький // Вчені записки Університету «Крок». Серія «Економіка». – 2015. – № 35. – С. 11-18.
13. Сребник, Б. В. Поглощение компаний и способы защиты от него / Б. В. Сребник // Финансы. – 2011. – № 9. – С. 65-70.
14. Щеглов, Ю. А. Экономические подходы оценки риска рейдерства в посткризисных условиях / Ю. А. Щеглов // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2013. – № 2 (26). – С. 171-179.
15. Бабаєв, В. М. Фінансово-економічна безпека: стратегічна аналітика та аудиторський супровід [колективна монографія] / за загальною ред. Т. В. Момот – Харків: ХНУМГ, 2015 р. – 445 с.
16. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n14>. – Назва з титул. екрану.
17. Пояснювальна записка до проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року» [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу:

<http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=10ef5b65-0209-4aa1-a724-49fd0877d8d6&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkrainiproSkhvalenniaStrategiiRozvitkuPromislovogoKompleksuUkrainiNaPeriodDo2025-Roku>. – Назва з титул. екрану.

18. Проект Державної програми розвитку вітчизняних промислових підприємств з урахуванням потреб внутрішнього споживання [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <https://lcci.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/Lyst-TPP.pdf>. – Назва з титул. екрану.

19. Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва: Постанова Кабінет Міністрів України від 12.09.2011 № 1130 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-п>. – Назва з титул. екрану.

20. Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу: Закон України від 07.02.2002 № 3023-III [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3023-14>. – Назва з титул. екрану.

21. Про схвалення Стратегії розвитку вітчизняної авіаційної промисловості на період до 2020 року: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 27.12.2008 № 1656-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1656-2008-р>. – Назва з титул. екрану.

22. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 17.07.2013 № 603-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80>. – Назва з титул. екрану.

23. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку легкового автомобілебудування на період до 2020 року: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 15.01.2014 № 25-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/25-2014-p>. – Назва з титул. екрану.

24. Про схвалення Стратегії розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 19.08.2015 № 844-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/844-2015-%D1%80>. – Назва з титул. екрану.

25. Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013-2017 роки: Закон України від 05.09.2013 № 439-VII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/439-18>. – Назва з титул. екрану.

26. Шифріна, Н. І. Стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України / Н. І. Шифріна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Харків : УДАЗТ, 2010. – № 29. – С. 394-399.

27. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

28. Загальна кількість підприємств, що піддалися рейдерським захопленням за час президентства Януковича, становила близько 5 тисяч – Антирейдерська асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://press.unian.ua/press/983434-zagalnakilkist-pidpriemstv-scho-piddalisyareyderskim-zahoplennyam-za-chasprezidentstva-yanukovicha-stanovila-blizko5-tisyach-antireyderska-asotsiatsiya.html>. – Назва з титул. екрану.

29. Моніторинг рейдерських атак в Україні за січень-лютий 2015 р. (відповідно до повідомлень ЗМІ) / Український інститут дослідження екстремізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://uire.org.ua/wpcontent/uploads/2015/03/Reyderstvodoslidzhennya-UIRE.pdf>.

– Назва з титул. екрану.

30. Міністерство економічного розвитку та торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/List?lang=uk-UA&tag=News>. – Назва з титул. екрану.

31. Чи відчуваєте Ви себе захищено від... (перелік; динаміка, 2008-2009) / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=325. – Назва з титул. екрана.

32. Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI (Редакція станом на 17.09.2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>. – Назва з титул. екрану.

33. Федулова, Л. І. Сучасні концепції менеджменту: Навч. посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.

34. Andrade, G. New Evidence and Perspectives on Mergers / G. Andrade, M. Mitchell, E. Stafford // *The Journal of Economic Perspectives*. – 2001. – Vol. 15, №2. – P. 103-120.

35. Bhagat, S. Hostile Takeovers in the 1980s: The Return to Corporate Specialization / S. Bhagat, A. Shleifer, R. Vishny, G. Jarrel, L. Summers // *Brookings Papers on Economic Activity. Microeconomics*. – 1990. – Vol. 1. – P. 1-84.

36. Полушкин, О. А. Рейдерство: пути решения актуальных проблем / О. А. Полушкин // *Закон и право*. – 2008. – № 2. – С. 62-65.

37. Киреев, А. Рейдерство на рынке корпоративного контроля: результат эволюции силового предпринимательства / А. Киреев // *Вопросы экономики*. – 2007. – № 8. – С. 80-92.

38. Ведение бизнеса 2017 / Всемирный банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/rankings>. – Назва з титул. екрану.

39. Паславський, І. Основні етапи протидії українському бізнесу. Роль і позиції ЗМІ / І. Паславський // Вісник Львівського університету. – 2011. – Вип.34. – С. 158-172.

40. Лазуренко, В. И. Корпоративные конфликты. Рейдерство / В. И. Лазуренко, Ю. В. Лазуренко / Под общ. ред. В. И. Лазуренко. – Донецк: Донбасс, 2011. – 588 с.

41. Тарханова, З. Э. Функционирование института рейдерства в РФ: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.01 «Экономическая теория и история экономической мысли» / З. Э. Тарханова. – Владикавказ: Сев.-Осет. гос. ун-т им. К. Л. Хетагурова. – 2008. – 23 с.

42. Писаревський, М. І. Пріоритети зміцнення економічної безпеки підприємств машинобудування в напрямку протидії рейдерству / М. І. Писаревський // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Харків: УкрДУЗТ, 2017. – № 59. – С. 149-157.

43. Грек, Б. М. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні / Б. М. Грек, Т. Б. Грек // Адвокат. – 2010. – № 9. – С. 29-34.

44. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія [Текст] / [О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова, О. М. Засць, Т. С. Гудіма, О. М. Кузьменко / за наук. ред. О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова]. – Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – 285 с.

45. ТОП-10 рейдерських атак за часи Незалежності України / Український інститут дослідження екстремізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uire.org.ua/novyni/top-10-reyderskih-atak-za-chasi-nezalezhnosti-ukrayini/>. – Назва з титул. екрану.

46. Писаревський, М. І. До проблем розвитку рейдерства в Україні: аналітичний аспект / М. І. Писаревський // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи», (м. Дніпро, 29-30 вересня 2017 р.). У 2-х частинах. – Дніпро: ПДАБА, 2017. – Ч. 1. – С. 101-105.

47. Рудніченко, Є. М. Загрози, тенденції та виклики діяльності вітчизняних промислових підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / Л. А. Кримчак, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 3. – Т. 2. – С. 131-133.

48. Чебанова, Н. В. Стратегічні орієнтири діяльності корпоративних будівельних підприємств: оцінка, безпека, ефективність // Н. В. Чебанова, Г. М. Шаповал, О. В. Паточкіна / Вісник Хмельницького національного університету (Економічні науки). – 2016. – № 3. – Том 1. – С. 41-44.

49. Геєць, В. М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; За ред. В. М. Гейця: Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

50. Забродський, В. А. Власність, економічна безпека і держава / В. А. Забродський, М. О. Кизим // Економічна кібернетика. – 2000. – № 3-4. – С. 58-63.

51. Ильяшенко, С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21) – С. 12-19.

52. Гапоненко, В. Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В. Ф. Гапоненко, А. А. Беспалько, А. С. Власков. – М.: Издательство «Ось-89», 2007. – 208 с.

53. Медведева, І. Б. Діагностування безпеки промислового підприємства у трирівневій системі фінансових відносин: монографія / І. Б. Медведева, М. Ю. Погосова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2011. – 264 с.

54. Райзберг, Р. А. Современный экономический словарь / А. Р. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: Инфра-М, 1998. – 479 с.

55. Сычева, Г. И. Оценка стоимости предприятия (бизнеса) / Г.И. Сычева, Е.Б. Колбачев, В.А. Сычев. – Ростовн/Д: Феникс. – 2003. – 384 с.

56. Мескон, М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альфред, Ф. Хедоури; пер. с англ. – М.: Дело, 2007. – 720 с.
57. Кібік, О. М. Проблеми соціально-економічного розвитку транспортних підприємств України / О. М. Кібік, Ю. В. Наконечний // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса: НУ «ОЮА», 2012. – Вип. 67. – С. 295-300.
58. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436 IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436>– 15. – Назва з титул. екрану.
59. Про основи національної безпеки України: Закон України № 964-IV від 19 червня 2003 р. (остання редакція від 01.01.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964>– 15. – Назва з титул. екрану.
60. Мунтіян, В. І. Теоретичні засади економічної безпеки / В. І. Мунтіян // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: матеріали Круглого столу (1 листопада 2000 р.) / Відп. ред. С. І. Пирожков, Б. В. Губський, А. І. Сухоруков. – Київ : Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки та оборони України, 2001. – С. 53-57.
61. Садєков, А. А. Теоретико-методологічні засади феномену безпеки / А. А. Садєков, Т. Б. Хлевицька // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 2. – С. 125-128.
62. Баланда, А. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку / А. Баланда // Україна: аспекти праці. – Київ : ЗАТ «ВІПОЛ», 2007. – № 1. – С. 25-27.
63. Козаченко, Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.

64. Пасічник, В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою [Електронний ресурс] / В. Пасічник // Демократичне врядування. Науковий вісник. – 2011. – Вип. 7. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik7/fail/pasichnyk.pdf. – Назва з титул. екрану.

65. Желібо, Є. П. Безпека життєдіяльності / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний. – Київ : Каравела, 2002. – 327 с.

66. Варналій, З. С. Економічна безпека: навч. посіб.; За ред. З. С. Варналія. – Київ: Знання, 2009. – 647 с.

67. Annan, K. Secretary – General Salutes International Workshop on Human Security in Mongolia [Електронний ресурс] / К. Annan // Two – Day Session in Ulaanbaatar, May 8-10, 2000. Press Release SG/SM/7382. – Режим доступу: <http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20000508.sgsm7382.doc.html>. – Назва з титул. екрану.

68. Дацків, Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – Київ: ВНЗ «НАУ», 2004. – № 7 (37) – С. 143-153.

69. Ситник, Г. П. Національна безпека України: теорія і практика / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук. – Хмельницький. – Київ: Кондор, 2007. – 200 с.

70. Шевченко, Л. С. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз: монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська. – Х.: Право, 2010. – 448 с.

71. Омелянович, Л. О. Економічна безпека торговельного підприємства: монографія / Л. О. Омелянович, Г. Є. Долматова. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 195 с.

72. Бусел, В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ : Ірпінь: ВТФ Перун, 2003. – 1440 с.

73. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.
74. Вечканов, Г. С. Экономическая безопасность: учебн. для вузов / Г. С. Вечканов. – СПб.: Питер, 2007. – 384 с.
75. Ляшенко, О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія / О. М. Ляшенко. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2011. – 400 с.
76. Горбулін, В. Система оцінок зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз національній безпеці України [Текст]: наук.-інформ. зб. / В. Горбулін, С. Пирожков. – Київ: ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2005. – Вип. 16. – 229 с.
77. Detotto, C. Does Crime Affect Economic Growth? / C. Detotto, E. Otranto // KYKLOS. – 2010. – Vol. 63 – №3. – P. 330-345.
78. Findlay, M. Taking Crime Out of Crime Business / M. Findlay, N. Hanif // International Journal of Law, Crime and Justice. – 2012. – Vol. 40. – №4. – P. 338-368.
79. Hirschfield, A. The Multi-Faceted Nature of Crime / A. Hirschfield // Built Environment. – 2008. – Vol. 34. – №1. – P. 4-20.
80. Konrad, K. Extortion / K. Konrad, S. Skaperdas // *Economica*, New Series. – 1998. – Vol. 65. – №260. – P. 461-477.
81. North, D. Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History / D. North, J. Wallis, B. Weingast. – New York: Cambridge University Press, 2009. – 308 p.
82. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – Київ: НІСД, 1997. – 144 с.
83. Пастернак-Таранушенко, Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – Київ: Київський ек-ний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.

84. Єрмошенко, М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство [Текст]: наукова монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева; Нац. академія управління. – Київ: НАУ, 2010. – 232 с.

85. Шевченко, Л. С. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха. – Х.: Право, 2009. – 310 с.

86. Прокопівщина, О. В. Обґрунтування підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства» / О. В. Прокопівщина // Вісник Академії митної служби України. – 2006. – № 4. – С. 23-25.

87. Шликов, В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В. В. Шликов. – СПб.: Алтея, 1999. – 138 с.

88. Ковалев, Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48-51.

89. Основи економічної безпеки: підручник / Бандурка О. М., В. Е. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

90. Основы экономической безопасности: (Государство, регион, предприятие, личность): Учеб.-практ. пособ. / Рос. экон. акад. им. Г. В. Плеханова; Под ред. Е. А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа» Интел-Синтез», 1997. – 279 с.

91. Фоміна, М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємства: теорія і практика : монографія / М. В. Фоміна. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.

92. Білоусова, І. А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки: монографія / І. А. Білоусова. – К.: Дорадо-Друк, 2010. – 432 с.

93. Шкарлет, С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія / С. М. Шкарлет. – К.: Книжкове видавництво НАУ, 2007. – 436 с.

94. Кузенко, Т. Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / Т. Б. Кузенко. – К.: Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2004. – 18 с.

95. Економіка підприємства: [підручник – 2-ге вид., перероб та доп.] / Під заг. ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.

96. Зайцева, І. Ю. Підвищення економічної безпеки автотранспортних підприємств в умовах розвитку недружніх поглинань на території України: монографія / І. Ю. Зайцева. – Харків: УкрДАЗТ, 2009. – 357 с.

97. Раздина, Е. В. Коммерческая информация и экономическая безопасность предприятия / Е. В. Раздина. – К.: Бизнес Информ, 2000. – 344 с.

98. Основи економічної безпеки: підручник / О. М. Бандурка, В. Е. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

99. Шалагин, Д. А. Методологические основы формирования экономической безопасности предприятия / Д. А. Шалагин // Вестник Белорусского национального технического университета. – 2009. – № 1. – С. 98-102.

100. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю. Г. Лысенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский, А. А. Спиридонов; под ред. Ю. Г. Лысенко. – Донецк: Дон НУ, 2002. – 178 с.

101. Писаревський, М. І. Теоретичні основи формування сутності поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах рейдерства» / М. І. Писаревський // Науковий журнал Бізнес-Інформ. – Харків: ХНЕУ, 2017. – № 5. – С. 20-25.

102. Писаревський, М. І. Економічна безпека та рейдерство в системі наукових категорій / М. І. Писаревський // Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та

перспективи. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції 16-17 травня 2017 року м. Одеса. – Одеса: Бондаренко М.О., 2017. – С. 41-42.

103. Варналій, З. С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / З. С. Варналій // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2 (3). – С. 129-136.

104. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Проект Закону України № 6434 від 27 травня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6434&skl=7. – Назва з титул. екрану.

105. Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік: Постанова Кабінету Міністрів України № 316 від 1 березня 2007 р. (Бюджетна декларація) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF>. – Назва з титул. екрану.

106. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З. С. Варналія. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.

107. Абакуменко, О. В. Вплив процесів злиття та поглинання на економічну безпеку України / О. В. Абакуменко, М. В. Литовченко // Інвестиції: практика та досвід. – Київ, 2011. – № 23. – С. 42-47.

108. Шляхи подолання рейдерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&&newsid=120797>. – Назва з титул. екрану.

109. Касьяненко, Н. С. Недружественные поглощения (рейдерство) организаций в России / Н. С. Касьяненко // Вестник Челябинск. гос. ун-та. Сер. Экономика. – 2009. – Вып. 18. – С. 119-124.

110. Погорелов, Ю. С. Типізація рейдерства та методи боротьби з ним / Ю. С. Погорелов, Ю. Л. Лещенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2012. – № 24 (I). – С. 208-214.

111. Писаревський, М. І. Поняття «рейдерство» в системі економічної безпеки підприємства / М. І. Писаревський // Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної е-конференції, 27 березня 2017 року, м. Київ. – Київ, КНЛУ, 2017. – С. 208-212.

112. Шапіро, В. С. Рейдерство як економіко-правове явище: загальна характеристика [Електронний ресурс] / В. С. Шапіро, Т. В. Булах // Форум права. – 2015. – № 2. – С. 181-186. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN. – Назва з титул. екрану.

113. Сметанкина, Ю. Что такое рейдерство? / Ю. Сметанкина // Власть. – 2007. – № 1. – С. 37-42.

114. Живко, З. Б. Рейдерство в Украине: социально-экономический аспект: монография / З. Б. Живко. – Львов: Лига-Прес, 2012. – 304 с.

115. Молодецький, С. С. Рейдерство як загроза економічній безпеці підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності / С. С. Молодецький. – Черкаси: Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького, 2016. – 20 с.

116. Мігус, І. П. Корпоративне управління в системі економічної безпеки акціонерних товариств України: Монографія / І. П. Мігус, Л. М. Худолій, М. П. Денисенко, С. П. Міхно. – Черкаси: ТОВ «Маклаут», 2012. – 274 с.

117. Киреев, А. Ю. Рейдерство в российской экономике: сущность, тенденции и возможности противодействия: автореф. дис. на соискание ученой степени наук, степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и

управление народным хозяйством» / А. Ю. Киреев. – М.: Российский новый университет, 2008. – 22 с.

118. Підприємців учать відбиватися від рейдерів // Урядовий кур'єр, 22 лютого 2007 року, № 34. – С. 3.

119. Мамонов, К. А. Визначення рейдерства: теоретичні підходи / К. А. Мамонов, В. А. Величко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 6, Ч. 2. – С. 79-82.

120. Попытка рейдерского захвата ПФК / Центр исследования корпоративных отношений [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corporativ.info/analytic/4013/#more-4013>. – Назва з титул. екрану.

121. Економічна енциклопедія: у 3 т. / [ред.-упоряд. С. Мочерний]. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.

122. Большой экономический словарь / сост. : А. Азрилиян. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.

123. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>. – Назва з титул. екрану.

124. Палеха, Ю. І. Ключі до успіху, або організаційна та управлінська культури / Ю. І. Палеха. – К.: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджм. і бізнесу, 2000. – 211 с.

125. Борисов, А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.

126. Золотогоров, В. Г. Энциклопедический словарь по экономике / В. Г. Золотогоров. – Мн.: Полымя, 1997. – 571 с.

127. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 476 с.

128. Шимків, А. Англо-український тлумачний словник економічної лексики» / А. Шимків. – Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ, 2004. – 429 с.

129. Економіка / УНУС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/ua/departments/fakulteti/fakultet-ekonomiki-i-pidpriyemnicztva/ekonomika-pidpriyemstva2.html>. – Назва з титул. екрану.

130. Ха-Юн Чанг Економіка. Інструкція з використання / Ха-Юн Чанг; Пер. з англ. Андрій Лапін. – К.: Наш формат, 2016. – 400 с.

131. Енциклопедичний словник бізнесмена: Менеджмент, маркетинг, інформатика / Під ред. М. І. Молдованова. – К.: Техніка, 1993. – 856 с.

132. Ляшенко, А. Н. Процессно-ориентированное управление экономической безопасностью предприятия / А. Н. Ляшенко, И. Ю. Ладыко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук. праць. Вип. 22. Ч. I. – Луганськ: СНУ ім. Володимира Даля, 2010. – С. 187-191.

133. Ладико, Л. М. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність і структура / Л. М. Ладико // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2014. – № 3 (65). – С. 123-126.

134. Безуглова, Ю. В., Стабилизация рынка труда в Белгородской области как условие обеспечения экономической безопасности региона / Ю. В. Безуглова, Т. Н. Иголкина // Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные вопросы современной науки и практики» 4-8 апреля 2016: – Изд-во БУКЭП. – Ч. 3. Белгород, 2016. – С. 91-100.

135. Безуглова, Ю. В. Проблемы формирования механизма экономической безопасности организации в современных условиях / Ю. В. Безуглова, Т. Н. Иголкина // Вестник Белгородского ун-та кооперации, экономики и права. – 2017. – № 2. – С 93-106.

136. Гавловська, Н. І. Особливості ідентифікації механізмів управління в процесі безпеки вітчизняних підприємств [Текст] / Н. І. Гавловська // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред.

М.М. Палінчак. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Вип.6. Ч. 1. – С. 52–55.

137. Гончаренко, Л. П. Процесс обеспечения экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / Л. П. Гончаренко // Справочник экономиста. – 2004. – № 12. – Режим доступа: http://www.profiz.ru/se/12_04/952. – Назва з титул. екрану.

138. Локтионова, Ю. А. Механизм обеспечения экономической безопасности предприятия / Ю. А. Локтионова // Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – № 3 (49). – С. 93-98.

139. Боровицкая, М. В. К вопросу об экономической оценке уровня экономической безопасности предприятия / М. В. Боровицкая // Молодой ученый. – 2017. – № 14. – С. 321-325.

140. Практичні аспекти функціонування підприємств: [колективна монографія] / За заг. ред. Кайлюка Є.М. – Харків: Видавництво «Точка», 2012. – С. 225-233.

141. Козаченко, Г. В. Про деякі проблеми у сучасній економічній безпекології / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2015. – № 3(55). – С. 6-18.

142. Управління системною модернізацією та розвитком житлово-комунальних підприємств: монографія / П.Т. Бубенко, О.В. Димченко, А.Д. Кашпур; НАН України, Північно-Східний науковий центр, Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. ОМ. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 233 с.

143. Писаревський, М. І. Складові механізми забезпечення економічної безпеки підприємства у напрямку протидії рейдерству / М. І. Писаревський // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств», 25-26 жовтня 2017 року // Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». – Харків : НТУ «ХПІ», 2017. – С. 187-189.

144. Сахирова, Н. П. Методология формирования механизмов обеспечения экономической безопасности промышленности России

[Электронный ресурс] / Н. П. Сахирова // Управление экономическими системами. Электронный научный журнал. – 2012. – 7 (43). – Режим доступа: <http://uecs.ru/uecs43-432012/item/1469-2012-07-28-06-09-00>. – Назва з титул. екрану.

145. Меркулова, Е. Ю. Формирование индивидуальной финансовой нормативной модели управления экономической надежностью производственных систем [Электронный ресурс] / Е. Ю. Меркулова // Социально-экономические явления и процесс. – 2011. – № 12 (034). – С. 181-187. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-individualnoy-finansovoy-normativnoy-modeli-upravleniya-ekonomicheskoy-nadezhnostyu-proizvodstvennyh-sistem>. – Назва з титул. екрану.

146. Безуглая, Н. С. Сущность экономической безопасности предприятия / Н. С. Безуглая // Российское предпринимательство. – 2010. – Т. 11. – № 4. – С. 63-67.

147. Иголкина, Т. Н. Диагностика экономического состояния неплатежеспособной организации / Т. Н. Иголкина // Вестник Белгородского ун-та кооперации, экономики и права. – 2011. – № 3. – С. 266-271.

148. Мусатаева, М. О. Источники, виды и факторы угроз экономической безопасности, создание службы экономической безопасности [Электронный ресурс] / М. О. Мусатаева // Научно-методический электронный журнал «Концепт», 2015. – Т. 23. – С. 26-30. – Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2015/95250.htm>. – Назва з титул. екрану.

149. Писаревський, М. І. Забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування у напрямку протидії рейдерству: організаційно-економічний аспект / М. І. Писаревський // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія Економіка. – Полтава: ПУЕТ, 2017. – № 3. – С. 154-159.

150. Экономика предприятия: Учебник / Под ред. О. И. Волкова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 520 с.

151. Круглов, М. И. Стратегическое управление компанией: Учебник для вузов. / М. И. Круглов. – М.: Русская деловая литература, 1998. – 768 с.
152. Пономаренко, В. С. Стратегічне управління підприємством: монографія / В. С. Пономаренко. – Харків: ХНЕУ, 1999. – 619 с.
153. Раевнева, Е. В. Антикризисное управление: сущность и основные инструменты / Е. В. Раевнева // Сб. тр. междунар. науч.-техн. конф. «Приборостроение – 2000». – Калуга, 2000. – С. 142-147.
154. Писаревський, М. І. Формування механізму економічної безпеки підприємств машинобудування щодо протидії рейдерству / М. І. Писаревський // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). – Х.: НТУ «ХПІ». – 2017. – № 46(1267). – С. 158-165.
155. Шлендер, П. Э. Безопасность жизнедеятельности: Уч. пособие / П. Э. Шлендер // 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Вузовский учебник, 2008. – 304 с.
156. Давыденко, А. С. Принципы обеспечения экономической безопасности корпорации / А. С. Давыденко, В. В. Клочай // Экономические науки. – 2007. – 3 (28). – С. 18-22.
157. Айрапетова, А. Г. Экономическая безопасность предприятия / А. Г. Айрапетова, Ю. Н. Иванова. – СПб.: Изд. СПбГУЭФ, 2007. – 112 с.
158. Бабанова, Ю. В. Инновационный потенциал – основа экономической безопасности предприятия в условиях кризиса / Ю. В. Бабанова // Экономика. – Вып. 20. – 2009. – С. 130-132.
159. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів [Текст] : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова; [С. М. Фролов, О. В. Козьменко, А. О. Бойко та ін.]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. – 332 с.

160. Клуб российских риск-менеджеров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.riskmanager.ru>. – Назва з титул. екрану.

161. Litvinenko, V. Corporate Governance in Information Age: Actual Trends / V. Litvinenko, M. Kadnychanskyu, O. Grynchenko, M. Pysarevskyi // NEW TRENDS 2016 – 11th international scientific conference The collection of articles, 24-25.11.2016, Znojmo. P. 250-258.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ТА ОЦІНКА ЗАГРОЗ РЕЙДЕРСЬКОГО ЗАХОПЛЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ

2.1. Визначення та оцінка стану загроз рейдерського захоплення на підприємствах машинобудування: аналітичне забезпечення

Тенденції економічного розвитку вітчизняної економіки, які характеризуються не лише змінами нормативно-правових основ функціонування суб'єктів господарювання з урахуванням вимог європейського законодавства, а й негативним впливом дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємств, збільшенням кількості їх рейдерських захоплень в різних сферах, що вимагає, з одного боку, удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки щодо протидії рейдерству в напрямку збереження стійкого функціонування та розвитку, захисту майнових інтересів, зміцнення фінансового становища у часі та просторі, з іншого – якісного науково-методичного інструментарію оцінювання впливу загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування, що має базуватися на комплексному, багатовимірному підході. В роботах [1, 2] досліджуються функціональні складові економічної безпеки, однак, автором запропоновано оцінювати економічну безпеку з позиції виникнення загроз рейдерських захоплень, що докладно розглянуто у 2 та 3 розділах дисертаційної роботи. У цьому напрямку слід зауважити, що існування проблеми загроз рейдерського захоплення підприємства обумовлено внутрішніми обставинами (стан корпоративного управління, стан володіння акціями та активами та ін.). Ці параметри визначають також зовнішні обставини функціонування на ринку акціонерного товариства,

зокрема підприємства машинобудування, а саме: оцінку його дії та ступінь залучення ресурсів у створенні та збільшенні ринкової вартості. Дослідженню різних аспектів загроз (ризиків або факторів) недружніх поглинань (рейдерських захоплень) присвятили праці такі вчені, як: Н. Кричевський [2], А. Кіреєв [3], Є. Савуляк [4], Н. Согріна [5], В. Філімонова [6], Є. Івченко [7] та ін. В роботах [3, 5] аналізується привабливість підприємств з позиції рейдерів та фактори, що враховуються ними під час планування рейдерських атак. Однак, з точки зору забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання доцільним є виокремлення загроз рейдерського захоплення з метою формування ефективного механізму захисту підприємств. Вивчення наукової літератури у даному напрямку [8-9] дозволило виділити основні характеристики оцінки загроз рейдерського захоплення та критерії їх ідентифікації з позицій власника підприємства або уповноважених ним осіб. Проведений аналіз літературних джерел потребує обґрунтування усього комплексу параметрів, які можуть бути покладені в основу встановлення обставин та показників формування залежності підприємства машинобудування від можливостей рейдерського захоплення. Отже, метою даного етапу дослідження є проведення оцінки та аналізу загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування, що відносяться до групи потенційних об'єктів недружнього поглинання. Проведемо аналіз існуючих підходів та методичного забезпечення до визначення ризику рейдерського захоплення з метою формування власного системного погляду на оцінку. Деякі автори [цит. за: 5, с. 166] пропонують факторну методіку оцінки ризику рейдерства. Всі фактори поділено дослідником на п'ять груп: 1) організаційна структура фірми (акціонерного товариства: контрольного пакету немає (+ 0,5 бала); ТОВ: наявність засновників, які не беруть участі у діяльності (+ 0,5 бала); 2) власність (наявність нерухомості, об'єктів інтелектуальної власності (+ 1 бал); неналежне правове оформлення активів (+ 1 бал); чинні обтяження (+ 0,5 бала); 3) фінансово-економічний стан (зростання вартості фірми (+ 0,5 бала); наявність простроченої кредиторської заборгованості (+ 0,5 бала); ведення подвійної бухгалтерії (+ 1 бал);

4) менеджмент (внутрішні конфлікти за весь період діяльності (+ 0,5 бала); відсутність мотивації та стимулювання менеджменту (+ 0,5 бала);

5) зовнішнє оточення (відсутність постійних контактів з реєстратором (+0,5 бали); несприятливе соціальне оточення (+ 0,5 бала); негативні стосунки з органами влади (+ 1 бал); відсутність контактів з законними силовими структурами (+ 0,5 бала); невдалі спроби рейдерських поглинань (+ 0,5 бала).

А. Кірсєв пов'язує успіх рейдерської атаки з наявністю «вікна» – погано оформленого активу або незадоволеного акціонера з міноритарним пакетом [3]. Крім того, серед усіх інших факторів, що загрожують безпеці володіння бізнесом, першочергово вказано на конфлікт інтересів між власниками і (або) вихід дій управителя з-під контролю власників. За даними, отриманими В. Філімоною в результаті проведеного соціологічного дослідження [6], рейдерському захопленню часто сприяє ситуація, що склалася в самій компанії. Підприємство, яке шукає інвестора, дає привід зацікавитися собою. Впливають на сприйняття ситуації також місцезнаходження та вид підприємства. Існують проблеми низького рівня обізнаності підприємців, недостатнього рівня корпоративної культури, відсутності системи прогнозування ситуацій. Створюють велику ймовірність того, що компанія стане об'єктом рейдерської уваги, прорахунки у діяльності керівництва, а саме: найменша помилка у поведінці по відношенню до акціонерів, у взаєминах із законом, у зловживанні нелегальною заробітною платою та ін. Рейдерським захопленням піддається значна кількість підприємств, найбільш вразливими є ті, у яких спостерігається [3]: «розпилений» пакет акцій; на балансі ліквідна нерухомість та земельні ділянки; велика кредиторська заборгованість; висока рентабельність бізнесу; порушення в оформленні документів; порушення при придбанні активів; порушення порядку проведення зборів акціонерів і засідань ради директорів; відсутність служби безпеки; недосконалість законодавчої бази тощо. Вищеперераховані фактори рейдерських захоплень носять більшою мірою теоретичний характер і потребують кількісного оцінювання для створення ефективного підґрунтя забезпечення економічної безпеки підприємств

машинобудування. Є. Савуляком розроблено наступний тест на рейдеропридатність компанії (табл. 2.1) [4]. До його переваг належать: доступність застосування, обґрунтованість вибору коефіцієнтів, можливість протестувати розроблену систему протидії ворожого поглинання. Проте, Согріна Н. вважає недоліком такої методики те, що значну частину коефіцієнтів необхідно переглянути, зокрема необхідно ввести такі коефіцієнти: «активність міноритарних акціонерів», наявність внутрішніх конфліктів, ставлення з органами влади [5].

Таблиця 2.1

Оцінка «рейдеропридатності» компанії

Коефіцієнт	Значення	Бал
1	2	3
К1 – ступінь «розпорошеності»/консолідованості структури фірми	а) пакет акцій «розпорошений» вище 51 %	30
	б) пакет акцій «розпорошений» на 25–51 %	10
	в) пакет акцій «розпорошений» менше 25 %	3
К2 – частка ринкової вартості нерухомості в активах фірми	а) вище 50 %	30
	б) 10–50 %	10
	в) менше 10 %	1
К3 – частка кредиторської заборгованості в активах фірми	а) вище 50 %	5
	б) 10–50 %	3
	в) менше 10 %	1
К4 – частота виплати дивідендів	а) щорічно	1
	б) не виплачуються	3
К5 – галузь, в якій працює корпорація	а) найбільш рентабельні (паливна, чорна і кольорова металургія, роздрібна торгівля і громадське харчування, зв'язок, транспорт, будівництво, фінанси і страхування)	3
	б) інші галузі	1
К6 – регіон, в якому розташована корпорація	а) регіон, схильний до інфраструктурного впливу найбільшою мірою	3
	б) інші регіони	1
К7 – організаційно-правова форма власності фірми	а) ПАТ, ЗАТ	3
	б) ТОВ	2
	в) інші	1
К8 – реальність юридичної та фактичної адрес фірми	а) реальні	1
	б) нереальні	3
К9 – вид фірми, на яку виведені найцінніші активи	а) траст / фонд	1
	б) інше (ТОВ, офшор Сейшели, Беліз і т. ін., європейська компанія – Кіпр, Данія і т. ін.)	10
К10 – центри володіння активами	а) центри володіння і прибутку розділені	1
	б) всі активи зосереджені в одному центрі	5
К11 – проведення процедури юридичного due diligence по відношенню до первинних засновників і директорів корпорації	а) так, проводилась	1
	б) ні, не проводилась	5

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
К12 – реальність особистостей засновників і директора	а) власник прихований б) власник все контролює безпосередньо або через трастового керуючого	1
К13 – ведення реєстру фірми	а) реєстр акціонерів веде сама корпорація	1
	б) інше (реєстр веде російський або західний депозитарій)	5
К14 – публічність реального власника	а) власник відомий	10
	б) власник прихований	1
К15 – надійність реєстратора	а) в реєстраторі впевнений	1
	б) інформацією про реєстратора не мають	5
К16 – справжність підпису директора / акціонера	а) підпис директор ставить завжди власноруч	1
	б) інше	10

У якості удосконалення представленої методики Н. Согріна запропонувала власну оцінку недружнього поглинання (або рейдерства) [5]. Ризик недружнього поглинання запропоновано визначити за формулою:

$$P = \frac{1}{2} (K_{\text{свод}} + \Phi), \quad (2.1)$$

де $K_{\text{свод}}$ – зведений коефіцієнт, що враховує сумарний вплив 15 коефіцієнтів; Φ – оцінка фактору «фінансово-економічний стан».

При цьому, запропоновані коефіцієнти можливо використовувати у системі механізму забезпечення економічної безпеки підприємства (складова: діагностика), зокрема у напрямку протидії рейдерству. Ризик недружнього поглинання оцінюється наступним чином: низький (клас 1), середній (клас 2), високий (клас 3), досить імовірний (клас 4). Коефіцієнти згруповані за факторами, які оцінено за відповідними коефіцієнтами (табл. 2.2). Інтерпретація отриманої суми балів зведеного коефіцієнта – клас недружнього поглинання: клас 1, якщо $K_{\text{свод}} \leq 20$; клас 2, якщо $21 \leq K_{\text{свод}} \leq 38$; клас 3, якщо $39 \leq K_{\text{свод}} \leq 70$; клас 4, якщо $K_{\text{свод}} \geq 71$. Фактор «фінансово-економічний стан» оцінюється за результатами шести розділів за формулою простої середньої арифметичної:

$$\Phi = \frac{\sum \Pi_n}{\sum n}, \quad (2.2)$$

де Π_n – клас показника; n – кількість класів.

Таблиця 2.2

**Оцінка рейдерства за факторами «організаційна структура»,
«власність», «менеджмент і акціонери» і «зовнішнє оточення»**

Фактор	Коефіцієнти	Значення	Бал	
1	2	3	4	
Організаційна структура	К1 – ступінь «розпорошеності»/ консолідованості акцій	а) пакет акцій «розпорошений» вище 51 %	30	
		б) пакет акцій «розпорошений» на 25–51 %	10	
		в) пакет акцій «розпорошений» менше 25 %	3	
	К2 – центри володіння активами	а) центри володіння активами та прибутком розділені	1	
		б) всі активи зосереджено в одному центрі	5	
	К3 – вид корпорації, на яку виведені найцінніші активи	а) траст / фонд	1	
		б) інше (ТОВ, офшор Сейшели, Беліз і т. ін., європейська компанія – Кіпр, Данія, Голландія і т. ін.)	3	
	Власність	К4 – доля ринкової вартості нерухомості в активах корпорації	а) вище 50 %	30
			б) 10–50 %	10
в) менше 10 %			1	
К5 – реальність фактичної та юридичної адреси фірми		а) реальні	1	
		б) не реальні	3	
К6 – проведення процедури юридичного due diligence по відношенню до первинних засновників і директорів корпорації		а) так, проводилась	1	
	б) ні, не проводилась	5		
Менеджмент та акціонери	К7 – частота виплати дивідендів	а) щорічно	1	
		б) не виплачуються	3	
	К8 – активність мінорі тарних акціонерів	а) спостерігається різке скорочення активності	3	
		б) активність залишається незмінною	1	
	К9 – наявність внутрішніх конфліктів	а) існують	5	
		б) незгоди будуть вирішені	1	
	К10 – публічність реального власника	а) власник відомий	10	
		б) власник невідомий	1	
	К11 – справжність підпису директора/акціонера	а) підпис директор ставить завжди власноручно	1	
		б) факсиміле	10	
		в) інше	10	
Зовнішнє оточення	К12 – галузь, у якій працює фірма	а) найбільш рентабельні (паливна, чорна і кольорова металургія, роздрібна торгівля і громадське харчування, зв'язок, будівництво, фінанси)	5	

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4
Зовнішнє оточення	К12 – галузь, у якій працює фірма	б) низькорентабельні галузі (машинобудування)	4
		в) нерентабельні галузі (легка промисловість)	3
	К13 – ведення реєстру фірми	а) реєстр акціонерів веде західний депозитарій	1
		б) реєстр акціонерів веде вітчизняний депозитарій	4
		в) реєстр веде сама корпорація	5
	К14 – надійність реєстратора	а) в реєстраторі впевнені	
		б) інформацією про реєстратора не володіють	1
	К15 – відношення з органами влади, із законними силовими структурами	а) підтримка маловірогідна	4
		б) підтримка вірогідна	5

Отримані результати по розділам науковець зіставляє з нормативними значеннями. Ризик недружнього поглинання за рівнем та класами визначено наступним чином:

низький (клас 1), якщо значення по першим чотирьом перевищують норматив на 25-50 %, по розділу 5 – при $Z > 2,675$; по розділу 6 клас кредитоспроможності перший;

середній (клас 2), якщо значення по першим чотирьом розділам відповідають нормативним значенням, за розділом 5 – при $Z = 2,675$, по розділу 6 клас кредитоспроможності другий;

високий (клас 3), якщо значення по першим чотирьом розділам менше нормативу на 25 %; по розділу 5 – при $1,81 < Z < 2,675$, по розділу 6 клас кредитоспроможності третій;

вельми вірогідний (клас 4), якщо отримані значення по першим чотирьом розділам менше нормативу на 50 %, в розділі 5 – при $Z < 1,81$, по розділу 6 клас кредитоспроможності четвертий або п'ятий.

На основі узагальнення та систематизації наукових підходів автором визначено параметри оцінки загроз рейдерського захоплення підприємства машинобудування, що представлено на рис. 2.1 [10, 11].

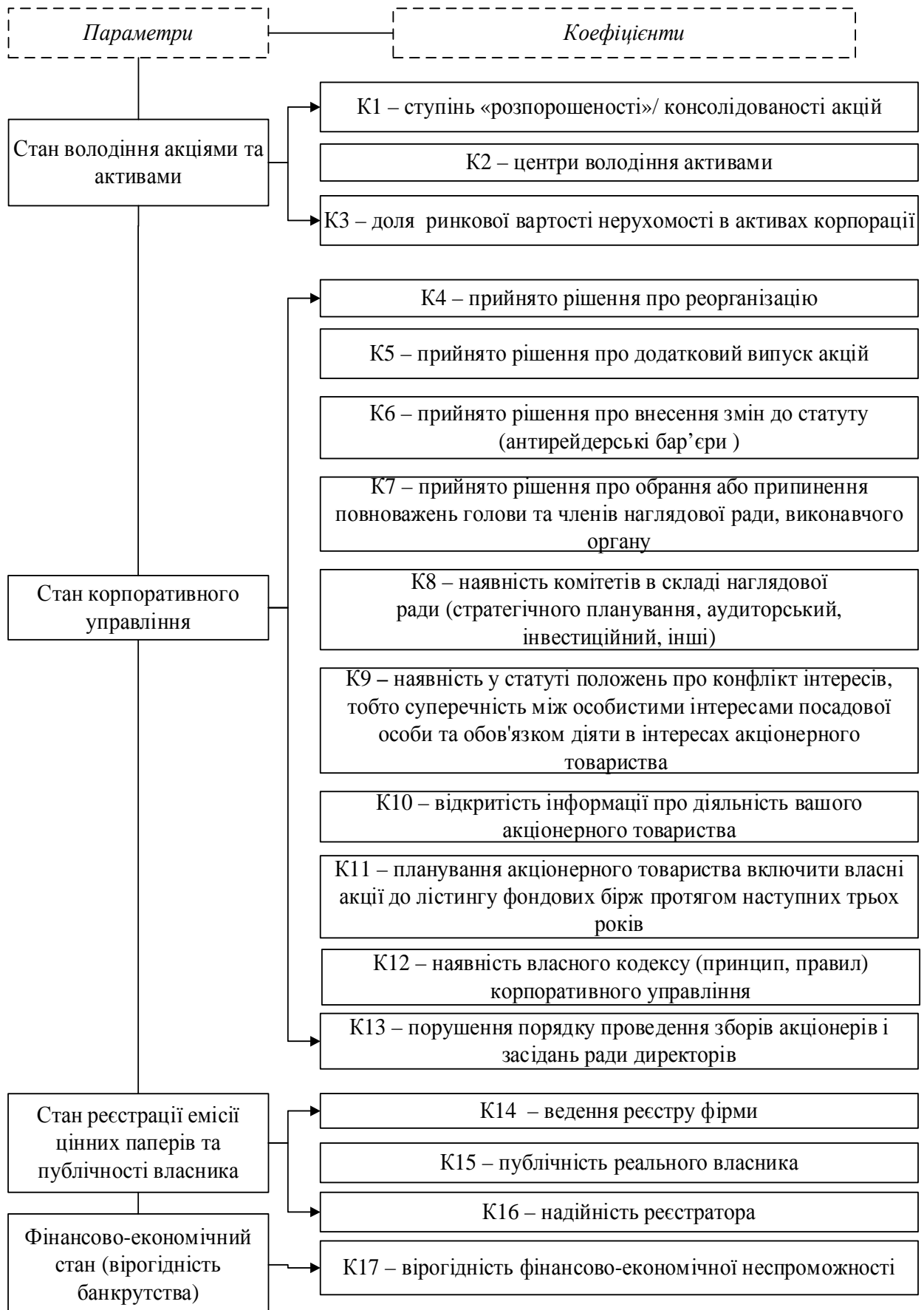

Рис. 2.1. Параметри оцінки загроз рейдерського захоплення підприємства машинобудування

Так, виходячи з інформації, наведеної на рис. 2.1, параметри, що формують загрози рейдерського захоплення згруповано за станом: 1 група – стан володіння акціями та активами; 2 група – стан корпоративного управління; 3 група – стан реєстрації емісії цінних паперів та публічності власника; 4 група – фінансово-економічний стан (вірогідність банкрутства). Відмінністю даного підходу є включення такого параметру як стан корпоративного управління, в тому числі, враховано причини можливих корпоративних конфліктів та їх наслідки для підприємства; інші параметри сформовані з урахуванням попереднього методичного забезпечення. При відборі коефіцієнтів враховано, що найважливішим критерієм їх включення у визначені параметри є наявність та достовірність інформації для визначення значень цих коефіцієнтів [10]. Для оцінки значущості коефіцієнтів запропоновано використовувати значення балів від 0 до 1 (табл. 2.3). Кількість балів, що привласнюється, визначається шляхом ділення одиниці на кількість значень відповідно коефіцієнта. Бали привласнюються прямопропорційно значенням коефіцієнтів з точки зору загроз впливу на рейдерські захоплення підприємства. Бальна (експертна) оцінка можливих загроз (економічних та ринкових) дозволила оцінити різні варіанти сценаріїв, де рівень загроз за коефіцієнтами визначається показником x від 0 до 1. Для відбору підприємств машинобудування, що можуть стати об'єктом рейдерського захоплення доцільно застосувати коефіцієнт q -Тобіна. Коефіцієнт q -Тобіна – це аналітичний коефіцієнт, що характеризує інвестиційну привабливість фірми (підприємства), названий на честь американського економіста Джеймса Тобіна. Як зазначено у роботі [12], даний показник є універсальним та оцінює ринкову вартість капіталу підприємства. Існує два підходи до його визначення [12]:

$$1) q_{-T} = \frac{K_{\text{ринк}}}{\text{ЧА}}, \quad (2.3)$$

де $K_{\text{ринк}}$ – ринкова капіталізація підприємства; ЧА – чисті активи.

$$2) q_{-T} = \frac{Ц_{\text{ринк.сук.}}}{В_{\text{AB}}}, \quad (2.4)$$

де $Ц_{\text{ринк.сук.}}$ – сукупна ринкова ціна акцій та облігацій підприємства; $В_{\text{AB}}$ – відновлювана вартість активів.

Таблиця 2.3

**Показники оцінки загроз рейдерського захоплення підприємства
машинобудування за встановленими параметрами**

Параметр 1	Показники (коефіцієнти) 2	Значення 3	Бал 4
Стан володіння акціями та активами	К1 – ступінь «розпорошеності»/ консолідованості акцій:	а) пакет акцій «розпорошений» вище 75 %	1
		б) пакет акцій «розпорошений» вище 51 %	0,75
		в) пакет акцій «розпорошений» на 25-51 %	0,50
		г) пакет акцій «розпорошений» менше 25 %	0,25
	К2 – центри володіння активами:	а) центри володіння активами та прибутком розділені	0,5
		б) всі активи зосереджено в одному центрі	1
	К3 – доля ринкової вартості нерухомості в активах корпорації:	а) вище 50 %	1
		б) 25-50 %	0,75
		б) 10-25 %	0,50
		в) менше 10 %	0,25
Стан корпоративного управління	К4 – прийнято рішення про реорганізацію:	а) так	1
		б) ні	0,5
	К5 – прийнято рішення про додатковий випуск акцій:	а) так	0,5
		б) ні	1
	К6 – прийнято рішення про внесення змін до статуту (антирейдерські бар'єри):	а) так	0,5
		б) ні	1
	К7 – прийнято рішення про обрання або припинення повноважень голови та членів наглядової ради, виконавчого органу:	а) так	1
		б) ні	0,5
К8 – наявність комітетів в складі наглядової ради (стратегічного планування, аудиторський, інвестиційний, інші):	а) наявні	0,5	
	б) відсутні	1	

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4
	К9 – наявність у статуті положень про конфлікт інтересів, тобто суперечність між особистими інтересами посадової особи та обов'язком діяти в інтересах акціонерного товариства:	а) наявні	0,5
		б) відсутні	1
	К10 – відкритість інформації про діяльність вашого акціонерного товариства:	а) відкрита	0,5
		б) конфіденціальна	1
	К11 – планування акціонерним товариством включення власних акцій до лістингу фондових бірж протягом наступних трьох років	а) є	1
		б) не має	0,5
	К11 – планування акціонерним товариством включення власних акцій до лістингу фондових бірж протягом наступних трьох років	а) є	1
		б) не має	0,5
	К12 – наявність власного кодексу (принцип, правил) корпоративного управління	а) є	0,5
		б) немає	1
	К13 – порушення порядку проведення зборів акціонерів і засідань ради директорів	а) відбувалося	1
		б) не відбувалося	0,5
Стан реєстрації емісії цінних паперів та публічності власника	К14 – ведення реєстру фірми	а) реєстр акціонерів веде сама корпорація	0,5
		б) інше (реєстр веде депозитарій)	1
	К15 – публічність реального власника	а) власник відомий	0,5
		б) власник прихований	1
К16 – надійність реєстратора	а) в реєстраторі впевнений	0,5	
	б) немає чіткої та достовірної інформації про реєстратора	1	
Фінансово-економічний стан (вірогідність банкрутства)	К17 – вірогідність фінансово-економічної неспроможності	а) вірогідність банкрутства менше 50 %	0,25
		б) вірогідність банкрутства більше 50 %	1
		в) вірогідність банкрутства дорівнює 50 %	0,5

У даній дисертаційній роботі використано перший варіант щодо оцінювання [11]. При цьому обидва варіанта мають абсолютно однакову інтерпретацію отриманих значень коефіцієнта q -Тобіна. Так, встановлено [13]:

1) якщо $q_{-T} < 1$ – ринкова вартість активів компанії менша, ніж їх балансова вартість, що означає – ринок недооцінює компанію; ознака того,

що підприємство може стати об'єктом недружнього поглинання або рейдерського захоплення;

2) якщо $q_{-T} > 1$ – ринкова вартість перевищує балансову вартість активів компанії. Це означає, що ринкова вартість відображає деякі активи підприємства, що не піддаються обліку; високе значення коефіцієнта q-Тобіна підштовхує інвесторів до вирішення більше вкласти в капітал цього підприємства, оскільки він коштує дорожче, ніж за нього заплачено;

3) якщо $q_{-T} = 1$ – це неоднозначна ситуація з точки зору можливості рейдерського захоплення підприємства.

Науковцями обґрунтовано та доведено, що в середньому коефіцієнт q-Тобіна досить стійкий у часі, а підприємства з найвищим його значенням зазвичай випускають унікальну продукцію або мають унікальні фактори виробництва, що дозволяє їм отримувати монопольний прибуток.

Для оцінювання ризику у дисертаційній роботі використано показник q-Тобіна, що дозволило сформувати групи підприємств машинобудування з точки зору можливості їх рейдерського захоплення. У якості досліджуваних об'єктів обрано підприємства машинобудування, які систематично здійснюють продаж власних акцій на фондовому ринку. Інформація про ринкову вартість цінних паперів міститься на сайті pfts.ua [14]. Величина показника q-Тобіна є критерієм визначення рівня ризику, що дозволило виконати його якісну та кількісну оцінку. Виходячи з цього, можна сформулювати такі переваги коефіцієнта q-Тобіна: 1) коефіцієнт досить простий при розрахунку (зокрема акціонерні підприємства України розміщують фінансову звітність на офіційному сайті smida.gov.ua. [15], що полегшує доступ до інформаційного забезпечення розрахунку даного; 2) коефіцієнт q-Тобіна відбиває інвестиційний потенціал підприємства за рахунок зіставлення їх ринкової і балансової вартості; показує, наскільки приріст активів підприємства сприяє збільшенню його ринкової вартості;

3) збільшення інвестиційного потенціалу підвищує здатність підприємства об'єднувати фінансові ресурси для реалізації інвестиційних програм.

Виходячи з вищенаведеного, коефіцієнт q-Тобіна є індикатором ризику рейдерського захоплення. Розглянемо існуючі підходи авторів до змісту поняття «ризик»: невизначеність щодо настання тієї чи іншої події в майбутньому, наслідком якої може бути негативний результат (збиток) або позитивний результат (прибуток) [16]; характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявної невизначеності, притаманний процесам управління та прийняття рішень [17]; невизначеність результатів діяльності при виборі оптимального рішення з певної кількості альтернативних [18]. Дмитрієв І. А. визначає поняття «ризик рейдерського захоплення» як ймовірність настання в майбутньому події, в результаті якої підприємство потрапить в становище, в якому воно є об'єктом поглинання з використанням псевдолігитимних методів та технологій [19, с. 30, 17]. Результати розрахунку ризику рейдерського захоплення обраних для дослідження в роботі підприємств машинобудування представлено в табл. 2.4-2.13.

Таблиця 2.4

Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ Харківський машинобудівний завод «Світло Шахтаря»

Рік	Чисті активи, тис. грн.	Капіталізація, тис. грн.	q-Тобіна
2013	656467	33533,3	0,05
2014	738248,5	50299,9	0,07
2015	811654,5	50299,9	0,06
2016	967715,6	50299,9	0,05

Таблиця 2.5

Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»

Рік	Чисті активи, тис. грн.	Капіталізація, тис. грн.	q-Тобіна
2013	3670586,0	893256	0,24
2014	3958748,5	893256	0,23
2015	9887635,0	893256	0,09
2016	10678534,0	1228227	0,12

Таблиця 2.6

**Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Старокраматорський
машинобудівний завод»**

Рік	Чисті активи, тис. грн.	Капіталізація, тис. грн.	q-Тобіна
2013	159003,0	2899931,92	1,82
2014	144684,0	2899931,92	2,0
2015	148786,0	3426269,70	2,30
2016	142574,0	3056260,70	2,14

Таблиця 2.7

Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Дніпровагонмаш»

Рік	Чисті активи, тис. грн.	Капіталізація, тис. грн.	q-Тобіна
2013	1577296	100768,0	0,06
2014	1600158	2611820,6	1,63
2015	1505275	1996296,0	1,33
2016	1533315	1780030,6	1,15

Таблиця 2.8

**Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Крюківський вагонобудівний
завод»**

Рік	Чисті активи, тис. грн.	Капіталізація, тис. грн.	q-Тобіна
2013	2769053	2637629,696	0,95
2014	2442384	2064231,936	0,84
2015	2054358	1295878,938	0,63
2016	2367861	1541224,478	0,65

Таблиця 2.9

**Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Дніпровський машинобудівний
завод»**

Рік	Чисті активи, тис. грн.	Капіталізація, тис. грн.	q-Тобіна
2013	67325	125495,92	1,86
2014	45468	85565,40	1,88
2015	39531	85565,40	2,17
2016	35172	85565,40	2,43

Таблиця 2.10

**Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Бериславський машинобудівний
завод»**

Рік	Чисті активи, тис. грн.	Капіталізація, тис. грн.	q-Тобіна
2013	27438,0	15275,29	0,56
2014	-3585,0	15911,76	-4,44
2015	-54333,0	15911,76	-0,27
2016	-53362,0	15911,76	-0,30

Таблиця 2.11

Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»

Рік	Чисті активи, тис. грн	Капіталізація, тис. грн	q-Тобіна
2013	716107	118830,921	0,17
2014	405015	51883,921	0,13
2015	283357	51883,921	0,18
2016	322511	51883,921	0,16

Таблиця 2.12

Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод»

Рік	Чисті активи, тис. грн	Капіталізація, тис. грн	q-Тобіна
2013	76350	65199,64	0,85
2014	63055	65199,64	1,03
2015	69850	65199,64	0,93
2016	97590	65199,64	0,69

Таблиця 2.13

Динаміка коефіцієнта q-Тобіна ПАТ «Полтавський агрегатний завод»

Рік	Чисті активи, тис. грн	Капіталізація, тис. грн	q-Тобіна
2013	1120	201726	18,1
2014	-87136	201726	-23,1
2015	-122896	201726	-1,64
2016	-104525	201726	-1,92

Виходячи з представленої інформації, з десяти аналізованих підприємств тільки сім мають значення коефіцієнту q-Тобіна менше 1: ПАТ Харківський машинобудівний завод «Світло Шахтаря»; ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»; ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод»; ПАТ «Бериславський машинобудівний завод»; ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»; ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод»; ПАТ «Полтавський агрегатний завод». Для означених семи підприємств здійснено оцінювання параметрів ризику за встановленою бальною шкалою (інформаційне джерело – сайт Smida.gov.ua). Показники, що характеризують параметри загроз підприємств машинобудування представлено в додатку А. Результати розрахунку подано у табл. 2.14, де наведено середньоарифметичні значення за кожним параметром загроз.

Таблиця 2.14

Оцінка загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування

Підприємство	Рік	Параметри оцінки загроз рейдерського захоплення			
		Стан володіння акціями та активами	Стан корпоративного управління	Стан реєстрації емісії цінних паперів та публічності власника	Фінансово-економічний стан (вірогідність банкрутства)
ПАТ Харківський машинобудівний «Світло Шахтаря»	2013	0,7	0,75	0,8	0,25
	2014	0,7	0,75	0,8	0,25
	2015	0,7	0,75	0,8	0,25
	2016	0,7	0,75	0,8	0,25
ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	2013	0,83	0,8	1	0,25
	2014	0,5	0,8	1	0,25
	2015	0,5	0,8	1	0,25
	2016	0,5	0,8	1	0,25
ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод»	2013	0,7	0,75	0,83	0,25
	2014	0,7	0,75	0,83	0,25
	2015	0,7	0,75	0,83	0,25
	2016	0,7	0,75	0,83	0,25
ПАТ «Бериславський машинобудівний завод»	2013	0,83	0,7	1	0,25
	2014	0,83	0,7	1	0,25
	2015	0,83	0,7	1	1
	2016	0,83	0,7	1	1
ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»	2013	0,6	0,7	1	0,25
	2014	0,75	0,7	1	0,25
	2015	0,75	0,7	1	0,25
	2016	0,75	0,7	1	0,25
ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод»	2013	0,5	0,7	1	0,25
	2014	0,5	0,7	1	0,25
	2015	0,63	0,7	1	0,25
	2016	0,63	0,7	1	0,25
ПАТ Полтавський агрегатний завод	2013	0,5	0,7	1	0,25
	2014	0,5	0,7	1	0,25
	2015	0,5	0,7	1	0,25
	2016	0,5	0,7	1	0,25

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки. В роботі проведено аналіз загроз рейдерського захоплення підприємств машинобудування шляхом розрахунку відповідних коефіцієнтів. Обґрунтовано та встановлено, що до групи ризику рейдерського захоплення входить сім обраних для дослідження підприємств машинобудування. На цій основі у підр. 2.2 дисертаційної роботи виявлено вплив параметрів загроз на

ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування, як підґрунтя продукування управлінських рішень та ефективного функціонування підрозділів забезпечення економічної безпеки у напрямку протидії рейдерству. Наступним етапом є оцінка впливу загроз рейдерського захоплення на показник q-Тобіна шляхом побудови моделі залежності загального його рівня від множини коефіцієнтів, що характеризують параметри загроз рейдерського захвату та створюють основу для забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування.

2.2. Методичний підхід до оцінювання впливу параметрів загроз на ризик рейдерського захоплення підприємств машинобудування

Метою адаптації до загроз рейдерського захоплення є забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування, яку можна розглядати як практичне використання основних принципів сучасного менеджменту, своєчасну реакцію на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, превентивність дій та розпізнавання ситуацій, що визначається швидкістю і адекватністю реакцій для забезпечення розвитку підприємства та запобігання банкрутству.

Забезпеченню економічної безпеки підприємства машинобудування приділяється все більше уваги, як з боку науковців, так й практиків, оскільки ці проблеми залишаються актуальними не тільки в кризові, перехідні, але й в стабільні періоди їх функціонування. Фактори невизначеності зумовлюють необхідність адекватного та оперативного реагування на загрози, які можуть бути індикаторами виникнення проблем у майбутньому та перешкоджають досягненню поставлених стратегічних і тактичних цілей розвитку підприємств машинобудування. У зв'язку з цим виникає необхідність в розробці методичного інструментарію оцінки, виявлення значущих факторів і умов для протидії рейдерству та запобігання недружніх поглинань і банкрутств, що дозволить досягти визначені пріоритети розвитку,

забезпечити впровадження і ефективного використання сучасних технологій і зміцнення іміджу підприємства в системі економічних відносин. В роботі визначено та оцінено вплив параметрів загроз рейдерського захоплення на показник – коефіцієнт q -Тобіна, що є інструментом для прийняття рішень у сфері забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування щодо протидії рейдерству.

Методичний підхід до оцінювання впливу параметрів загроз рейдерського захоплення на показник оцінки ринкової вартості підприємства машинобудування, засновано на використанні методів кореляційно-регресійного аналізу [21-23], економетричного моделювання [21-22, 24-26] і прийняття рішень [27-30]. Для його реалізації сформовано вихідну інформацію. Множина параметрів та коефіцієнтів оцінки загроз рейдерського захоплення підприємства машинобудування представлено на рис. 2.1 (підр. 2.1 дисертаційної роботи). Так, виходячи з наданої інформації, параметри, що формують загрози рейдерського захоплення згруповано за станом:

- 1 група – стан володіння акціями та активами (x1);
- 2 група – стан корпоративного управління (x2);
- 3 група – стан реєстрації емісії цінних паперів та публічності власника (x3);
- 4 група – фінансово-економічний стан (вірогідність банкрутства) – (x4).

Для побудови економетричних моделей взято дані за показниками величини коефіцієнта q -Тобіна, що мають його значення менше 1 та середньоарифметичні значення коефіцієнтів, які характеризують загрози рейдерського захоплення підприємств машинобудування за період 2013-2016 рр., тобто представлені в розрізі за 4 роки по кожному з досліджуваних підприємств (ПАТ Харківський машинобудівний завод «Світло Шахтаря», ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод», ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод», ПАТ «Бериславський машинобудівний завод», ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»,

ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод», ПАТ «Полтавський агрегатний завод»). Графіки динаміки зміни коефіцієнта q -Тобіна для досліджуваних підприємств машинобудування наведено на рис. 2.2.

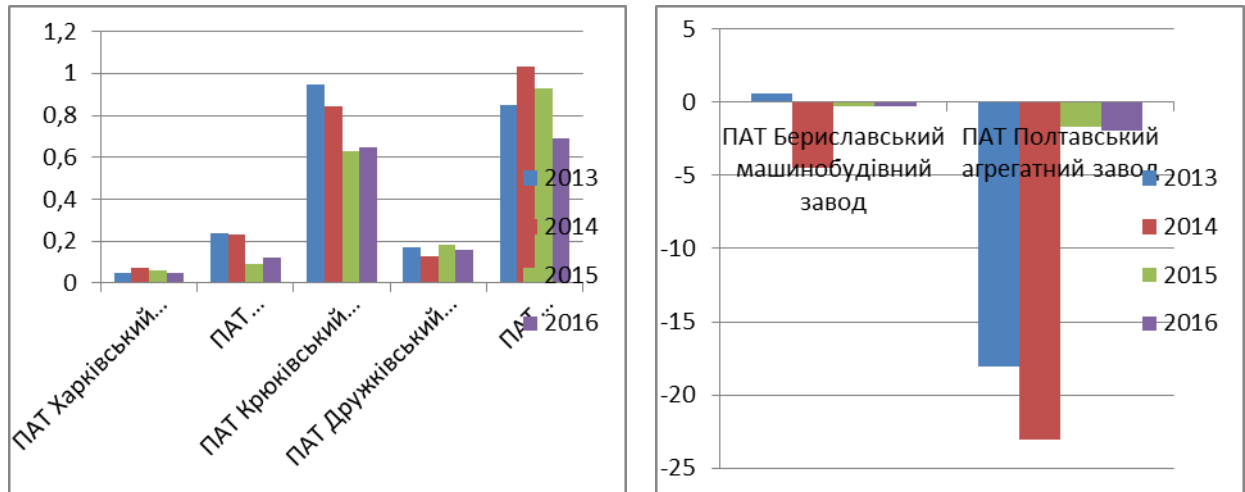

Рис. 2.2. Динаміка значень коефіцієнта q -Тобіна для підприємств машинобудування

Візуальний аналіз рис. 2.2 дозволив констатувати значні розбіжності у значенні показників підприємств машинобудування, тому для подальшого оцінювання здійснено групування підприємств за рівнем коефіцієнта q -Тобіна, що у подальшому дозволило: узагальнити спільні тенденції стану досліджуваних підприємств машинобудування; виділити групи підприємств машинобудування за досліджуваними індикаторами загроз рейдерського захоплення; провести аналіз особливостей галузевого розвитку з урахуванням просторово-динамічних характеристик; визначити характер впливу параметрів, що характеризують загрози рейдерства; розробити адресні управлінські заходи з попередження та протидії рейдерських захоплень за факторами та параметрами загроз.

Визначальною характеристикою для побудови економетричних моделей залежності показників та оцінки впливу факторів на залежну змінну є відсутність мультиколінеарності [21, 22, 23]. На рис. 2.3 наведено матриці кореляційних взаємозв'язків між множинами факторів оцінки загроз

рейдерського захоплення підприємства машинобудування по роках, які підтвердили незалежність модельованих змінних між собою та виконання необхідних умов побудови економетричних моделей.

2013	(X1)	(X2)	(X3)	(X4)	2015	(X1)	(X2)	(X3)	(X4)
(X1)	1,00				(X1)	1,00			
(X2)	0,6	1,00			(X2)	-0,40	1,00		
(X3)	-0,17	-0,37	1,00		(X3)	-0,23	-0,37	1,00	
(X4)	-0,58	-0,34	0,25	1,00	(X4)	0,61	-0,32	0,26	1,00
2014	(X1)	(X2)	(X3)	(X4)	2016	(X1)	(X2)	(X3)	(X4)
(X1)	1,00				(X1)	1,00			
(X2)	-0,25	1,00			(X2)	-0,40	1,00		
(X3)	-0,28	-0,36	1,00		(X3)	-0,23	-0,37	1,00	
(X4)	0,05	-0,62	0,45	1,00	(X4)	0,61	-0,32	0,26	1,00

Рис. 2.3. Матриці кореляційних взаємозв'язків між множинами параметрів загроз рейдерського захоплення підприємства машинобудування

На рис. 2.4 подано графіки та рівняння лінійних залежностей параметрів (виконано в ППП Statistica 10 в модулі Multiple Regression), що формують загрози рейдерського захоплення на коефіцієнт q -Тобіна за всією досліджуваною сукупністю підприємств машинобудування. На рис. 2.5 наведено результати, які отримані при побудові моделей за двома виокремленими сукупностями за значенням коефіцієнта q -Тобіна.

Результати підтвердили неоднорідність вихідних даних, що є підґрунтям висунення гіпотези щодо підтвердження виділених груп підприємств машинобудування за досліджуваними індикаторами загроз рейдерського захоплення та їх складу, а також застосування відповідного економіко-математичного інструментарію, який враховує як спільні тенденції, так і особливості угруповання та відмінності кожного з них. Для доведення гіпотези угруповання та визначення числових характеристик точки розриву сукупностей, обґрунтування ступеню відмінностей за коефіцієнтом q -Тобіна в ППП Statistica 10 в модулі Nonlinear Estimation побудована кусково-лінійна регресія з точкою розриву (Piecewise linear regression with breakpoint) [24, 31-33].